

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Væggerløse kirke - E. Skov 1952.

Historiefortælling fra Væggerløse sogn 1687-1730

Sammenskrevet og transkriberet af

Kirsten Sanders

Indledning

Sognepræst Oluf Lundt har igennem sit virke som præst i Væggerløse i 48 år omhyggeligt opfyldt sin præstegerning, hvilket kan følges gennem kirkebogens optegnelser, side for side.

Han har også fulgt med i dagligdagen i sit sogn - og i landet i øvrigt, og dette afspejler sig i levende beskrivelser af det, der skete omkring ham. Kirkebogen er altså ikke blot blevet brugt til registrering af de kirkelige begivenheder, dåb, vielser og begravelser, såvel som de åbenbare skriftemål, men i høj grad også til at skildre de små og store begivenheder, tilværelsen bragte til hans sogn og til Danmark.

Det er mit indtryk ud fra indholdet i historierne, at Lundt har haft et særdeles godt kendskab til lovgivningen, såvel Danske Lov som de hertil knyttede forordninger, og hvor det er relevant gengiver jeg i forbindelse med de enkelte historier de lovbestemmelser, som knytter sig dertil.

Beskrivelserne giver et fantastisk indblik i dagligdagen omkring år 1700 med glæder og sorger, domfældelser, heksebrændinger, krige og administrative handlinger, som det ellers kan være vanskeligt at få en mere eksakt viden om.

Læsevejledning

Opslagshenvisningerne henviser til den gamle skanning af kirkebogen.

I den venstre spalte er teksterne afskrevet med original stavemåde. Et "x" angiver, at bogstavet/ordet ikke har kunnet tydes.

For at gøre historierne mere letlæselige har jeg tilføjet en "oversættelse" til nydansk i højre spalte.

Ord i *kursiv* betyder, at ordet er fundet i "Ordbog over det danske sprog (ODS)", og det tilsvarende ord i den nudanske oversættelse er ligeledes sat i kursiv med den tilsvarende oversættelse fra ODS.

GOD LÆSELYST

Væggerløse kirke

- oplysninger med relation til Oluf Lundt¹

Præsterækketavler. 1) 1695. Sortmalet tavle med præsternes navne i gul kursiv og nederst: »1695 haver Oluf Lundt (sml. oblatæske og vinflaske, s. 1351) ladet denne tavle male og her opsætte«.

Epitafium. O. 1701. Karen Olufsdatter Lundt, død 22. marts 1701 i sit 20. år, forlovet med sognepræsten til Nørre-Vedby og Nørre-Alslev, mag. Johan Christopher Suhr. Epitafiet opsat af P. Suhr. Under gravskriften et vers:

»Af hæderlige Præste-Stand
Jeg kommen er; min Fader
Hr. Oluf Lundt, den Herrens Mand
Mig her afmale lader;
Min moder hedder Dorthe Raun
Og jeg er Karen kaldet
I Daaben der jeg fik mit Navn.
I min Lod er det faldet

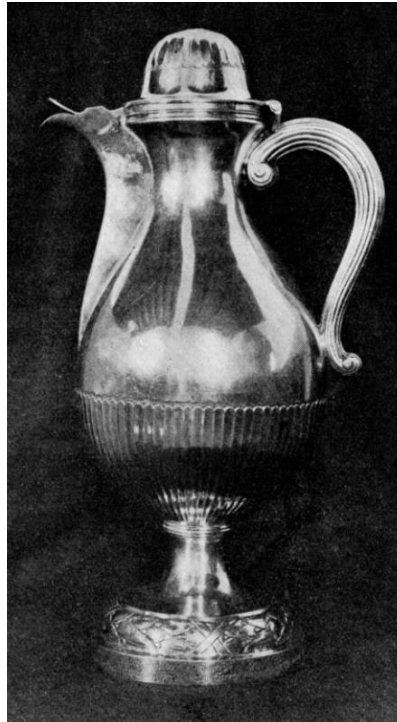
At jeg som nys forlovet var
Med Præsten, dog maa fløtte
Til Graven, hvor de mig henbar
Blef ei hans Huuses Støtte
Men blef min Frelsers reene Brud
Dend Brudgom mig nu faufner
Fra Werdens Uroe slap jeg ud
Og ingen Fryd her sauner.«

Glat tavle i profilliste omgivet af en udsavet ramme, der danner vinger, top- og hængestykke; topstykket afsluttes over en flad, karnisprofileret gesims med et udsavet vasespir. Indskriften, gylden fraktur på sort bund, er afskallet i store partier, rammen er rød. I topstykket malet en oval medaillon med portræt af den afdøde med højt opsat, hvidpudret hår, perlekæde og nedringet kjole, i hængestykket en ligbåre, hvorpå en sort kiste med hvidt kors. På skibets vestvæg, under orgelpulpituret.

Oblatæske, skænket 1724, cylindrisk, tvm. 8,5 cm; på det svagt buede låg er graveret en bladros med et cirkelkors, hvori bogstaverne O I D R. Under bunden graverede kursivversaler: »Oluf Jørgensen Lundt [sognepræst 1682—1730] og Dorothea Jensdatter Rauen har foræret denne ablate æske her til Væggerløse kirke dend 17 februarij anno 1724«. Nykøbing F.s bystempel og mestermærke for Anders Jensen Scheel 1713 (Bøje 2109).

Vinkande (fig. 6) fra 1793, 36 cm høj, et smukt empire-arbejde. Rund fod med lodret standkant, hvorover en vulst med en drevet og ciseleret laurbærkrans, pæreformet korpus, hvis nederste del er riflet ligesom hanken og det høje, kuppelformede låg. På standkanten graveret kursiv: »Anno 1717 til Jubel Festen Hauer Magi(st)er Oluf Lundt og Hans Hustrue Dorothea Raun foræret Denne Winflaske Til Alteret i Weggerløse Kirke. Og Anno 1793 igien Omarbejdet og Fornyet af Justits Raad Christian Hincheldey, som da verend Eiere til Weggerløse«. Indprikket: »Wog 116 lod 2 qt«. Københavns bystempel [17]93, gardeinmærke og mestermærke for Peter Terpager Hagen (Bøje 706). Den 1717 skænkede vinflaske beskrives 1721 som en sirlig sølvflaske, forgyldt, pottestor (rgsk.).

¹ fra "Danmarks kirker", side 1345 ff.

Vinkande, skænket af Oluf Lundt til Væggerløse kirke i forbindelse med jubelfesten i 1717.

Oluf Jørgensen Lundt

Fra S.V. Wiberg: Personalhistoriske, statistiske og genealogiske Bidrag til en almindelig dansk Præstehistorie, 1871, bd. 2, side 488:

No. 1278. Veggerløse, Falsters Sønder Herred, Maribo Amt, Lollands=Falsters Stift

8. 9/12 1682 [r. Cap. Nykjøbing=S. 21/12 78] M. Oluf Jørgensen Lundt *, f. Nykjøb. p. F. 11/8 52 (Bdr. t. Laurits J. L. i Thoreby og t. Elisabeth J. L. ~ M. M. Wibe i Østofte); F J. Lauritsen L., Bgmstr.; M. Elisabeth Jørgensdatter; St. Vdbg. 71; Sp. Branderslev 7/6 75*, o. 22/4 76; M. 06; g.m. Dorothea Jensdtr. Ravn (Raben), f. 59, b. Nykjøb. p. F. 10/3 40; (Sstr. t. Karen J. R. ~ A. E. Beyerholm i Saxkjøbing-M.); F. Bgr. i Haderslev; 2 S., 5 D.; see J.C.F. Suhr i N. Vedby-A.; L.C. Bildsøe i Kjettinge-B.; Peder O.L. i Grevinge; S.I. Eilertz i Rødby-R.; [† 24/12 1730. Stod i overordentlig Anseelse som udmærket Præst, med megen Myndighed og Værdighed i sin Færd og Fremtræden. Var formuende].

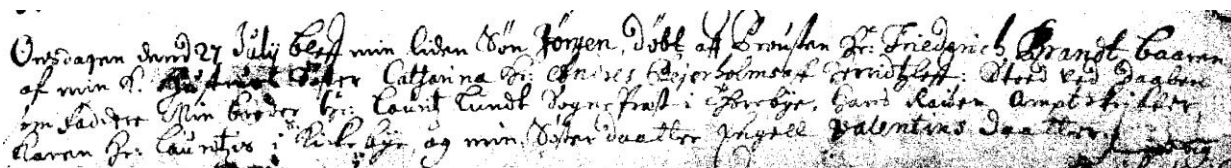
Oluf Lundts egne notater om familien fra Væggerløse kirkebog 1687-1760:

Opslag 4.

Onsdagen dend 27 julij [1687] bleff min liden søn Jørgen døbt aff prousten hr. Friederich Brandt baaren af min k. hustrues søster, Catharina, hr. Anders Bejerholms aff Herridtzleff. Stoed ved daaben som faddere min broder hr. Lauritz Lundt sognepræst i Thorebye, Hans Raibow, amtsskrifver, Karen hr. Laustis i Kirkebye og min søsterdaatter Engell Valentins daatter.

Opslag 4

Onsdag den 27. juli 1687 blev min lille søn, Jørgen, døbt af provsten, hr. Friederich Brandt. Han blev båret af min kære hustrus søster, Catharina, hr. Anders Bejerholms hustru fra Herritslev. Til stede som dåbsfaddere: Min bror, hr. Lauritz Lundt, sognepræst i Toreby, Hans Raibow, amtsskriver, Karen, gift med hr. Laust i Kirkeby, og min søsterdatter, Engell Valentinsdatter.

Onsdagen dend 27 Julij bleff min liden søn Jørgen, døbt aff prousten hr. Friederich Brandt, baaren af min k. hustrues søster Catharina, hr. Anders Bejerholms aff Herridtzleff. Stoed ved daaben som faddere min broder hr. Lauritz Lundt sognepræst i Thorebye, Hans Raibow, amtsskrifver, Karen hr. Laustis i Kirkebye og min søsterdaatter Engell Valentins daatter.

Opslag 8.

Mandagen dend 15de Octobr [1688]: blev døbt min egen liden daatter kaldet Margareta baaren af min egen k. moder Elisabet sl. Borgemester Jørgen Lauritzens i Nyekiøbing. Faddere vare hr. Niels Matzen sognepræst i Skelbye, hr. Hans Rask medtiener i ordet i Nyekiøbing og hr. Abraham Salomons hustue af Idestrup Karen Christensdaatter.

Opslag 8

Mandag den 8. oktober 1688 døbttes min egen lille datter, kaldt Margareta. Hun blev båret af min egen kære mor, Elisabet, afdøde borgmester Jørgen Lauritzens datter fra Nykøbing. Fadderne var hr. Niels Matzen, sognepræst i Skelby, hr. Hans Rask, medtjener i ordet i Nykøbing, og hr. Abraham Salomons hustru af Idestrup, Karen Christensdatter.

Opslag 28.

Onsdagen d. 12. Okt [oktober 1690] Bleff min liden daatters Dorothea hindis daab forkyndiget af prousten Mag. Friederich Brandt i Nyekiøbing, baaren af amptsskriverens Kiereste Bodil Rauens. Fadderne vare hr. Jacob Sadolin sognepræst i Horbeløf, hr. Daniel Winther sognepræst i Sønder Kirkebye, hr. Friderich Jessen vicepastor i Falchersløf og min k. søster Elisabeth Lundt. hr. Valentin Castensens i Østoffte.

Opslag 28.

Onsdag den 12. oktober 1690 blev min lille datter, Dorotheas, dåb forkyndt af provsten, magister Friederich Brandt i Nykøbing. Hun blev båret af amtsskriverens kone, Bodil Ravn. Fadderne var hr. Jacob Sadolin, sognepræst i Horbelev, hr. Daniel Winther, sognepræst i Sønder Kirkeby, hr. Friderich Jessen, vicepastor i Falkerslev, og min kære søster, Elisabeth Lundt, gift med hr. Valentin Carstensen i Østoffte.

Opslag 29.

Domin. Tertia Adventis [1690] blef min liden daatter Dorothea Lundt begravet af hr. Frantz i Idestruppe, hun var 6 uger gl.

Opslag 29.

14. december 1690 blev min lille datter, Dorothea Lundt begravet af hr. Frantz, Idestrup. Hun var 6 uger gammel.

Opslag 118.

Festo circumcisonis Christi [1701]. Døbt Anders Krogs Margrete af Højet² baaren af min daatter Karen Olufsdatter Lundt, som nu er fæstemøe.

Opslag 118.

1. januar 1701 døbte jeg Anders Krogs datter Margrethe af Højet. Hun blev båret af min datter, Karen Olufsdatter Lundt, som nu er forlovet.

Opslag 120-21.

Feria tertia Paschatos [1701].
Onsdagen den 30. Martij blef begravet min ældste kiere Daatter Karen Olufsdatter Lundt 19 aar 7 maaneder og 8 dage gammell³. Hun var bleven forlovet med hr. Johan Christoffer Suhr i Risdrup, sognepræst for Nørre Vedbye og Nørre Alsløf menigheder her i landet⁴. Hun var allersieste siug og sengeliggende i 8 dage og døde af een *hidsig feber* til min og min k. hustrues store hierte sorrig. Saa vel som ogsaa til hendis kieristis største bedrøvelse.
Blef ellers høilig begrædt og *beklaget* aff hendis søskinde og andre paarørende for hendis fromhed og sagtmodighed.
Hun blef baaren til hendis graf i een kiste af 12

Opslag 120-21.

29. marts 1701.
Onsdag den 30. marts 1701 blev min ældste, kære datter, Karen Olufsdatter Lundt begravet, 19 år, 7 måneder og 8 dage gammel. Hun var blevet forlovet med hr. Johan Christoffer Suhr i Risdrup, sognepræst for Nørre Vedby og Nørre Alslev menigheder her i landsdelen. På det sidste var hun syg og sengeliggende i 8 dage og døde så af *tyfus* til min og min kære hustrus store sorg. Og ligeledes til hendes forlovedes største bedrøvelse.
Hun blev også højlighet begrædt og *sørget over* af sine søskende og pårørende på grund af sin fromhed og sagtmodighed.
Hun blev båret til graven i en kiste, båret af 12

² Hedder i dag Højet

³ D.v.s. født ca 22. august 1682.

⁴ "her i landet" benytter Lundt generelt som en betegnelse for "Falster".

hæderlige studiosis, 8 aff Nyekiøbings skole=disciple sang for hende og hr: Friderik Jensen min Naboe i Idestrup prædikede ofver hende.

Saa ubestandig er vor glæde, og saa snart kan dend omvendes til sorrig.⁵

Opslag 124.

Mandagen dend 4. Julij [1701].

Dito copuleret Hr: Johan Christoffer Suhr sognepræst for N. Vedbye og N. Alsløff med min kiere daatter Maria Elisabet Lundt. Ieg viede dem selv tilsammen.

Mit Thema var genes: 24, v. ____ Denne handel er aff Herren. Vi kan intet sige dertil ont eller got. Gud borttog vor ældste k. daatter ved døden og beskichede denne som var eet aar og 4 maaneder ynger⁶, igien hannem til een Brud.

Og merkeligt er det, at dette samme exempel er skeet i Kiøbenhafn i dette aar, da Capellanen til Holmens Kirke Mag: Jens Lunde⁷ friede til Renteskriver Hans Castensens ældste daatter i Kiøbenhafn, og da hun var blefven hans fæstemø og alle ting til brøllupsfæren var tillaufved, døde bruden.

Saa bad Mag: Jens om hendis søster og fik hende effter eet par maaneders forløb, hvorom ieg med M. Jens hafver vexlett brevve.

Sønderligt er det at denne sær casus skulle tildrage sig i eett aar tvende gange. Gud er underlig i sine *Domme*.

Opslag 166.

Mandagen dend 26 Junij [1706] St Annæ Dag⁸ sammenviede ieg selfff Mag: Lorentz Bildsøe sognepræst for Kiettinge og Breigninge menigheder i Lolland og min k. daatter Anna Sophia Lundt⁹ med Prousten hr: Erik Dannefehrrs

hæderlige studende. 8 af Nykøbings skoleleever sang for hende, og hr. Frederik Jensen, min nabo i Idestrup, prædikede ove hende.

Så ubestandig er vor glæde, og så hurtigt kan den ændres til sorg.

Opslag 124.

Mandag den 4. juli 1701.

Samme dag viet hr. Johan Christoffer Suhr, sognepræst for Nr. Vedby og Nr. Aslev med min kære datter, Maria Elisabet Lundt. Jeg foretog selv vielsen.

Temaet for prædiken var genesis 24, vers ____ "Denne handel er af Herren". Vi han ikke sige noget imod dette, hverken ondt eller godt. Gud tog vores ældste kære datter til sig, og gav ham [J.C. Suhr] i stedet denne vores datter til brud, som var et år og 4 måneder yngre.

Og forunderligt er det, at dette samme skete i København, også i dette år, da kapellanen i Holmens Kirke, magister Jens Lunde, friede til renteskriver Hans Castensens ældste datter i København. Da hun var blev forlovet med ham, og alting var klar til bryllupsfesten, døde bruden.

Så friede magister Jens til hende søster og giftede sig med hende efter et par måneders forløb, hvilket jeg har korresponderet med magister Jens om.

Det er besynderligt, at denne mærkelige hændelse skulle forekomme to gange i det samme år. Gud er uransagelig i sine *beslutninger*.

Opslag 166.

Mandag den 26. juni 1706 (St. Annæ dag) viede jeg personlig magister Lorentz Bildsøe, sognepræst for Kettinge og Bregninge menigheder i Lolland, og min kære datter, Anna Sophia Lundt, med tilladelse fra provsten, hr. Erik Dannefehr.

⁵ Se ovenfor: Beskrivelse fra Danmarks Kirker af epitafium i kirken.

⁶ D.v.s. født ca. december 1683.

⁷ 2. kapellan ved Holmens Kirke, Jens Lund. Død 1710. Kapellan 1697-1710.

⁸ Præsten har formentlig skrevet forkert. St. Annæ Dag er den 26. juli.

⁹ Formentlig født 1686.

consens, som ieg sendte brudgommens og brudens eget offer, det andet tilkom mig, som tilhører alteret, endog hand ville tileignet sig det.

Jeg tilsendte provsten brudgommens og brudens eget offer. Det andet tilkom mig, idet det tilhører alteret, selvom han [Dannefehr] ville have tilegnet sig dette.¹⁰

Opslag 167.

Domin: XIX post Trinit. [1706]

Døbt Peder Hansens søn Hans baaren aff min k. hustru Dorothea Rauvn.

Fadderne var Peder Lundt¹¹ studiosus, Jørgen Rytze, hans tiener, Margrete Lundt¹², Margrete Svendsdaatter vor stuepige og Bodil Harr vor lille pige.

Opslag 167.

19. søndag efter trinitatis 1706.

Døbt Peder Hansens søn, Hans, båret af min kære hustru, Dorothea Ravn.

Faddere var studende Peder Lundt, hans tjener Jørgen Rytze, Margrete Lundt, vores stuepige Margrete Svendsdatter og Bodil Harr, vores lille pige.

Opslag 352.

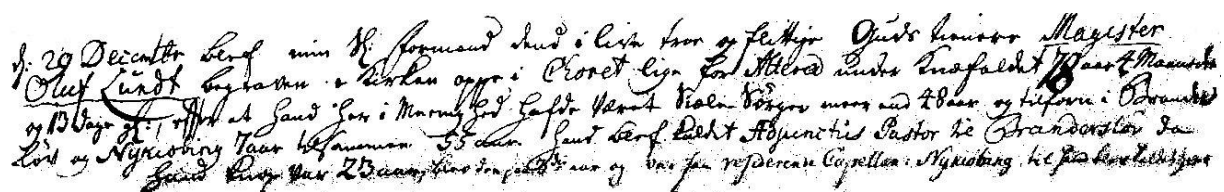
D. 29. Decembr [1730] blev min sl. formand dend i live troe og flittige Guds tienere, Magister Oluf Lundt, begravet i kirken oppe i Choret lige for Alteret under knæfaldet, 78 aar 4 maaneder og 13 dage gl., efter at hand her i Menighed hafde været Siæle Sørger mere end 48 aar og tilforn i Grandersløv og Nykiøbing 7 aar, tilsammen 55 aar.

Hand blev kaldet Adjunctus Pastor til Grandersløv, da hand knap var 23 aar. blev der paa 3die aar, og var han residerende Capellan i Nykiøbing, til hand blev kaldet hertil.

Opslag 352.

Den 29. december 1730 blev min afdøde forgænger, der mens han levede var en troende og flittig Guds tjener, magister Oluf Lundt, begravet oppe i koret lige foran alteret under knæfaldet. Han var 78 år, 4 måneder og 13 dage gammel. Han havde været sjælesørger i mere end 48 år her i menigheden, og tidligere i 7 år i Granderslev og Nykøbing, i alt 55 år.

Han blev udnævnt til medhjælpende præst i Granderslev, da han var knap 23 år gammel, var der i 3 år, hvorefter han var residerende kapellan i Nykøbing, indtil han blev kaldet hertil.

Den 29 Decembr blev min sl. formand dend i live troe og flittige Guds tienere Magister Oluf Lundt begravet i kirken oppe i Choret lige for Alteret under knæfaldet paa 78 aar 4 maaneder og 13 dage gl. efter at hand her i Menighed hafde været Siæle Sørger mere end 48 aar og tilforn i Grandersløv og Nykiøbing 7 aar, tilsammen 55 aar. Hand blev kaldet Adjunctus Pastor til Grandersløv da hand knap var 23 aar. blev der paa 3die aar, og var han residerende Capellan i Nykiøbing, til hand blev kaldet hertil.

Registreringen af Oluf Lundts død i kirkebogen.

¹⁰ I 1661 indførte den danske Stat Afgift på Vielser. Det betød, at Brudgommen skulle betale en såkaldt Kopulationsafgift, hvis Størrelse ahang af hans sociale Status. I løbet af 1700-Tallet blev visse Befolkningsgrupper fritaget for at betale, bl.a. Soldater, Studenter, Håndværkssvende, Tjenestefolk og Degne.

Accidensoffer var Betaling for bestemte kirkelige Handlinger, nemlig Daab, Vielse og Kirkegangskoners Indledning, en Betaling, som enhver var pligtig at yde efter sin Stilling og Evne og Egnens Skik og Brug.

Kilde: Salmonsens konversationsleksikon.

¹¹ Født 1. juni 1685. Præst i Grevinge 21. maj 1712. Død 16. december 1738, begravet 23. december 1738.

¹² Født 15. oktober 1688, Oluf Lundts datter.

KRONOLOGISK GENGIVELSE AF OLUF LUNDT'S OPTEGNELSER I VÆGGERLØSE KIRKEBOG

Den tabte åre

Opslag 6.

Dend 21. Juni [1688] blev jordet Morten Pedersens søn af Hasseløe Peder 15 aar gl. Hand falt ud af een Eige¹³ ved Flatøe, da hand med 4 andre børn alle yngre end hand vilde seile hjem lige for een vind fra Nyekiøbing. Hand sad til roers med een aare, og da aaren skreedt og gled over tolden, falt hand baglænds ud og tog aaren med sig, som hand længe holt sig oppe ved i vandet. Men de andre vare alle unge og uforstandige og kunde ei faa seilen ned og komme ham til hielp. Hans bedrøvede forældre havde saaledes mist een søn tilforn i vandet ved Hasseløe¹⁴ druchnet.

Opslag 6.

Den 21. juni 1688 begravet Morten Pedersens søn fra Hasselø, Peder, 15 år gammel. Han faldt ud af en ege ved Flatø, da han sammen med 4 andre børn, der alle var yngre end ham, ville sejle hjem i medvind fra Nykøbing. Han sad til roers med en åre, og da åren skred og gled over tolden, faldt han baglæns ud og tog åren med sig, som han længe holdt sig oppe ved i vandet. Men de andre var alle unge og uforstandige, og de kunne ikke få sejlet ned og komme ham til undsætning. Hans bedrøvede forældre havde allerede tidligere mistet en søn, som var druknet i vandet ved Hasselø.

Niels Falmers udøbte barn

Danske Lov 2-5-7

Forsømme Forældrene at lade Barn komme til Daaben, og det uden Daab bortdøer, da stande de aabenbarlig Skrifte, som derudj ere skyldige.

Opslag 12.

Domin: Qvinqvages: seu Esto mihi [1689]
Dito blev førdt til jorden Niels Falmers udøbte pigebarn af Hasseløe, som var 5 eller 6 dage gammelt. Forældrene bør begge effter kongl. lou staa aabenbare skrifte¹⁵, fordi de forsømmede deris barns daab.

Opslag 12.

Fastelavnssøndag, den 10. februar 1689.
Samme dag begravet Niels Falmers udøbte pigebarn af Hasselø, som var 5 eller 6 dage gammel. Forældrene bør begge efter bestemmelserne i den kongelige lov stå åbenbart skrifte, da de forsømte deres barns dåb.

Opslag 16.

Opslag 16.

¹³ fladbundet båd, pram. Trap.III.290: Hvert Hus (*paå Hasselø*) havde sin saakaldte "Brohavn", hvor "Egerne" laa. En "Ege" (le) er en Baad af en udhulet Egestamme.

¹⁴ **Hasselø**, (1231 *Halsø*, 1483 *Hasløø* 'øen med hasselbuske'), tidligere lav moræneø i Guldborg Sund lige syd for Nykøbing Falster, men siden inddæmning i 1873 landfast med Falster. Skrivekridtet i undergrunden ligger højt og blev tidligere udnyttet fra et kalkbrud. I NV ligger landsbyen Hasselø Plantage (230 indb. 2004), og langs sydkysten strækker sig Hasselø By. På foranledning af Frederik 2.s hustru, dronning Sophie, grundlagdes her ca. 1600 en hollænderkoloni, der skulle forsyne Nykøbing Slot med grøntsager. Kilde: http://www.denstoredanske.dk/Danmarks_geografi_og_historie/Danmarks_geografi/Falster/Hassel%C3%B8.

¹⁵ Kirkelig straf, især den 1767 indskrænkede, 1866 ophævede form for kirketugt, der paalagde den (i mened, lejermaal olgn.) skyldige offentlig syndsbeholdelse i menighedens nærværelse, ogs.: paabudt ophold i ell. uden for vaabenhuset under gudstjenesten olgn. (aabenbar(e) (aabenbart) ell. offentlig(t) ell. (dial.) aaben(t) (JSMøll.FH.I.85. Feilb.) skrifte, se u. aabenbar 2, offentlig 1.2); i forb. som gøre (Bl&T.) ell. især staa (aabenbar osv.) skrifte (jf.Skrifttestaaelse). Høysg. S.52. At staa Skrift, siges hos os om aabenbare Skriftemaal; fordi slige Syndere stode fordem uden for Kirke-Døren, og komme ey ind førend de vare afløste. (ODS).

Festo trinitatis [1689].

Skriftede aabenbar Niels Lauritzen Falmer af Hasseløe og hans hustrue effter vor kongl. Danske Lou, Libr. II, Cap. V, artic. 7, fordi de hafde forsømt deris barns daab, som lefvede på siette dag og døde uden daab.

Trinitatis søndag, 26. maj 1689.

Åbenbart skrifte for Niels Lauritzen Falmer af Hasseløe og hans kone i overensstemmelse med vor kongelige Danske Lov, bog II, kapitel 5, artikel 7, fordi de havde forsømt deres barns dåb. Det levede på sjettedagen og døde uden dåb.

Et forældreløst barn

Opslag 12-13.

Dend 23 Februarij [1689] Blef begravet et qvindfolch som tiente Niels Pedersen hospitalsforstander i Nyekiøbing paa hans gaard paa Byttøe, heed Kisten Pedersdaatter. Hun *rede* til barsel, men ville iche være det bekiendt naar hun der om blef *fristett*. Mueligt hun af Satans onde indskydelse hafde ont i sinde med fosteret, hvis hun kunde faaed leilighed til at føde det i dulsmaall.

Men Hospitals forstanderen som ogsaa hafde hørt der om, at hun skulle være besovfett, sendte nogett forhen een gammel qvinde ofver til gaarden, som skulle have et vaaget øie paa hende, at den sidste synd ei skulle blive større end den første. Hvorofver hun maatte gaa til bekiendelse der hindis væe og smerte betog hende taarsdag mod afften dend 21 febr:

Men ville ei hafve bud effter jordemoderen, hvorofver hun blef gandske forpiint og magtisløs. Imidlertiid da der var vogn efter jordemoderen foreholdt qvinderne, der var hos hende, hun skulle bekiende, hvem der var hendis barns fader, svared hun, dett var Anders Skræder boende på Kringelborre gaard i Idestruppe sogn, som har sin egte hustrue.

Strax hun var forløst døde hun, før jordemoderen kom.

Om fredag morgen, da ieg dette *spurde*, reiste der ofver at døbe barnet, saasom ieg befryctede, at dett moderløse stachels barn, som ei hafde dend tilsium og føde dett skulle, motte bortdøe, før det blef døbt. Det blef kaldet Peder.

Om lørdagen, som var dend 23. blef moderen ført til jorden og barnet til kirken, at dets daab kunde forkyndigis. Det blef baaret af Morten Eriksens qvinde paa Byttøe. Faddere vare Jan Allertzen, Piter Jacobsen, Hans Michelsens qvinde aff Gullebech, som var moster til barnet, og Anne Michelsdaatter som tien paa Amptskriverens

Opslag 12-13.

Den 23. februar 1689 begravet et kvindemenneske, som tjente hos Niels Pedersen, hospitalsforstander i Nykøbing, på hans gård i Bøtø. Hun hed Kirsten Pedersdatter. Hun *var klar til* at gå i fødsel, men hun ville ikke vedkende sig dette, når hun blev *udspurgt* derom. Muligvis har hun efter ond tilskyndelse fra Satan haft ondt i sinde med fosteret, hvis hun havde haft lejlighed til at føde det i dølgsmål.

Men hospitalsforstanderen, som også havde hørt om, at hun skulle være besovet, sendte nogen tid i forvejen en gammel kvinde over til gården, som skulle holde et vågent øje med hende, for at den sidste synd ikke skulle blive større end den første. Hun måtte dog gå til bekendelse, da hendes *veer* og smerter overvældede hende torsdag hen mod aften den 21. februar.

Men hun ville ikke have bud efter jordemoderen, selv om hun blev ganske forpint og magtesløs. Imens der var sendt en vogn efter jordemoderen, opfordrede kvinderne, der var hos hende, at hun skulle bekende, hvem der var far til hendes barn. Hertil svarede hun, at det var Anders Skræder, der bor på Kringelborg gård i Idestrup sogn, og som har en ægteviet hustru.

Umiddelbart efter at hun var blevet forløst, døde hun, førend jordemoderen kom.

Fredag morgen, da jeg *erfarede* dette, tog jeg derover for at døbe barnet, da jeg befrygtede, at dette moderløse stakkels barn, som ikke have haft det fornødne opsyn og mad, skulle dø, før det blev døbt. Det blev døbt Peder.

Om lørdagen, som var den 23. blev moderen ført til kirkegården og barnet til kirken, således at dets dåb kunne blive forkyndt. Det blev båret af Morten Eriksens kone på Bøtø. Fadderne var Jan Allertsen, Piter Jacobsen Hans Michelsens kone af Gullebæk, som var moster til barnet, og Anne Michelsdatter, som tjener på amtsskriverens gård.

gaard.

Der blev hverken prædiket eller siunget ofver liiget, men der var begierendis klocherne maatte ringis, hvorfor de gav til kirken 24 sd.

Dette meniske var fremmed fra min menighed, fød i Idestruppe sogn og kom til vinters at tien paa Byttøe.

Jeg gaf effter louven Hr. Abraham Salomon det strax til kiende, saa og Kongl. Maysts. Ridefogett, og mundtlig talde med Hospitalsforstanderen saasom barnefaderen boer paa Closter=Gotzet og til Hospitalet have forbrudt sin halve boeslod, efftersom gierningen er skeed på Kringelborriggaard medens qvindemenisket tiene ham.

Der blev hverken prædiket eller sunget over liget, men der var fremsat ønske om, at der blev ringet med klokkerne, hvorfor de gav 24 slette daler til kirken.

Dette menneske tilhørte ikke min menighed, var født i Idestrup sogn, og kom i vinters for at tjene på Bøtø.

I overensstemmelse med loven gav jeg besked til hr. Abraham Salomon, og ligeledes til den kongelige majestæts ridefoged, og jeg talte også med hospitalsforstanden, eftersom barnefaderen bor på klostergodset. Han har fortabt sin halve boslod [mistet halvdelen af sin formue], eftersom gerningen er sket på Kringelborg gård, mens kvindemennesket tjente ham.

Tiggerne i Væggerløse

Opslag 32-34.

Dominica oculi [1691] kom til vor kirke een midaldrende tigger ved navn Hans Rasmussen, som hafde faaed tilfælde i begge sine arme, at de var lige som visne og meget indsvundne af verch og brud¹⁶.

Hand hafde et qvindfolch med sig aff en 40 aar, som sagde sig at være hans hustru.

Midt under prædiken, som ieg effter Textens anledning handlede om dend svare vold og tyranni Sathan øfver paa dem, hand effter Guds tilladelse faar magt ofver, faldt denne Hans Rasmussen af den slemme siuge med saadan umanerlig hujen og skrigen, at folchet i kirken blefve alle meget forskrechede og tenchte, hand var besat af Dievelen.

Og som ieg i prædikestolen saae og agtede, at hand i faldet satte sit hofvet først til jorden og spranch saaledis halshoved¹⁷, at han kom midt op i kirken og sparchede med sine been paa qvindernes stoelle, saa fattede ieg mistanche til hannem, at hand sielf gjorde sig denne siuge af skrømt og skalchhed, og derfor gich til ham som hand laae i Cornelij Mortensens hølade, fristede hannem der om, og gjorde ham saa angst, i det ieg afmalede hannem helvede saa haardt og Guds retfærdighed saa streng, at han gik til bekiendelse. Hand gjorde sig self dend siuge, paa det hand wille bevæge folch til *dis* større barmhertighed imod

Opslag 32-34.

Tredje søndag i fasten, den 15. marts 1691, kom der en midaldrende tigger til vores kirke ved navn Hans Rasmussen. Han havde sygdomssymptomer i begge sine arme, således at de var nærmest visne og meget indsvundne på grund af smerter.

Han havde et kvindfolk med sig på ca 40 år, som påstod, at hun var hans hustru.

Midt under prædiken, som jeg med baggrund i dagens tekst lod handle om den slemme vold og tyranni, som Satan udøver på dem, som han efter Guds tilladelse får magt over, faldt denne Hans Rasmussen om i et anfald af epilepsi med en sådan umanerlig hujen og skrigen, at alle folk i kirken blev meget forskrækkede og tænkte, at han var besat af djævelen.

Og da jeg fra prædikestolen så og lagde mærke til, at han i faldet satte sit hoved først til jorden og sprang således over hals og hoved, at han kom op midt i kirken og sparkede med sine ben på kvindestolene, så fattede jeg mistanke til ham, om at han selv foregav anfaldet på skrømt og skurkagtigt. Derfor gik jeg hen til ham, da han lå i Cornelius Mortensens hølade, og udspurgte ham om dette og gjorde ham så angst, idet jeg beskrev helvede så hårdt for ham og Guds retfærdighed så streng, at han gik til bekendelse.

Han foregav selv anfaldene, fordi han ville bevæge folk til *des* større barmhertighed imod sig selv, og

¹⁶ værk og brud dækker ifølge Ordbog over det danske sprog over det samme fænomen, nemlig "smerter".

¹⁷ måske "over hals og hoved" - "slog kolbøtter"

sig, lovede der hos, hand aldrig saaledis ville friste dend langmodige Gud tiere.

Qvinden hand førde med sig, var hand aldrig vied eller giftet til, men de hafde self som dett umælende fæe sammen parret sig, hvilchet dend verdslige øfrighed burde straffe over.

[33]

Men som dend samme casus (dog uden Guds Huus) var for nogen kort tiid forefalden med een gammel skalch ved nafn Anderis, som hafde et qvindfolch med sig af Skaane ved nafn Kisten, hvilche hafde bedet om huus til Lauritz Krag's her i byen tillige med een anden gammel mand, som hafde een søn med sig ved 12 aar gammell, som ieg kom i tale med.

Og examinerede dem om deris beviis og strax erfarede, de fore med løyn, i sær af Guds ord førde det unge qvindfolch saa vitt i sine synders kundskaf og til bekiendelse, at hun sagde for os alle dend gamle skalch hafde bedraget hende og hafde førdt hinde om med sig noget paa dett tiende aar som hans hustru, og at hun ei var vied ved ham, hafde og aldrig været til Guds bord, og ønskte gierne at være ham qvit.

Og da ieg greb denne gamle skalch noget hart an, og vilde hafd ham og qvindfolchet til slottet, loed hand sig falde af dend slemme siuge. Da dog qvindfolchet bekiendte, det var hans skelmerier, og dend træch brugte hand til alle markeder, at hand loed sig falde utallige gange om dagen, for at trygle penge af folch, og natten igiennem drach og fylte hand sig, og hafde aldrig været til Guds bord ald dend tiid hun hafd fuldt med ham.

Jeg skref Ridefogden Caspar Ernst Möller til med et nyt bud og refererede hannem ald sagen, med begiering hand paa det høie herskabs vegne ville straffe saadan ugudelighed og arrestere dem, at qvindfolchet kunde føris til børnehuset paa Christianshaufn.

Imidlertid hafde ieg ved sognefogden sat husmændene her i byen til at holde vagt paa dem. Men dende gamle ugudelige diævels lam hafde nær refvet huset ned ofver folchene, og bandede os alle saa uhyrlig og truede min præstegaard med ild. Buddet kom igien fra Ridefogden og hafde inted svar med sig, og da ieg kunde ingen assistentz faa af øfrigheden paa kongens vegne, maatte ieg lade ham fare.

Vi var nesten alle af byen samlede og dref dem for

han lovede dernæst, at han aldrig ville friste den langmodige Gud oftere på denne måde.

Kvinden, som han førte med sig, var han aldrig blevet viet eller giftet til, men de havde som umælende dyr parret sig, hvilket den verdslige øvrighed burde straffe.

33.

Men den samme hændelse (dog uden for Guds hus) var forekommet for ganske kort tid siden med en gammel slyngel ved navn Anders, som havde et kvindfolk med sig, som stammede fra Skåne, ved navn Kirsten. Disse folk havde bedt om husly hos Lauritz Krag her i byen sammen med en anden gammel mand, som havde en søn med sig, ca 12 år gammel, som jeg kom i snak med.

Jeg udspurgte dem om deres attester og erfarede straks, at de var løgnagtige. Især af Guds ord førte det unge kvindfolk så vidt i sine synders kundskab hende til en bekendelse, at hun sagde til os alle, at den gamle slyngel havde bedraget hende og havde ført hende omkring med sig i 10 år som sin hustru, at hun ikke var viet til ham, og at hun heller aldrig havde været til Guds bord, og at hun gerne ville være ham kvit.

Og da jeg tog noget hårdt fat i den gamle slyngel og ville have ham og kvindfolket op til slottet, så lod han sig falde med et epilepsianfald. Kvindfolket bekendte imidlertid, at det var på skrømt, og at det trick brugte han på alle markeder, at han lod sig falde utallige gange om dagen for at tigge penge af folk. Og hele natten igennem drak han sig beruset, og han havde aldrig været til Guds bord al den tid, hun havde fulgtes med ham.

Jeg skrev til ridefogden Caspar Ernst Möller med et nyt bud og refererede hele sagen for ham med anmodning om, at han på det høje herskabs vegne ville straffe sådan ugudelighed og arrestere dem, således at kvindfolket kunne blive ført til børnehuset på Christianshavn¹⁸.

I mellemtiden havde jeg ved sognefogdens hjælp sat husmændene her i byen til at holde vagt over dem. Men det gamle ugudelige djævels lam havde nær revet huset ned over folkene, og han forbandede os alle så uhyrligt og truede min præstegård med ild. Buddet kom igen fra ridefogden og havde intet svar med sig, og da jeg ikke kunne få nogen assistance fra øvrigheden på kongens vegne, måtte jeg lade ham fare.

Vi var næsten alle fra byen samlede og drev dem

¹⁸ Læs mere om Tugt- og Børnehuset her: <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/forordning-om-tugt-og-boernehuset-i-koebenhavn-1621/>

os ned ad Nyekiøbing veien og truede dem saa hart, at om de nogen tiid kom her igien, skulle de blifve førdte fangne til Kiøbenhafn. Dend anden [34]

mand, som var ifølge med, handlede self inted uskicheligt. Men dend liden søn hand hafde med sig, hafde afftenen tilforn skeldt sin fader mange gange for en gammell skelm, for hand ville iche skaffe fuldt op med øll og brendevin.

Dette kunde ieg iche effterlade at indtegne her for mine kiere effterkommere, at de kand vide att hafve øie paa saadanne skalchagtige tiggere, der fører ingen beviis med sig, thi ieg tror iche, at der ved noget Rytter= Soldater= eller Baadsmands lefnet gaar saa megen synd og undskab i svang, som ved det forbandede tigger=væsen, hvor der begaaes hoer, mord, blodskam, synd imod naturen, Christi nadvers foragt, fylleri og aldt det unde, der er til.

Da hans kongl. Maysts: allernaadigste berømmelige forordning nylig udgangen dog er, saa meget streng ofver saadan ugudelighed, saa holdis der dog inted der ofver af dend verdslige øfrighed, der skulle reche os haanden, og assistere os i saadan tilfælde.

Dette referis af Oluff Lundt.

foran os ned ad Nykøbingvejen og truede dem så hårdt, at hvis de nogensinde kom her igen, så ville de blive ført som fanger til København. Den anden [34]

mand, som var i følge med dem, opførte sig ikke upassende. Men den lille søn, som han havde med sig, havde den foregående aften mange gange kaldt sin far for en gammel slyngel, fordi han [drengen] ikke ville skaffe ham øl og brændevin.

Alt dette kunne jeg ikke undlade at skrive her til mine kære efterkommere, for at de kan vide at holde øje med sådanne slyngelagtige tiggere, der ikke har attester med sig, for jeg tror ikke, at der ved noget rytter-, soldater- eller bådsmandslevned går så megen synd og ondskab i svang, som ved det forbandede tiggervæsen, hvor der bliver begået hor, mord, blodskam, synd mod naturen, foragt for Kristi nadver, drukkenskab og alt det onde, der er til.

Da hans kongelige majestæts allernådigste, berømmelige forordning for nylig er udstedt, som er meget streng i forhold til sådan ugudelighed, så bliver denne dog ikke understøttet af den verdslige øvrighed, der skulle række os hånden og assistere os i sådanne tilfælde.

Dette refereret af Oluf Lundt.

Tugt- og børnehuset på Christianshavn. Fra Wikimedia Commons

Gamle Giørvell

Opslag 35.

Festo Coena Domini [1691]

Begravet gamle Giørvell aff Hasseløe som længe hafde været fra sin santz og fornufft og i vildelse hafde skaaren een stort hul i sin strube som dog blef legt. Hasseløe mænd motte hafve øie paa hende om dagen og om natten lugte de hende inde i en vraa hvor aff hun ei self kunde komme

Opslag 35.

Skærstorsdag, den 9. april 1691.

Begravet gamle Giørvell af Hasselø, som længe havde været fra sans og samling, og som i vildelse havde skåret et stort hul i sin strube, som dog blev lægt. Mændene på Hasselø måtte holde øje med hende om dagen, og om natten lukkede de hende inde i et lille værelse, hvorfra hun ikke selv kunne

ud. Hendis egne mand ved navn _____
var for mange år siden bortløben fra hende med
en hore og blev aldrig hørt eller spurdt. Hun var 69
år gammel.

komme ud. Hende ægtemand ved navn _____
var for mange år siden stukket af fra hende med en
hore, og man havde aldrig siden hørt tale om ham.
Hun blev 69 år gammel.

Social deroute

Opslag 35.
Dom. Quasimodogeniti [1691]
Introduceret Marcus Rungs *Hollænders* hustru af
Byttøe som heed Mette Svitzer. Hendis første
mand havde været Jens Fisker, Capellan til St:
Nicolaj Kirke i København, en berømmelig
prædikant som jeg meget vel har kendt. Hendis
anden mand var en borgemeester i Vordingborrig.
Nu var det for en hendis egen forseelse kommen til
saa slet tilstand for hende med denne hendis
tredie mand, da kunde intet *bestaa sig* paa Byttøe
og derfor drog til Selland til Totterupholm i Faxøe
sogn og forpagtede derpaa steden *hollenderiet*.

Opslag 35.
Den 19. april 1691.
Introduceret *forpagter, mejerist* Marcus Rungs
hustru af Bøtø, som hedder Mette Svitzer. Hendes
første mand var Jens Fisker, kapellan i Skt. Nicolaj
Kirke i København, en berømt prædikant, som jeg
kendte godt. Hendes anden mand var borgemeester i
Vordingborg.
Nu er det på grund af hende selv gået så ringe for
hende, med denne hendes tredje mand, som slet
ikke kunne *klare sig* på Bøtø, og som derfor tog til
Sjælland, til Totterupholm i Fakse sogn, hvor han
forpagtede *mejeridriften*.

Pas på hatten

Opslag 36.
Dend 22. Junij [1691]
Begravet Hans Olufsen Harr af Hasseløe 53 år
gammel. Hand falt ud af sin eige paa sin hjemreise
fra Nykøbings strandmølle. Mølleren som stoed
oppe i møllen berettede at hans hatt blæste af
hans hoved, og da hand ville i hast gribe efter
dend, styrt hand ud, og egen dref fra ham, saa
hand der motte sette lifvet til.

Opslag 36.
Den 22. juni 1691.
Begravet Hans Olufsen Harr af Hasselø, 53 år
gammel. Han faldt ud af sin ege på vej hjem fra
Nykøbing strandmølle. Mølleren, som stod oppe i
møllen, fortalte, at hans hat blæste af hans hoved,
og da han i hast ville gribe efter den, faldt han ud
af båden, og egen drev fra ham, så han derved
satte livet til.

Dødsformodnings"dom"

Opslag 49.
Domin. XIX post Trinit. [1692]
Troloftet Peder Nielsen Krag og Bodil Poufvells
Daatter. NB denne kvindes forrige mand blev
udtaget til Soldat og bleff borte med alle, og
beviste med tvende andre soldater, at hendis mand
døde i Skaane, hvor efter hun [forhverved?]
tingsvidne til Sønderherrets ting, hvilchet jeg tog

Opslag 49.
19. søndag efter trinitatis, 2. oktober 1692.
Trolovet Peder Nielsen Krag og Bodil Poulsdatter.
NB. Denne kvindes forrige mand blev udtaget til
soldat og forsvandt sammen med de øvrige, og det
blev godtgjort via to andre soldater, at hendes
mand døde i Skåne, hvorefter hun fordrede
tingsvidne til Sønderherreds ting. Dette tog jeg

med mig til landemodet i Mariboe, og fih det paaskrefven aff stiftamtmanden og biscoppen og alle provsterne, at hun igien motte giffte sig. Tingsvidnet er i min forvaring.

med mig til landemode i Maribo, og jeg fik det tinglyst/påskrevet af stiftamtmanden og biskoppen og alle provsterne, at hun igen måtte gifte sig. Tingsvidnet er i min forvaring.

Fattigfolk

Opslag 52.

Dominica Lætare [1693]

Begravet een fattig tiggermand ved navn Niels Friis, som kom fra Lolland ofver til Hasseløe, hvor hand døde til Fogdens Hans Stangis strax dagen effter hand der til landet var ankommen.

Alle boemændene skød brænde sammen til een kiste. Min k. hustru gaf et lagen at svøbe ham udi. Klocherne blefve ringde for ham. Min vogn aag ham op fra stranden. Jeg prædikede liigprædiken og degnen sang, saa hand effter dend maade kom meget skichelig til jorden.

NB Mine heste løb laabske med dend døde mand, og som de rendte stangen i jorden mod gryfften ved Næsslætten saa bleve de der staaende.

NB - Sundby sogn om heste ved begravelser

Opslag 52.

4. søndag i fasten, 26. marts 1693.

Begravet en fattig tigger ved navn Niels Friis, som kom fra Lolland over til Hasselø, hvor han døde hos fogden, Hans Stangis, dagen efter at han var ankommet til denne landsdel.

Alle gårdmændene bidrog i fællesskab med træ til en kiste. Min kære hustru gav et lagen, som han kunne blive svøbt i. Klokkerne ringede for ham. Min vogn kørte ham op fra stranden. Jeg holdt liigprædiken, og degnen sang, således at han på den måde kom meget passende i jorden.

NB Mine heste løb løbsk med den døde mand, og da de rendte stangen i jorden ved grøften ved Næssletten, så blev de stående der.

Rasmus Andersen

Opslag 55.

Dominica Qvinta post Trinitatis [1693]

Dito begravet een vattersottig karl ved nafn Rasmus Andersen, som døde til Jens Bødkers her i byen var 32 aar gammell. Hand hafde tilforn tient Adrian Olufsen og var løben fra amptmands Knutts gotz til Aasmarke og blef med magt borthentet. Siden hand var blefven saa elendig og lenge hafde været i cuur i Nyekiøbing kom hand her til byen, og effter hans begiering blef betient med sacramentet til Adrians i hans hølade.

Hand fik een smuk kiste. Moder gaf ham det lagen at svøbis udi, som hun hafde laant ham at ligge paa, medens hand laa siug. Der blef og ringet for ham, saa og siunget og prædiket. Saa hand kom skichelig til Jorden.

Saa vel som dend anden tiggermand Niels Friis aff Thorebye sogn.

Vi hafde her i sognet een dreng vid nafn Hans Bødker som falt aff dend unde siuge, hvis moder

Opslag 55.

5. søndag efter trinitatis, 16. juli 1693.

Samme dag begravet en vattersottig karl ved navn Rasmus Andersen, som døde hos Jens Bødkers her i byen. Han var 32 år gammel. Han havde tidligere tjent hos Adrian Olufsen, og var løbet fra amtmands Knutts gods i Åsmarke, hvortil han blev hentet tilbage med magt. Efter at han sidenhen blev så elendig og længe havde været i behandling i Nykøbing, kom han her til byen, og efter sin begæring blev han betjent med sakramentet i Adrians hølade.

Han fik en smuk kiste. Mor gav ham det lagen, som hun havde lånt ham til at ligge på, mens han lå syg, til at blive svøbt i. Der blev også ringet for ham, og ligeledes sunget og prædiket. Så han kom passende i jorden.

Ligeledes den anden tigger, Niels Friis fra Toreby sogn.

Vi havde her i sognet en dreng ved navn Hans Bødker, som havde epilepsi. Hans mor hed Ane

heed Ane Stadager. Denne døde sist i Augusti maaned 1695 paa Radsted Mark, og blev ført til byes og lagt ind paa kirkegaarden, hvor de grouf een hule til ham og kaste ham udi, indsvøbt i en langhalms kierv¹⁹, med alle sine klæder paa. De kaste hans ting i grafven til ham og hans kippe²⁰, han samlede brød udi, satte de ind i hospitalet ved Radsted Kirche, hvor moderen siden da hun spurde om hans død, afhentede dend. Saaledis har vi her handlet mod slige fremmede hos os ere døde.

Stadager. Han døde sidst i august måned 1695 på Radsted Mark, og blev ført ind til byen og lagt ind på kirkegården, hvor de gravede et hul til ham, som de kastede ham i, svøbt i et neg af langhalm, med alle hans klæder på.

De kastede hans ting ned i graven til ham, og hans kippe, som han samlede brød i, satte de ind i hospitalet ved Radsted kirke, hvor hans mor senere, da hun erfarede, at han var død, hentede den. Således behandler vi de fremmede, som dør her i sognet.

Trolddomskunst

Danske Lov 6-1-12

Dersom nogen befindis med Segnen, Manen, Maalen, Igienvisning, visse Dagis Udvælgelse, Characterers Misbrug, at omgaaes, og i saadanne mistænkte Konster kyndige og forfarne at være, og dem øve og bruge, da skulle de have forbrut deris Boeslod, og rømme Kongens Riger og Lande.

Opslag 56.

Domin. XII Trinitatis [1693]

Dito absolveret publice Anders Hansen Snedker i Bruserup effter birche fogdens dom, fordi han hafde brugt Karen Lummerløfs med signeri til sit skulderblad, han hafde slaget aff leed vid eet ulycheligt fald aff een hest.

Signekonon blev kagstrugen ved Ørsløf rettersted og landet forviist.

Der var fast iche eet sogn her i landet, der var jo nogle, som fordi de hafde brugt hinde, maatte staa aabenbar skriffte; i Skelbye sogn 6.

Opslag 56.

12. søndag efter trinitatis, 3. september 1693.

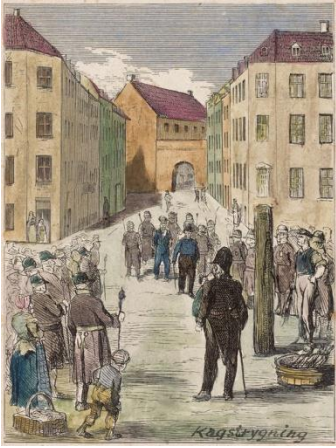
Samme dag offentligt tilgivet Anders Hansen Snedker i Bruserup efter birkefogdens dom, fordi han havde brugt Karen Lummerløfs med trolddomskunst til sit skulderblad, som han havde slået af led ved et ulykkeligt fald fra en hest. Trolddomskonon blev kagstrøgen²¹ ved Ørslev rettersted og forvist fra landet.

Der var stort set ikke et sogn her i landsdelen, hvor der ikke var nogen, som havde brugt hende og derfor måtte stå åbenbar skrifte. I Skelby sogn 6.

¹⁹ "kærv" = neg af halm, noget sammenbundet halm (ODS).

²⁰ formentlig = spand

²¹ Kagstrygning var en straf på 27 slag. Derefter ansås den dømt for at have mistet sin ære og var derfor "uærlig". Straffen anvendtes i Danmark indtil 1866.

Kagstrykningspæl på Halmtorvet i København. Kilde Københavns Museum.

Modermærkekræft

Opslag 61.

Dend 20. September [1694]

Begravett Ole Hansen Stange her aff Byen 46 aar gammell. NB hand fik een sort bleie paa sin nedre læbe. Dend aad tid effter anden svarligen om sig. Hand gaf sig under Morten Anthonÿ Bartskærs haand og cur i Nyekiøbing som foregaff at det var eet vand-kræfft²², skar det derfor ud dybt ned i læben, men det ville ei lade sig læge, men aad hans gandske nedre mund, og hans hage ned i struben bort og tænderne i hans mund falt ud. Saa han effter 5 aars store ustandne smerter ælendelig udsottett døde.

Jeg hafde noch at giøre med ham i de første aar, saa titt og offte som hand af utolmodighed truede at ville omkommet sig selff.

Opslag 61.

Den 20. september 1694.

Begravet Ole Hansen Stange her af byen, 46 år gammel. NB han fik en sort vable på underlæben. Den åd tid efter anden overordentlig meget om sig. Han konsulterede Morten Anthony Bartskær i Nykøbing med henblik på behandling. Denne påstod, at der var tale om vandkræft, og han skar det derfor ud dybt ned i læben. Men det ville ikke læges, men åd hele hans underkæbe og hans hage helt ned i struben, og tænderne i hans mund faldt ud, således at han efter at have udholdt 5 års store smerter døde elendigt udtæret af sygdom.

Jeg havde nok at gøre med ham i de første år, hvor han tit og ofte af utålmodighed truede med at ville tage livet af sig selv.

Lejermål - Bente Andersdaatter

Danske Lov 2-11-16 - Lejermålsbøder

Opslag 62.

Domin: XX Trinitatis [1694]

Publice absolveret Bente Andersdaatter som var kommen fra Horslunde sogn i Lolland og tjente Tyge Hollender paa Byttøe.

Udlagde til barnefader en ung knegt ved navn Rasmus Mortensen fra Radsted som i ligemaade tjente Tyge Hollender.

Opslag 62.

20. søndag efter trinitatis, 21. oktober 1694.

Givet offentlig syndsforladelse til Bente Andersdaatter, som var kommet fra Horslunde sogn på Lolland, og som tjente Tyge Hollender på Bøtø. Hun udlagde til barnefader en ung knægt ved navn Rasmus Mortensen fra Radsted, som ligeledes tjente Tyge Hollender.

²² En art koldbrand, der begynder med et lille sår i ansigtet (på kind eller læbe) og bl.a. fremkalder en vandfyldt opsvulmen af huden (ODS).

De forløb begge deris tjeneste paa een tiid og kom saa hun igien og sagde sig at være frugtsommelig vid fornefte unge dreng. Og paa den bekiendelse sad aabenbar skriffte.

Jeg gaf Kongl. Maysts: ridefogett Kgn: Caspar Ernst Möller som tillige med er Huus Foget paa Nyekiøbings slot det til kiende ved een missive dagen tilforn, som ogsaa strax efter prædiken ved kirkedøren lod hende paagribe og føre til slottet. Jeg skreff og hr. Hans Vinding sognepræst i Radsted til, og loed ham vide Rasmus Mortensen her var udlagt til barnefader. Hand svarede mig skrifftligen, at personen hafde beqvemmet sig at tage dend besovede til egte, og at de hos hannem var trolofvede d. 11. Jan: 95, hvilchet breff ieg indsendte til rettergangen ridefogden til effter retning, som det tilkom ellers at søge dem for lejermaalsbøder. DL om lejermålsbøder

Præsteordination

Opslag 68.

Domin. Qvinta Trinitatis [1695] ordinerede vores Højærværdige og Velbyrdige Hr. Biscop Doctor Thomas Kingo 4 hæderlige unge mænd til det hæderlige prædike embede: hr. Holger Jacobsen min k. hustrues fetter blef sognepræst i Østofte. Hr. Anders Hillebrandsen, sognepræst til Arninge, hr. Erik Dannefehr, Capellan hos hr. Peder Jørgensen i Karlebye her i herredet og hr. Frandts Dormann Capellan hos hr. Jacob Top i Kjøbeløf norden for Naqskou.

Ved hænders paalæggelse vare tilstede: Min k. broder hr. Lauritz Lundt i Flintinge, sog=nepræst til Thorebye sogn. Hr. Frantz Schoubye, sognepræst i Idestrup. Hr. Daniel Winther, sognepræst i S. Kirkebye. Hr. Jens Muhle, vice pastor til Wester Skouf og Cappel sougne i Lolland. Saa og ieg selff som *intimerede* aff prædikestolen om de hæderlige mænds ordination. Hr. Erik Dannefehr prædikede.

Mag. Hans Rasch, sogne capellan i Nyekiøbing var ogsaa inviteret men kom midt under prædiken. Captein Lorch, som fører kongens skønne Jagt, Cronen kaldet, kom her til vor kirke. Jeg inviterede ham til maaltidet med, og da han tog afsked, inviteret han Biscoppen og fru Bispinden, sampt det gandske compagnie paa sit skib som laa uden

De flygtede begge fra deres tjeneste på samme tidspunkt, men hun kom så tilbage og oplyste, at hun var frugtsommelig ved den førnævnte unge dreng. Og på den bekendelse sad hun åbenbar skrifte.

Jeg gav kongelig majestæts ridefoged, Kgn. Caspar Ernst Møller, som tillige er husfoged på Nykøbing Slot, besked om dette ved en officiel skrivelse dagen før, og straks efter prædiken lod han hende pågribe i kirkedøren og føre til slottet.

Jeg skrev også til hr. Hans Vinding, sognepræst i Radsted, og lod ham vide, at Rasmus Mortensen her var udlagt til barnefader.

Han svarede mig skriftligt, at personen havde bekvemmet sig til at tage den besovede til ægte, og at de var blevet trolovet hos ham den 11. januar 1695. Dette brev indsendte jeg til retssagen, til efterretning for ridefogden, som var den, det ellers tilkom at sagsøge dem for lejermålsbøder.

Opslag 68.

5. søndag efter trinitatis, 23. juni 1695, ordinerede vores højærværdige og velbyrdige hr. biskop, doktor Thomas Kingo 4 hæderlige unge mænd til det hæderlige præsteembede: hr. Holger Jacobsen, min kære hustru fætter blev sognepræst i Østofte, hr. Anders Hillebrandsen sognepræst i Arninge, hr. Erik Dannefehr capellan hos hr. Peder Jørgensen i Karleby her i herredet, og hr. Frandts Dormann Capellan hos hr. Jacob Top i Købelev, nord for Nakskov.

Ved håndspålæggelsen var til stede: Min kære broder hr. Lauritz Lundt i Flintinge, sognepræst til Toreby sogn, hr. Frantz Schoubye, sognepræst i Idestrup, hr. Daniel Winther, sognepræst i Sdr. Kirkeby, hr. Jens Muhle, vicepaster i Vesterskov og Kappel sogne på Lolland, samt endelig mig selv, som *indledte med en tale* fra prædikestolen om de hæderligere mænds ordination. Hr. Erik Dannefehr prædikede.

Magister Hans Rasch, sognekapellan i Nykøbing var ogsaa inviteret, men kom midt under prædiken. Kaptajn Lorch, som fører kongens skønne jagt, kaldet Kronen, kom her til vores kirke. Jeg inviterede ham til at deltage i måltidet, og da han tog afsked, inviterede han biskoppen og fru bispinden samt hele selskabet ombord på sit skib,

for Gietzør [Gedser] til om anden dags middag, hvor vi bleffe vel tracteret, og naar Kongens og herskabets skaal bleff druchet, lod hand fyre med 3 Canon skud.

som lå ud for Gedser, til andendags middag, hvor vi blev vel trakteret, og hver gang kongens og herskabets skål blev drukket, lod han affyre 3 kanonskud.

Malene Lauritzdaatter

Opslag 80.

Domin. XVIII post Trin. [1696]

Dito publice absolveret Malene Lauritzdaatter for leiermaal med Niels Palle.

NB Denne Niels Hinrichsen Palle tiente Malenes fader Lauritz Kaare i Rabierre og der lagde sig effter hende og besof hende, og førend det røgtedis fich hand eet fæstehuus i Rabierre, og strax friede til Karen Jørgens eet besovet qvind=folch her i Weggerløsse og blef trolovet ved hinde, eller skulde hand vel ægtet Malene.

Opslag 80.

18. søndag efter trinitatis, 11. oktober 1696.

Samme dag givet offentlig syndsforladelse til Malene Lauritzdatter for lejermaal med Niels Palle.

NB. Denne Niels Hinrichsen Palle tjente Malenes fader, Lauritz Kaare i Radbjerg, hvor han forelskede sig i hende og besov hende. Og førend det rygtedes, fik han et fæstehus i Radbjerg, og han friede straks til Karen Jørgens, et besovet kvindfolk her i Væggerløse og blev trolovet med hende. Ellers ville han vel have giftet sig med Malene.

Troldkarl eller ej

Opslag 81

Domin: 1 post Epiphanius [1697]

Jordett fogden af Hasseløe Hans Stange 82 aar gl. NB hand hafde levett 62 aar i Egteskab med sin hustru som endnu lefver og er 3 aar ælder end hand var. Hand var en meget flittig og forsiunlig mand, og ved god velstand. Hans egen brodersøn Hans Bosen hafde førdt ham i vanrygte for hexeri og dett af denne aarsag: Hans Bosen loed teche paa sit huus og bad hand mændene om noget langhalm²³ til hielp, og da Hans Stange gaf ham 2 langhalms *kier* fandtis der i toppen paa dend eene eet aand=eg²⁴.

Og som Hans Bosen nogen tid der effter blef siug og sengeliggende, saa mistenchte hand sin farbroder Hans Stange at hand hafde førdt ham den siugdum paa og det med det aand=eg, hvilchet vanrygte dagligen mere og mere tiltoeg, og manden blef udraabt for at kunde gjøre troldom.

Opslag 81.

1. søndag efter helligtrekongersdag, 6. januar 1697.

Begravet fogden på Hasselø, Hans Stange, 82 år gammel. NB. Han havde levet 62 år i ægteskab med sin hustru, som endnu lever, og som er 3 år ældre end han var. Han var en meget flittig og forudseende mand, og velhavende. Hans egen brorsøn, Hans Bosen, havde førdt ham i vanrygte for hekseri, af følgende grund: Hans Bosen var ved at få tækket sit hus, og så bad han mændene om noget langhalm til hjælp, og da Hans Stange gav ham 2 langhalms*neg*, var der i toppen af det ene et ånd-eg.

Og da Hans Bosen nogen tid derefter blev syg og sengeliggende, så mistænkte han sin farbror, Hans Stange, for, at han havde påført ham denne sygdom med dette ånd-eg, hvilket vanry dag for dag tog mere og mere til, og manden blev udråbt for at kunne gøre trolddom.

²³ halm, som efter tærskningen er sorteret og rensat, saa at den kun bestaar af de særlig lange og stive straa (anvendt til tækkemateriale o lign.) (ODS)

²⁴ Antagelig "aand" i betydningen ulegemligt væsen, som tænkes boende i naturgenstande eller ting. (ODS)

Og da Anne Pallis af Toddrup, som dend 4. aprilis 1693 blev halshugget og brendt, saa og Anne Kruses af Ulsløf, som døde i fengslet blefve anholdne for troldom, som de ogsaa bekiendte her hiemme saa og for det høie herskab i Kiøbenhafn, hvor de vare henførte, da udlagde de denne gamle foget, og sagde han var deris tromslaaer, hvorfor hand blef førdt til slottet.

Men blef aff dommeren frikiendt for dend beskyldning. Hand laa nogle aar paa sin seng og høilig af mig blef *engsted* om samme handel, men kaldede Gud altid til vidne indtil sit allersidste, att hand var uskyldig, og viste af ingen trolddoms konst. Hand var ellers een meget tienistvillig mand imod alle.

Dette for mine k. effterkommere.

Og da Anne Pallis af Tårupⁱⁱ, som den 4. april 1693 blev halshugget og brændt, såvel som Anne Kruses af Ulslev, som døde i fængslet, blev anholdt for trolddom, hvilket de ogsaa bekendte såvel her hjemme som ogsaa for det høje herskab i København, hvortil de var blevet ført hen, så udpegede de denne gamle foged og sagde, at han var deres trommeslager, hvorfor han blev ført til slottet.

Men dommeren frikendte ham for denne beskyldning. Han lå i nogle år på sin seng og blev ofte *udspurgt* af mig om den samme handel, men han kaldte altid Gud til vidne, indtil det allersidste, på, at han var uskyldig og ikke kendte noget til nogen trolddomskunst. Han var ellers en meget tjenstvillig mand mod alle.

Dette til mine kære efterkommere.

Giftmordet

Opslag 85-86.

Dominica misericordias Domini [1697]
Begravet Hans Pedersen Bosen skipper af Hasseløe 64 aar gammell. NB denne mands søn Ole Hansen Bosen seilede lenge med sin fader og var hos hannem. Men som de motte iche fare, uden een af dem ville tage borgerskab. Saa tog sønnen Ole Bosen borgerskab, og tog logemente i Nyekiøbing hos Osvalt Eggertsen, een gl. skomager og som hand nylig var blefven gifft med een fremmet qvindispersohn ved nafn, Ingeborrig, som før hafde været besovet, saa *lagde hun sig i daskeri* med Ole Bosen, og dievelen var saa i sxxæt [spillet?] med dem, at de forgaf den gamle mand i een potte grød, hvilchet gik dog saa aff, og ingen tenchte, at hand var død af andet end aff helsot.

Nu hendede det sig, at Ole Bosen med sin fader lidet skibsrom seilede ad Lübeck, hvor Ole Bosen hafde forlovet sig med en dansk pige ved nafn Cathrine, hvilchen ide hun dend reise fornam, at han ville sadle om, og intet holde sit løffte, loed hun ham stefne for Raadett i Lübeck, som loed ham arrestere med skib og gotz, at hand enten skulle holde sit løffte, eller gifve hende een summa penge.

Og da hand vedstoed, hun var hans forlovede fæstemøe, og sagde sig at ville komme igien, og hente hende hiem, motte hand dog der lade sig vie

Opslag 85-85.

2. søndag efter påske, 18. april 1697.
Begravet Hans Pedersen Bosen, skipper af Hasselø, 64 år gammel. NB. Denne mands søn, Ole Hansen Bosen, sejlede længe med sin far og var hos ham. Men de måtte ikke sejle, uden at en af dem ville tage borgerskab. Så tog sønnen, Ole Bosen, borgerskab og tog ophold i Nykøbing hos Osvalt Eggertsen, en gammel skomager, som for nylig var blevet gift med et fremmed kvindfolk ved navn Ingeborrig, som før havde været besovet. Hun *bedrev hor* med Ole Bosen, og djævelen var så i pagt (???) med dem, at de forgav dem gamle mand i en potte grød, hvilket lykkedes, og ingen tænkte, at han var død af andet end af en dødelig sygdom.

Nu skete der det, at Ole Bosen sammen med sin far sejlede noget skibsrom til Lübeck, hvor Ole Bosen havde forlovet sig med en dansk pige ved navn Cathrine, og hun fik en fornemmelse af, at han ville sadle om og ikke holde sit løfte, og derfor lod hun ham stævne for rådet i Lübeck, som arresterede ham og foretog arrest i hans skib og gods, for at han enten skulle holde sit løfte eller give hende en sum penge.

Og da han erkendte, at hun var hans forlovede fæstemø og sagde, at han ville komme igen og hente hende hjem, så var han dog alligevel nødt til at lade sig vie til hende, og han førte hende så med

vid hende, og førde hende saa her til Nyekiøbing med sig.

Da hand kom til Nyekiøbing beklagede hand sig for voris velbyrdige hr. biscop doctor Thomas Kingo, som da var her i landet til landemode og kirke regnskab, og foregaf, hvorledis hand imod sin villie af de lybske koner var nødt og tvungen til, ved arrest og beslag, at lade sig vie ved hende.

Og da hand det iche kunde bevise, lagde hand ofver med Ingeborre Osvaltis, hvorledis de kunde blifve dende unge qvinde qvit, og kiøbte een skillings *simble*²⁵ og flegte dend. Lagde saa rottekrudd paa dend ene part og ofver smurde det med smør. Dend anden deel smurde hand smør paa til sig selv og lagde dem paa hver andre. Saa bad hand Cathrine følge sig hen ud til Hasselø til sin fader, og under veis gaf hand hende dend forgifftede halfve simble, som hun opaaed og beed self saa paa dend anden halfve deel, førde hende saa til sin faders huus, hvor hun strax begynte at bryde sig, og fant stor brynde og pine i sin maufve. Dagen der effter førde faderen hende til Nyekiøbing, hvor hun blef besøgt aff Doctor Böhme, som fik mistanche til manden, at hand gifvet hende forgifft ind, og da hun var død loed magistraten hende opskære og fant Landt Medicus [86]

Doctor Böhme hindis maufve at være igiennem bit aff forgifften, hvilchet da Ole Bosen saae, gik hand til bekiendelse og blef tillige med Ingeborre sat i byens fængsell og effter ordentlig proces blefve de begge tirsdagen dend 25. october 1692 uden for Nyekiøbing i Søemarken halshugne og lagt på steile.

Hans legeme og hovet bleff strax staalen bort, men hendis laae der nogle aar paa steilen. Omsider bleff hendis legeme ogsaa borte en nat, og som der da laae en Bruchsnider²⁶ i Nyekiøbing, Moritz Folch, at hand hafde ladet hendis døde og fortørrede legeme borttage at brænde til pulver. Og som Ingeborre Osvaltis hafde brugt adskillig kogleri og signeri for at blive sin gl. mand qvit, saa kom det for liuset, hvorledis een qvinde ved navn Karen Lommeløfs af Braruppe sogn hafde brugt

sig her til Nykøbing.

Da han kom til Nykøbing, beklagede han sig over for vores velbyrdige hr. biskop, doktor Thomas Kingo, som da var her i landsdelen til landemode og kirkeregnskab og fortalte, hvorledes han imod sin vilje - med arrest og beslaglæggelse - var blevet tvunget af de lybske koner til at lade sig vie til hende.

Og da han ikke kunne bevise det, planlagde han med Ingeborre Osvaltis, hvorledes de kunne blive denne unge kvinde kvit. De købte en *hvedebolle* til en skilling og flækkede den. Lagde så rottegift på den ene halvdel og smurte smør ovenpå. Den anden halvdel smurte han smør på til sig selv, og lagde så de to oven på hinanden.

Så bad han Cathrine om at følge med sig ud til Hasselø til sin far, og undervejs gav han hende den forgiftede halve simle, som hun spiste helt op, og han bed selv en bid af den anden halvdel. Han førte hende så op til sin fars hus, hvor hun straks begyndt at kaste op, og havde brændende fornemmelser og smerter i maven.

Dagen efter førte faderen hende til Nykøbing, hvor hun blev besøgt af doktor Böhme, som fik mistanke om, at manden havde forgivet hende, og da hun var død, lod magistraten hende opskære, og her fandt landlægen [86]

Doktor Böhme, at hendes mave var gennemættet af giften. Da Ole Bosen så dette, gik han til bekendelse og blev sammen med Ingeborre sat i byens fængsel, og efter forskriftsmæssig proces blev de begge tirsdag den 25. oktober 1692 halshugget og lagt på stejle på Søemarken uden for Nykøbing.

Hans legeme og hoved blev straks stjålet, men hendes lå nogle år der på stejlen. Omsider forsvandt hendes legeme også en nat, hvor der var en broksnider i Nykøbing, Moritz Folch. Han havde ladet hendes døde og indtørrede legeme borttage for at brænde det til pulver.

Og da Ingeborre Osvaltis havde brugt adskilligt kogleri og magi for at blive sin gamle mand kvit, så kom det for lyset, hvorledes en kvinde ved navn Karen Lommelevs af Brarup sogn havde brugt

²⁵ Simle: Lille rundt stykke bagværk (brød) af fint hvedemel (ODS)

²⁶ Broksnider, eller landefarer. Omrejsende medicus. Fra medicinalforordningen af 4.12.1672: "Ingen empirikus, broksnider, okulist, kvaksalver og deslige omløbere, mand eller kvinde, må holde hemmelig eller offentlig fal nogle af de varer ... som henhører til apoteket".

adskillige indbildede²⁷ konster for at skilldes vid dend gl. Osvalt, og da alt dette vilde intet hielpe dem aff med ham, gaf de ham rottekrudt ind.

Og da Anne Pallis af Toddrup bleff halshugget og brendt ved Ønsløf galle, da bleff denne Karen Lommeløfs kagstrugen og forvist landett. Dend anden hex, Anne Krusis, aff Ulsløf døde i fængslet paa slottett og bleff udslæbt og brendt på Bursebye²⁸ Mark paa retterstedet.

Denne Hans Pedersen Boesen, som var en farlig uforligelig mand bleff hastig siug og døde og bleff ei betient med sacramentet, saasom ieg viste der intet aff oss ellers bleff fordrett.

adskillige forrykte konster for at komme af med den gamle Osvalt. Og da alt dette intet nyttede til at hjælpe dem af med ham, så gav de ham rottegift.

Og da Anne Pallis af Tårup blev halshugget og brændt ved Ønslev galge, da blev denne Karen Lommelevs kagstrøget og forvist fra landet. Den anden heks, Anne Krusis, af Ulslev døde i fængslet på slottet og blev derefter slæbt ud og brændt på Busseby Mark på retterstedet.

Denne Hans Pedersen Boesen, som var en farlig, uforligelig mand, blev pludselig syg og døde og blev ikke betjent med sakramentet, eftersom jeg vidste, at der ikke blev krævet noget af os.

Glarmester bliv ved dit håndværk

Opslag 86.

Domin. Cantate [1697]

NB. Denne dag seilede Jørgen Glar=mester fra Nyekiøbing med een skibsbaad, og hafde sin Stiffdaatter og sin hustues søster daatter med sig, tvende *mandvoxne* piger, som ville solt kniplinger her i byen og hos os. Item en anden liden pige, han var forminder for, saa og sl. Goxxs Glarmesters søn af 15 eller 16 aar, som lærde handverk hos ham.

Og som det blæste temmelig hardt og Jørgen Glarmester ei forstoed at seile, saa kuldseilede hand med baaden lige ud for Hasseløe xxxxx. Selff bleff hand bierget af Hasseløe folck, men de andre 4 personer druchnede alle og bleffve siden efter haanden fundne og begrafven i Nyekiøbings Kirkegaard.

Opslag 86.

4. søndag efter påske, 2. maj 1697.

NB. Denne dag sejlede Jørgen Glarmester fra Nykøbing med et skib. Med sig havde han sin steddatter og sin kones søsterdatter, to *giftefærdige* piger, som ville sælge kniplinger her i byen og hos os. Endvidere havde han med sig en anden lille pige, som han var formynder for, samt afdøde Goxxs Glarmesters søn på 15-16 år, som var i lære hos ham.

Og da det blæste temmelig hårdt, og Jørgen Glarmester ikke forstod sig på at sejle, så kuldsejlede han med båden lige ud for Hasselø xxx. Selv blev han bjerget af folk fra Hasselø, men de andre 4 personer druknede alle sammen og blev siden efterhånden fundet og begravet i Nykøbing kirkegård.

Løgnersken

Opslag 88.

Domin. VIII post Trinit. [1697]

Dito publice absolveret Kisten Olufsdatter af Tunderup som bleff besovet til Anders Pofvels her i

Opslag 88.

8. søndag efter trinitatis, 25. juli 1697.

Samme dag givet offentlig syndsforladelse til Kirsten Olufsdatter af Tunderup, som blev besovet

²⁷ Danske Lov 6-1-10: Hvo som bruger nogen galne indbidede Konster med Forsæt at ville forgiøre og skade een anden

²⁸ Burseby/Busseby - "Enkedronning Soiee lod paa Falster en hel By Busseby afbryde og Jorderne ligge ubesaaede (vel til Eng) (Matriklen af 1662)" Kilde: <https://tidsskrift.dk/index.php/historisktidsskrift/article/view/36780/70760>

byen og for mig først udlagde Rasmus Smids vanføre Stifsøn Niels Hansen, saa og Rasmus Jeppesen her i Veggerløse.

Ieg loed hende føre til slottet, at hun aff huus= og ridefogden motte blive examineret og førdt til sandheds bekiendelse.

Siden kom hun igien, og i skrifftemaalet udlagde Rasmus Jeppesen, og benegtede at have hafft nogen omgiengelse med kryblingen, og at Rx skulle besovet hinde i een Erte hus paa Nørre ladegaard, hvor de var *til Houe*.

Men karlen gaf hende kald og varsell til tinge, hvor hand befriede sig med sin ed for hendis beskyldning.

Saa hun bleff som en løinere dømt til kagen, hvor hun og ved Stouøe²⁹ by blef kagstrugen.

Hun hafde født sit foster i Horbeløff sogn, anden juledag, da hun første juledag hafde været til kirke med sit baare haar, og hafde intet got i sinde med fosteret. Hafde iche hendis hosbonde, hun tiente, fornummet at hun haffde unt og loed hente qvinder, ved dag dend *særk* negtede sig at være med barn.

hos Anders Poulsens her i byen, og som over for mig først udlagde Rasmus Smeds vanføre stedsøn, Niels Hansen, som barnefader, og derefter Rasmus Jeppesen her i Væggerløse.

Jeg lod hende føre til slottet, for at hun kunne blive udspurgt af hus- og ridefogden og bekende sandheden.

Sidenhen kom hun tilbage og under skrifftemålet udlagde hun Rasmus Jeppesen og benægtede at have haft nogen omgang med krøblingen og oplyste, at Rx havde besovet hende i et ærtehus på Nørre Ladegård, hvor de var *på hoveriarbejde*.

Men karlen stævnedede hende til tinge, hvor han befriede sig med sin ed fra hendes beskyldning.

Så hun blev som en løgner dømt til kagen, hvorfor hun også blev kagstrøgen ved Stovby.

Hun havde født sit foster i Horbelev sogn anden juledag, efter at hun første juledag havde været i kirke med utildækket hår, og hun havde ondt i sinde med sit foster. Hvis ikke hendes husbond, som hun tjente hos, havde fornemmet, at hun havde ondt, og lod hente kvinder, ved dag (så sandelig) nægtede *skøgen* at være med barn.

Dybt at falde

Opslag 93.

Domin: Misericordias [1698]

Dend 9de Mai var dend kongl. bestalter³⁰ geographicus Johan Husmann af Kiøbenhafn her i vort kirketaarn for at tage landets situation beskreven. Hand hafde een dreng med sig ved nafn Hans Pedersen 14 eller 15 aar gl. som hafde øie paa een due i taarnet.

Og som hand stoed paa en bielche ved den øster side ofver klokkerne og ville reche sin hat hen for eet hul, duerne sad udi, traadde hand feil og falt ned af tornet, og tørnede paa det 7de trin af dend store stie neden fra og slog trinnet i tu, falt saa ind i muren, og som taarndøren var aaben, saa falt hand ned ad dend trappe til jorden, og bleff optagen for eet død meniske.

Og bleff dog ved Guds englers sønderlige varetægt holdt ved livet og heele lemmer, men blaa og blodig slog hand sig.

Opslag 93.

2. søndag efter påske, 8. maj 1698.

Den 9. maj var den kongelige officielle geographicus, Johan Husmann, fra København her i vores kirketårn, for at lave en beskrivelse af vores landsdel. Han havde en dreng med sig ved navn Hans Pedersen, 14 eller 15 år gammel, som havde fået øje på en due i tårnet.

Og da han stod på en bjælke ved den østre side over klokkerne og ville række sin hat hen foran et hul, som duerne sad i, trådte han forkert og faldt ned fra tårnet og ramte det 7. trin nedefra på den store stige og slog trinnet itu. Faldt så ind imod muren, og da tårndøren stod åben, så faldt han ned ad trappen til jorden, og vi troede, at han var død.

Men ved Guds engles særlige varetægt overlevede han dog - med hele lemmer, men han slog sig blå og blodig.

²⁹ Formentlig "Stovby"

³⁰ fast ansat eller officiel (ODS)

Søholt kirke

Opslag 95.

Onsdagen dend 20de Julij [1698]

Hans Excellence høiædle og velbaarne hr. stiftamtmand Henning Uldrik Lytzou til Søholt, Seddinge og Bispensøe hafde ladet een deilig liden kirke indrette paa Søholt med altere, prædike og skriftestol etc.

Dend bleff denne dag aff voris velbyrdige hr. biscop Doct. Thomas Kingo til Fraudegaard indviet, hvor til var inviterede de fornemste af adelen og andre saa og eel deel præster, og prousterne i Lolland og Falster.

leg var og uværdig indbuden aff hr. stiftamtmanden selv.

Da det var tiid at gaae i kirke, fuldte prousterne og præsterne fra det store huus med biscoppen Doctor Kingo ind i kirken, hvor dend beste music som kunde haves, fra Nyekiøbing, Naqskou og Maribo, baade vocalis og instrum: førdtis.

Biscopen gjorde en meget deilig prædiken og indviede capellet.

Der effter blef alle paa flise gemachet meget magnific tracterede.

Opslag 95.

Onsdag den 20. juli 1698.

Hans excellence, højædle og velbårne hr. stiftamtmand, Henning Uldrik Lytzou til Søholt, Sædinge og Bispensø³¹ havde ladet en dejlig, lille kirke indrette på Søholt, med alter, prædike- og skriftestol, etc.

Den blev indviet i dag af vores velbyrdige hr. biskop, doktor Thomas Kingo af Fraugdegård, og man havde inviteret de fornemste adelige samt også en del præster, samt provsterne på Lolland og Falster.

Jeg var også - uværdig - indbudt af hr. stiftamtmanden selv.

Da det var tid at gå i kirke, fulgte provsterne og præsterne fra det store hus med biskoppen, doktor Kingo ind i kirken, hvor der blev opført den bedste musik, som kunne skaffes fra Nykøbing, Nakskov og Maribo, såvel vokal- som instrumental musik.

Biskoppen holdt en meget dejlig prædiken og indviede kapellet.

Derefter blev alle fremragende trakteret i flisegemakket.

Milepæle

Opslag 96.

[fredagen dend 19de Augusti 1698]

Denne dag reiste Mons: Poulsen her forbi ad Giedisbye med dend kongl. Miile-vogn og satte Miilepælene og hafde vogne med sig med pæle paa, som Bønderne strax motte nedgrave.

Det ene hiul paa miilevognen var med tacher som paa benke giorden ind til vognen, lige som paa eet hiul i et *sejerverk*, og i vognen var en viser=skive som viisede ligesom *korter* og fuldslag.

Korterne i.ii.iii var første anden og tredje fierding vei. Men fuldslaget, naar det kom der til, der bleff Miilepælen satt.

Poulsen viiste mig dets beskaffenhed. Hand var en

Opslag 96.

Fredag den 19. august 1698.

Denne dag rejste hr. Poulsen her forbi mod Gedesby med den kongelige milevogn og satte milepæle. Han havde vogne med sig med pæle på, som bønderne straks skulle nedgrave.

Det ene hjul på milevognen var forsynet med takker, som på xxxxxxxx xxxxx ind til vognen, ligesom på et hjul i et *urs slagværk*, og inde i vognen var der en viserskive, som viste ligesom *kvarter* og timeslag.

Kvartslagene i, ii og iii var første, anden og tredje fjerdingvej. Men ved timeslaget, når det kom dertil, dér blev milepælen sat.

Poulsen viste mig dets beskaffenhed. Han var en

³¹ Det nuværende Ulriksdal

præstesøn af Jydland og Matemat: Studiosus.

præstesøn fra Jylland og havde studeret matematik.

Kongeed

Opslag 104.

Taarsdagen dend 21 Sept:[1699] var ald geisteligheden forskrefven til Mariboe i Lolland, at svære vor allernaadigste unge konge konning, Friderik dend Fierde³², og giøre hannem vor troskabs eed. Stiftamtmanden Henning Uldrik Lützou til Søeholt, Sæddinge og Bispensøe, og Monsr Velbr. Hr. Biscop Doctor Thomas Kingoe til Fraudegard, stoede for alteret i Mariboe kirke, og sade vi præster her af Falster først rundt om paa knæfaldet paa vore knæer med opragte fingre, og læste eeden effter, som hr. stiftamtmanden læste for.

Effter os blefve alle rectores af Lolland og Falster fremkaldede og aflagde deres eed, der effter alle præsterne af Lolland.

Siden gik vi alle op i Jomfru Choret, og der gaf voris eed beskriuen under vore hænder og signeter, som laae forfærdiget paa hver mands navn af hr.

Stiftamtmandens fuldmægtige Mons: Jes Tayesen og Sgr. Biscoppens *famulo*, Mons: Jens Pilsgaard, som vi gaf Skriverpenge. Jeg var dend første og gaf dem hver en heell slettdlr. Pilsgaard har *informeret* mine 2 sønner her i min huus paa tiendis aar og kom fra mig til biscoppen.

Opslag 104.

Torsdag den 21. september 1699 var alle gejstlige hidkaldt til Maribo på Lolland, for at tilsværge vor allernådigste unge konge, kong Frederik den Fjerde, og gøre ham vor troskabs ed.

Stiftamtmanden, Henning Uldrik Lützou til Søholt, Sæddinge og Bispensø, og mons. velb. hr. biskop, doktor Thomas Kingo til Fraugdegård, stod foran alteret i Maribo kirke. og vi præster her fra Falster sad først rundt om på knæfaldet på vore knæ, med oprakte fingre, og gentog eden, som hr. stiftamtmanden læste for.

Efter os blev alle de overordnede gejstlige fra Lolland og Falster kaldt frem og aflagde deres ed. Derefter alle præsterne fra Lolland.

Derefter gik vi alle op i jomfrukoret, hvor vi gav vores ed, beskrevet under vores navn og signet, som lå forfærdiget i hver mands navn af stiftamtmandens fuldmægtige, hr. Jes Tayesen og hr. Biscoppens *tjener*, hr. Jens Pilsgaard, som vi gav skriverpenge. Jeg var den første og gav dem hver en hel slet daler. Pilsgaard har *undervist* mine to sønner her i mit hus i ti år og kom til mig fra biskoppen.

Ligprædiken

Opslag 105.

Torsdagen dend 2den Novembr [1699]

Blef i ald Danmark og Norge holdt ligprædiken ofver vor allernaadiste arfvekonning konning, Christian dend Femt³³, dend forordnede ligtext var 1. Reg. 2.³⁴, de 4de første første vers.

Blef ringet fra klochen 11 til klochen eet hvor med det ophørte med dend daglige ringen, som hafde varit fra dend sl. Kongis død d. 25 Aug.

Opslag 105.

Torsdag den 2. november 1699

Blev der i hele Danmark og Norge holdt ligprædiken ever vor allernådigste arvekonge, kong Christian den femte. Den foreskrevne ligtekst var 1. reg. 2, de fire første vers.

Der blev ringet fra klokken 11 til klokken et, hvorefter det ophøre med den daglige ringning, som havde varet fra den salige konges død den 25.

³² Konge 1699-1730.

³³ Konge 1646-1699.

³⁴ Formentlig 1. kongebog, kapitel 2, som handler om kong Davids sidste formaning til hans søn Salomon.

Alle meigheder vare advared at komme i ligrædiken.

Stranding på Bøtø

Opslag 109.

Dominica jubilate [1700]

Dito begravet een baadsmand fra Lübek ved nafn Claus Hendrik, som døde til Tygis paa Bøttøe 34 aar gammel.

Denne baadsmand var paa eet lybek skib, som i foraaret strandede paa Bøttøe i een snefug og storm en time for dag. En ung købmand ville springe i land og blev aff bølgen udskuldt igien. Saa og en aff skibsfolket. De andre blefve alle ved lifvett.

Skibet var ladet med Dantziger rug og mange tønder oxekød og smør, som blev biergiet. Styrmanden foer ad Lübech og hentet en mester her ofver med sig, som skulle rulle det ud, og da de fik det op aff sandet, var kølen borte. Saa *digtede* de bunden det beste de kunde og holt³⁵ nogle dager en heel hob bønder af Giedesbye og omliggende byer og hafde faaed det temmelig vidt ud.

Men da det skulle mest gielde brast en rulle, og eet høivande med østen storm slog det ind paa landet igien, længere end det første gang var. Saa de maatte sælge vraget til Bøttøe mænd for en ringe pris, som hug det skønne *eii* skib, som førde 2 mærs³⁶, op, og gjorde *tille* og plankeverk af dett. Og af disse skibsfolk var denne Claus.

Mette Jørgensdatters begravelse

august.

Alle menigheder var advaret om, at de skulle komme til ligrædiken.

Opslag 109.

3. søndag efter påske, 2. maj 1700.

Samme dag begravet en bådsmand fra Lübeck ved navn Claus Hendrik, som døde hos Tyge på Bøtø, 34 år gammel.

Denne bådsmand var på et lybsk skib, som i foråret strandede på Bøtø i en snefygning og -storm en time før daggry. En ung købmand ville springe i land, men blev af bølgen skyllet ud igen. Ligeledes en af skibsfolket. De øvrige forblev alle i live.

Skibet var lastet med rug fra Danzig og med mange tønder oksekød og smør, som blev bjerget.

Styrmanden rejste til Lübeck og hentede en mester herover med sig, som skulle rulle skibet ud. Men da de fik det op af sandet, var kølen borte. Så *tætnede* de bunden så godt de kunne, og havde i nogle dage en hel hoben bønder fra Gedesby og omliggende byer i deres tjeneste, og havde fået det temmelig langt ud.

Men da det virkelig gjaldt, brast en rulle, og et højvande med østenstorm slod det ind på landet igen, længere end første gang.

Så de måtte sælge vraget til mændene i Bøtø for en ringe pris, som ophuggede det skønne *eges* skib, som førte to mærs, og forandrede det til *brædder* og plankeværk. Og Claus var en af disse skibsfolk.

³⁵ havde i deres tjeneste (ODS)

³⁶ træplatform på masten (ODS).

Nykøbing Slot 1594-1767³⁷

Opslag 111.

Taarsdagen dend 29 Julij [1700] blev begravett Mette Jørgensdaatter, sl. Mogens Simonsens, som var salig moders sl. Karen Huusfogets paa Nyekiøbings slot hendis søster og her hos os i præstegaarden hafde haft sig ophold paa det 13de aar ved vort eget bord, og blev hæderligen bestædiget til jorden. Hun blev lagt i kirken. Prousten hr. Jacob Sadolin prædikede ofver hende begge mine naboer hr. Eiler Wolf i Skelbye og hr. Fridrik Jessen i Idestruppe vaer her, saa og prousten i Nørre Herrit hr. Lauritz Werløs og hans søn hr. Peder Lauritzen fuldte hende ogsaa til jorden, foruden hr. Holger Jacobsen sognepræst i Østofte i Lolland, hendis brodersøn og Sign. Peter Rosa, hendis søstersøn, med flere af Nyekiøbing. Hun var 73 aar og 5 maaneder gl. Sl. Karen Huusfogets havde i sit testamente tillagt os dend arf fornefnte hendis søster kunde tilfalde, hvorimod vi hafde forpligtet os at forsiune hende med ald nødtørftig ophold til hendis død, og siden lade hende skichelig begrafve.

Opslag 111.

Torsdag den 29. juli 1700 blev Mette Jørgensdatter begravet, afdøde Mogens Simonsens kone, som var søster til min afdøde mor, afdøde Karen husfogeds på Nykøbing Slot. Hun havde i mere end 12 år boet her på præstegården som en del af familien, og hun blev hæderligt stedd til hvile. Hun blev lagt i kirken. Provsten, hr. Jacob Sadolin prædikede over hende. Begge mine naboer, hr. Eiler Wolf i Skelby og hr. Friderik Jessen i Idestrup var her, og ligeledes provsten i Nørre Herred, hr. Lauritz Werløs og hans søn, hr. Peder Lauritzen, som også fulgte hende til graven. Endvidere hr. Holger Jacobsen, sognepræst i Østofte på Lolland, hendes brorsøn, og signor Peter Rose, hendes søstersøn, samt flere andre fra Nykøbing. Hun blev 73 år og 5 måneder gammel. Afdøde Karen Husfogeds havde i sit testamente tillagt os den arv, som kunne tilfalde ovennævnte, hendes søster, mod at vi havde forpligtet os til at forsyne hende med al nødtørftigt ophold indtil hendes død og derefter sørge for en ordentlig begravelse.

Svenskerne kommer

³⁷ Billede fra Museum Lolland-Falsters hjemmeside: <http://www.aabne-samlinger.dk/falsters-minder/falsters-minder/udstillinger/faste-udstillinger/der-stod-et-slot/nykoebing-slot/>

Opslag 111.

Domin. VIII post Trinit. [1700]

I margin er tilføjet "1699".

Denne nat imellem løverdag og søndag var os alle her i landet een meget bedrøvet nat, thi da klochen gik til 12, begynte det at ringe med dend mindste kloche i kirketaarnet, trommen gik, og byfolchet samledis med deris gewehre, at samlis paa deris allarm platz, Giedisbye skantz.

Min gamle degn Rasmus Lauritzen kom her ind i gaarden og raabte til os og sagde svensken var falden i land ved Giedisbye.

Ieg skaffede begge mine karle til hest, dend eene med sit gewehr flint og kaarde, som hand pleiede at gaa paa mønstring med, dend anden befael ieg at ride det stærkiste hand kunde, og bringe sicher kundskab, om svecus var falden i land eller ejj.

Imidlertid fik ieg self

[112]

2 vogne tillauvet med nogle skrin og klæder paa hvormed min kiere hustru og 4 døtter skulle *skyndelig* fares ad Nyekiøbing.

Self hafde ieg resolveret at blive her ved gaarden, og i xxær at have tilhold i kirken, indtil mand kunde faa *xxxgaarde*³⁸. Men effter en timis forløb kom min ene karl *rendis* tilbage fra Stauverbye med sicher *relation*, at det var ichun een blind allarm som var kommen deraff, at der laa 2 fremmede seilere under landet, hvoraf skibsfolket noget for Solebierrig, gik i land om færsk vand, hvilket een malkepige havde seet og gjorde anskrig, at det var svensken.

Dett blev forkyndiget i Skelbye med et ridende bud, derfra blev giordt bud til Stauverbye og siden fra een bye til een anden, med anskrig fienden var kast i land, hvorefter mange Bauvne blevde anstuchne, her og der i landet, og det heele land blev reist med stor allarm.

Siden paa eftermiddagen om søndagen kom igjen een blind allarm at fienden var kast i land ved Stubbekiøbing. Vi lefvede vel alle i daglig fryct og bekymring. Men denne nat og dag, var os dend aller bedrøveligste i denne urolige feide tiid.

Krigen tog sig oprindelse i dette foraar, der aff, at hans fürsterlige Durchlautighed³⁹ til Holstein Gotorff havde ladet bygge nogle skandser, vor allernaadigste konge til præiudits⁴⁰ i Holstein,

³⁸ garde = beskyttelsestropper (ODS)

³⁹ tysk ærestitel til fyrstelige personer.

⁴⁰ retstab (ODS).

Opslag 11.

8. søndag efter trinitatis, 1. august 1700.

I margin er tilføjet "1699".

Denne nat mellem lørdag og søndag var for os alle her i landet en meget bedrøvelig nat, thi da klokken var lidt i 12, begyndte det at ringe med den mindste klokke i kirketårnet, trommen gik og byfolket samledes med deres geværer for at samles på deres alarmplads, Gedesby skanse.

Min gamle degn, Rasmus Lauritzen, kom herind i gården og råbte til os og sagde, at svensken var invaderet ved Gedesby.

Jeg skaffede begge mine karle til hest, den ene med sit gevær, flint og kårde, som han plejede at gå på mønstring med. Den anden befalede jeg at ride så hurtigt som muligt for at bringe sikker underretning om, hvorvidt svensken var invaderet eller ej.

I mellemtiden fik jeg selv

(112)

gjort 2 vogne klar med nogle skrin og klæder på, hvormed min kære hustru og 4 døtre *skyndsomst* skulle køres til Nykiøbing.

Selv havde jeg besluttet at blive her ved gården og i xxær at have tilhold i kirken, indtil man kunne få *xxxxbeskyttelsestropper*. Men efter en times forløb kom min ene karl *ridende hastigt* tilbage fra Stavreby med sikker *oplysning* om, at det blot var en blind allarm, som var opstået, fordi der lå 2 fremmede sejlere ud for kysten, hvoraf skibsfolket noget før Solebierrig gik i land for at hente ferskvand. Dette havde en malkepige set og gjort anskrig om, at det var svensken.

Det blev forkyndt i Skelby med et ridende bud, derfra blev der sendt bud til Stavreby, og derefter fra den ene by til den anden, med anskrig om, at fjenden var gået i land, hvorefter mange bavne blev tændt, her og der i landsdelen, og landet blev bragt i oprør.

Sidenhen, søndag eftermiddag kom igjen en blind alarm om, at fjenden var gået i land ved Stubbekiøbing. Vi levede vel alle i daglig frygt og bekymring. Men denne nat og dag var for os den allerbedrøveligste i denne urolige krigstid.

Krigen tog sin begyndelse i dette forår, fordi hans fyrstelige Durchlautighed til Holstein Gotorp havde ladet bygge nogle skanser, vor allernådigste konge til præiudice i Holsten, hvilke [skanser] han

hvilke hand ei med gode, effter anmodning ved høikongelige deputerede ville *demolere*, hvorfor vor allernaadiste arfve konge loed sine trouper træche til sammen af Jylland, Holstein og Fuen, og formerede en *armada* til tyvetusinde mand, som hertugen af Würtenberrig førde som generalissimus.

Dermed gik det løes paa disse nye fyrstelige skandtzer, som i een hast bleve ofverrumplede, nogle med accordt⁴¹, nogle forløb deris skandtze om nattetide, og da det var *forrettet*, loed hans Mayestet angribe Tønningen, som er fyrstens hovedfæstning, heell voll,

og paa dend nyeste maneer fortificerede, og loed den beleire og omsider bombardere. Førsten søgte succurs hos kongen af Sverrig, saa og hos de Lüneborgske fyrster og Holland, hvorfra bleve sendte een stort antal folk, som træchede ind ad Holstein, saa vor konge nødtis

[113]

til at opsætte beleiringen af Tønningen og vende sig med ald sin krigsmagt imod de fyrsterlige og hans allierede.

Kongens flode aff Sverrig, hvorpaa kongen selv var, kom af Østersøen først i Julij maaned, og dend engelske og hollandske flode som dog til vores deputerede hafde erklæret sig som venner var passerede Croneborig slot og Sundett, Men da dend svenske flode hafde conjungeret sig med de andre tvende floder begynte de dend 20 julij fra 11 om afftenen og til 3 om morgenen at bombardere voris flode, som laa for anker ved Kiøbenhafn under det nye verk.

Men voris gaf dem intet effter, men aff deris bombardere Galioter⁴² og pramme, saaledis fyrede paa dem, at 7 af de fiendtlige aarlaags skibe kom i brand. Det continuerede saaledes med skyden og ildkysten paa hinanden til dend 26 julij.

Dog bevarede Gud sønderlig vor danske flode, at dend intet kom til skade, saa gjorde ei heller fiendernes bomber *poni*.

Paa Christianshafn bleve i store mængder indkaste ei heller nogen skade. Slige skermytzler

ikke godvilligt efter anmodning fra den høikongelige deputerede ville *ødelægge*, hvorfor vor allernådigste arvekonge lod sine tropper fra Jylland, Holsten og Fyn trække sammen og dannede en *hær* på tyvetusinde mand, som hertugen af Würtemberg anførte som overgeneral.

Dermed gik det løs på disse nye fyrstelige skanser, som hurtigt blev overrumplet, nogle med akkord, andre forlod deres skanse ved nattetid. Og da dette var *udrettet*, lod hans majestæt Tønning angribe, som er fyrstens hovedfæstning, heell voll,

Tønning 1671

og fortificerede på den nyeste måde, og lod byen belejre og omsider bombardere. Førsten søgte hjælp hos kongen af Sverige, samt hos de lüneburgske fyrster og i Holland, hvorfra der blev sendt et stort antal folk, som trak ind til Holsten, således at vores konge blev nødt til at

[113]

udsætte belejringen af Tønning og vende sig med al sin krigsmagt mod de fyrstelige og hans allierede.

Kongens flåde af Sverige, hvorpå kongen selv var, kom ind i Østersøen først i juli måned, og den engelske og den hollandske flåde, som dog til vores deputerede hafde erklæret sig som venner, var passeret Kronborg Slot og Øresund.

Men da den svenske flåde havde forenet sig med de to andre flåder, begyndte de den 20. juli fra klokken 11 om aftenen og til klokken 3 om morgenen at bombardere vores flåde, som lå for anker ved København under det nye værk.

Men vores gav dem ikke noget efter, men fyrede således på deres bombarder-galeaser og pramme, at 7 af de fjendtlige orlogsskibe brød i brand. De fortsatte således med at skyde og kaste ild på hinanden indtil den 26. juli.

Dog bevarede Gud i særdeleshed vor danske flåde, således at den ikke kom til skade, og ligeledes gjorde fjendens bomber ingen *skade*.

På Christianshavn gjorde store mængder af indkast ej heller nogen skade. Sådanne skærmydsler var

⁴¹ formentlig = at de overgav sig.

⁴² Rundgattet, galeasetaklet skib (m. to master), stor galease (ODS).

var imellem voris og de fiendtlige floder fast hver dag til dend 17de og 18de Augusti.

Imidlertid gjorde kongen aff Sverrig landgang dend 4 Aug: ved de tvende floders hielp fra Engeland og Holland, imellem Frideriksborrig og Croneborg i Sielland, paa Teberobs Mark, hvor hand fattede porto og der slog sin lejr og forskandstede sig. De svendske kiøbte for deris penge temmelig liberal, alt hvad de behøvede, og hverken plyndrede eller brandskattede. Dend siellands bonde kiørde til de svendskis leier med alle slags proviant og blef rigtig betalt.

Dend 21 Aug: kom de glædelige tidinder til Kiøbenhafn, at der dend 18de Aug: var sluttete fred til Travendahl⁴³ i Holstein imellem vores allernaadigste konge og fyrsten af Holstein.

Det vi spurdtte her til landet dend 24 Aug som vi alle i denne bedrøvelige tiid hierteligen glædde os ved.

Derpaa træchede Svecus strax aff Sielland og dend engelske og hollandske floed seiglede hiem. Kongen af Sverrig som selv var med i Sælland gik til seigls ad Sverrig og strax ad Lifland, hvor kongen af Pollen og Tzaren af Moschou var indfalden.

Herren være lofvet, som gaf os dend ønskelige fred, hver mand fløttede sit gotz hisset og her, dog mest ind ad kiøbstæderne, saasom mand paa landet befrygtede sig for at ofverrumplis aff nogle skærebåde⁴⁴ og udpløndris, Kister og skrin hafde ieg ladet fløtte til Nyekiøbing, sengeklæder og andet hafde ieg om natten førdt op i kirken og om dagen truchet op paa lofftet ofver choret. De verdiste middeler sampt kaaber og tin hafde ieg paa 8 adskillige stæder ladett grafve i jorden, hvilchet vi Gud være ævindelig æret fik igjen alt uden skade og forlis.

[114]

Ald denne feide og vit udseende⁴⁵ krig tog saaledis sin begyndelse aff førstens ofvermod med hans 5

der næsten hver dag mellem den 17. og den 18. august mellem vores flåde og de fjendtlige flåder.

Imidlertid gjorde kongen af Sverige den 4. august med hjælp fra de to flåder fra England og Holland landgang mellem Frederiksborg og Kronborg på Sjælland, på Tibberup Mark, hvor han gik i havn og der slog lejr og forskansede sig.

Svenskerne købte liberalt ind for deres egne penge, alt hvad de behøvede, og de hverken plyndrede eller brandskattede. Den sjællandske bonde kørte med al slags proviant til svenskernes lejr og blev rigtigt betalt.

Den 21. august kom de glædelige tidener til København, at der den 17. august var sluttet fred i Traventhal i Holsten mellem vor allernådigste konge og fyrsten af Holsten.

Dette erfarede vi her i landsdelen den 24. august, hvilket vi alle i denne bedrøvelige tid hjertelig glædede os over.

Derpå trak svenskerne straks bort fra Sjælland, og den engelske og hollandske flåde sejlede hjem. Kongen af Sverige, som selv var med på Sjælland, gik for sejl til Sverige, og straks derefter til Letland, hvor kongen af Polen og Zaren af Moskva var gået i land.

Herren være lovet, som gav os denne ønskelige fred; hver mand flyttede sit gods hist og her, dog mest ind til købstederne, eftersom man på landet frygtede for at blive overrumplet af nogle skærebåde og blive udplyndret. Kister og skrin havde jeg ladet flytte til Nykøbing, sengeklæder og andet havde jeg om natten flyttet op i kirken og om dagen trukket op på loftet over koret. De mest værdifulde ejendele samt kobber og tin havde jeg ladet grave ned på 8 forskellige steder i jorden, hvilket vi - Gud være evindelig æret - altsammen fik igen, uden skade eller tab.

[114]

Al denne fejde og vidtrækkende krig tog således sin begyndelse af fyrstens overmod med hans 5

⁴³ **Freden i Traventhal** var en fred i Den Store Nordiske Krig. Fredsaftalen blev indgået 18. august 1700 mellem Danmark og Slesvig-Holsten-Gottorp på slottet Traventhal vest for Lübeck.

- Danmark anerkendte Slesvig-Holsten-Gottorps selvstændighed
- Danmark betalte 260.000 rigsdaler i krigsskadeerstatning til Slesvig-Holsten-Gottorp
- Danmark lovede ikke at støtte Sveriges fjender
- Slesvig-Holsten-Gottorp fik ret til at holde egne tropper, men måtte dog ikke have mere end 6.000 fremmede soldater i sin tjeneste. (Kilde: Wikipedia).

⁴⁴ mindre fartøj til indenskærs fart; navnlig: fladbundet halv- eller heldæksbåd med aarer og sejl, armeret med kanoner, tidligere brugt til krigstjeneste ved p.gr.a. sit ringe dybgaende (ODS)

⁴⁵ som har vidtrækkende, langvarige følger (ODS)

skanser at bygge vor konge til bravat⁴⁶ og som voris naadigste konge loed hans hovedfestning Tønningen bombardere som dog var først en forundt i fredsfordraget 1675.

Saa brugte først en alle sine allierede ved svenskens assistence i sønderlighed igien at faa vor flode og Kiøbenhafns bye bombarderet, og da det var skiett bleff strax giort fred.

Det bleff refereret, at de tvende fremmede floeder kostede hver dag først en een hollandske tønne guld, som kongen aff Sverrig havde *caveret* for.

Freden bleff afhandlet effter de gamle Pacta og Uniones de Annis 1533, 1623, 1658, 1660 og 1675. Men fordi vor konges folk havde fortæret alt, hvor de i Holsten paa først ens frem marcherede, saa og for Tønningens ruin, gaf kongen først en toehundrede og tredsindstyve tusinde Rigsdlr: hvor med de skulle forblive hinandens fortrolige venner og naboer.

Gud gifve det maa være varigt og bestandigt og bevare os fremdelis fra vore fiender og saadan bedrøvelig tiid.

NB. Denne overmodige første gaf sig mod muscoviterne ifølge med kongen af Sverrig. Der bleff hand skudt med et styche skraa⁴⁷ i mellem laaret og livet ved sadelknappen og døde. Gud skilte Danxx derved een arrig fiende.

skanser, som han byggede som udfordring mod vor konge, og hvor vor nådigste konge lod hans hovedfæstning, Tønning, bombardere, som jo var skænket fyrsten ved fredsslutningen i 1675.

Så brugte fyrsten alle sine allierede, især med assistence fra svenskerne, til at få vor flåde og Københavns by bombarderet, og da det var sket, blev det straks sluttet fred.

Det blev fortalt, at de to fremmede flåder hver dag kostede fyrsten en hollandsk tønne guld, som kongen af Sverige havde *stillet garanti* for.

Freden blev forhandlet efter de gamle Pacta og Uniones de Annis 1533, 1623, 1658, 1660 og 1675. Men fordi vor konges folk havde fortæret alt, hvor de marcherede frem i Holsten på fyrstens [jord], og på grund af Tønningens ødelæggelse, gav kongen fyrsten tohundredre tresindstyve tusinde rigsdaler, hvormed de skulle forblive hinandens fortrolige venner og naboer.

Gud give, at det må være varigt og bestandigt og bevare os fremdeles fra vore fjender og sådan bedrøvelig tid.

NB. Denne overmodige fyrste begav sig mod moskovitterne i følge med kongen af Sverige. Der blev han skudt med et stykke skrå imellem låret og livet ved sadelknappen og døde. Gud skaffede derved Danmark af med en arrig fjende.

Skydetræning i byen

Opslag 114.

Dom X post Trinit: [15. august 1700]

Vare Marebechs og Bruseruppe Mænd forsamlede paa Marebeches gade at mønstris, som de hver hellig gjorde i foranførte feide tiid, da de ogsaa opsatte eet maal at skyde til, og da de saaledis skøde til maals kom Hans Jydis kone af Bruserop gaaendis østen for gierdet op til Marebech.

Imidlertid legger Jens Jeppesen aff Bruseruppe til, og skyder til maalet og skyder Hans Jydis kone som kom gaaendis bag gierdet ret igiennem hendis kiltning⁴⁸ med een kugle og igiennem skindet i hendis bug paa skraa at dend randt inden for

Opslag 114.

10. søndag efter trinitatis, 15. august 1700

Var Marrebæks og Bruserups mænd forsamlede på Marrebæks gade for at mønstres, som de gjorde hver søndag i ovennævnte krigstid, hvor de ogsaa opsatte et mål, som de skulle skyde efter. Og da de således skød til måls, kom Hans Jydes kone fra Bruserup gående øst for gærdet op til Marrebæk. Imidlertid lægger Jens Jeppesen af Bruserup til og skyder mod målet, og skyder Hans Jydes kone, som kom gående bag gærdet, lige igennem hendes opkiltede forklæde med en kugle, og igennem hendes maveskind, på skrå, så det gik inden for

⁴⁶ Pralende trussel eller udfordring (ODS)

⁴⁷ ammunition til kanoner, bestaaende af jærnstumper, søm, (smaa)sten olig. (ODS)

⁴⁸ Fold, der fremkommer, når man løfter (den nederste kant af) et langt nedhængende klædningsstykke op og fæster det (oftest ved et bånd omkring hofterne) (ODS).

skindet een fingers længde, og dog gik hende iche ind i tarmene.

Konen falt til jorden og skreeg. De førte hende hiem i hendis huus og hentede fra Nyekiøbing barteskærer M. Theodorus Orlob som skar kuglen ud og lægte qvinden saa hun skadde intet deraf.

Det var een sønderlig Guds beskiermelse, og eet rart exempel, det ieg ei kunde efterlade her, for mine kiere efterkommere at indføre.

skindet i en fingers længde, men det gik dog ikke ind i tarmene.

Konen faldt til jorden og skreg. De førte hende hjem til hendes hus og hentede bartskærer M. Theodorus Orlob fra Nykøbing, som skar kuglen ud og lægede kvinden, så hun ikke fik noget men herfra.

Det var en forunderlig Guds beskærmelse og et usædvanligt eksempel, som jeg ikke kunne undlade at indføre her for mine kære efterkommere.

Lyn og torden

Opslag 115.

Mandagen dend 13 Sept: [1700] var det een forfærdelig liunen og torden som ned slog i Jens Tygesens skorsten her i byen østen for kirken og slagte skorstenen gandske ofven til, dog uden nogen ildebrand.

Qvinden sad i *skorstenen*, hun blev henført under vinduerne i *fremgulvet* og blev lige som gandske død. Manden som sad paa en lauf stoel inde i stuen og hafde noget at bestille, hand blev kast af stolen og blev meget forskrechet. Tjenestepigen som kom ind af kammerdøren ved enden af bordet bleff i lige maade kuldslagen, Her kom bud efter mig, ieg ville komme hen til disse halvdøde mennisker som ieg og strax gjorde. Manden og pigen kom nogenlunde til rette igien samme dag.

Men quinden bar de i seng og var uden ald sands og laa saaledes paa anden dag, da hun kom smugt til rette igien. Gud bevare vort huus og hiem og os folch med fra slig vaade og skade.

Opslag 115.

Mandag den 13. september 1700 var det et forfærdeligt lyn og tordenejr, og lynet slog ned i Jens Tygesens skorsten her i byen, øst for kirken, og slog skorstenen ganske skæv, dog uden at der udbrød ildebrand.

Kvinden sad i *køkkenet*, og hun blev ført hen under vinduerne i *forstuen* og virkede fuldstændig død. Manden, som sad på en lav stol inde i stuen og havde noget at bestille, han blev løftet ud af stolen og blev meget forskrækket. Tjenestepigen, som kom ind ad kammerdøren for enden af bordet, blev ligeledes slået omkuld.

Der kom bud efter mig, om jeg ville komme hen til disse halvdøde mennesker, hvad jeg også straks gjorde. Manden og pigen kom nogenlunde til sig selv igen samme dag.

Men kvinden bar de i seng, og hun var bevidstløs og lå således på anden dag, hvor hun kom smukt til sig selv igen. Gud bevare vort hus og hjem og vort folk fra slig fare og skade.

Stympen Sorte Maren

Opslag 119

Dend 12 februarij [1701] begravet dend gamle stachells eenfoldige pige Maren Hans daatter, som de kaldede ellers Sorte Maren for hun var saa sort i hud.

Var frit ofver 60 aar gammell og længe her i sognet hafde hafft sit ophold, og mest her i Væggerløse, hvor hun i forige tider vogtede kornmarken. Hun var iche rett *vittig*, dog forsømmede iche

Opslag 119.

Den 12. februar 1701 begravet den gamle stakkels enfoldige pige, Maren Hansdatter, som ellers blev kaldt Sorte Maren, fordi hun var så sort i huden.

Hun var noget over 60 år gammel og havde længe haft sit ophold her i sognet, og mest i Væggerløse, hvor hun i tidligere tider vogtede kornmarken. Hun var ikke særlig *intelligent*, men forsømte dog

hendis saligheds middel, men da var meget andægtig. Hun hafde paa det sidste været noget sengeliggende. Dog i søndags var gaaet hen til kirkeværgens til gilde, og da hun hafde faaet noget øl og varmet sig, ville hun sist paa aftenen gaa derfra og hjem til Ole Tryms som boer ved det nørre loed, og ville gaae uden om tofterne. Der kuldgik hun i sneen og fandtis død tredie dag dereffter, da hendis klæder var frosne i dynd og *dræch*.

Saa slet een ende tog det med dend *stym*p.

ikke sin saligheds middel, hvor hun var meget andægtig. Hun havde på det sidste været noget sengeliggende. Men var i søndags gået hen til kirkeværgens til gilde. Og da hun havde fået noget øl og varmet sig, ville hun sidst på aftenen gå derfra og hjem til Ole Tryms, som bor ved det nordre lod, og ville gå uden om tofterne. Der gik hun omkuld i sneen, og man fandt hende død tredje dagen derefter, hvor hendes klæder var stivfrosne i søle og *snavs*.

Så slet en ende tog det med den *stakkel*.

Jacob Sadolins begravelse

Opslag 122.

Mandagen før Pintze [1701] helligdage bleff vor gode erlige reedelige Proust Hr: Jacob Sadolin i Horbeløff begravitt. Hand var 73 aar gl.

Ieg som 8 aar hafde været hans vice præpositus prædikede ofver hannem. Hans liigtext hafde hand selv udvalt.

Opslag 122.

Mandagen før pinse helligdag, 9. maj 1701, blev vor gode, ærlige, hæderlige provst, hr. Jacob Sadolin i Horbelev begravet. Han var 73 år gammel.

Jeg, som 8 år havde været hans viceprovst, prædikede over ham. Hans ligtekst havde han selv valgt.

Hans Jyde og hans kone

Opslag 122-23.

Mandagen dend 30. Maj [1701]

Jordet Hans Jydis qvinde af Bruserup 49 aar.

Denne var dend qvinde som forleden aar blef saa subtil skudt i sit lif med een kugle, som blef udskaaen og qvinden lægt, saa hun skadde der intet aff, som forhen er forklaret. Hun døde nu aff anden siugdom.

NB denne qvinde skulle været begravet i gaar, Dom: 1 Trinit. Men da ieg var færdig at gaa op i kirken, kom nogen effter mig. Ieg skulle komme ned at berette Hans Jyde som var siug til døden.

Jeg følgede strax buddet, og da ieg hafde betient Hans Jyde med Sacramentet og ville nu tage afsked med manden og befale ham Vor Herre [123]

slog hand ad mig med sin haand og laae med ansigtet nedvendt i puden. Jeg gik saa derfra og i samme bye bleff fordrett at berette Ole Xstens kone, og da ieg kom derud fra kom folk fra Hans Jydis huus og sagde hand var alt hensovet, hvilket

Opslag 122-23.

Mandag den 30. maj 1701.

Begravet Hans Jydes kone af Bruserup, 49 år.

Det var denne kvinde, som forrige år blev overfladisk skudt i maven med en kugle, som blev skåret ud og kvinden lægt, således at hun ikke tog skade deraf, som tidligere er forklaret. Hun døde nu af anden sygdom.

NB. Denne kvinde skulle have været begravet i går, 1. søndag efter trinitatis. Men da jeg var klar til at gå op i kirken, kom nogen og hentede mig. Jeg skulle komme ned og berette Hans Jyde, som var dødssyg.

Jeg fulgte straks budet, og da jeg havde betjent Hans Jyde med sakramentet og nu ville tage afsked med manden og befale ham Vor Herre [123]

slog han ud efter mig med sin hånd og lå med ansigtet ned i puden. Jeg gik så derfra, og i samme by blev opfordret til at berette Ole Christensens kone, og da jeg ud fra hans hus, kom folk fra Hans Jydes hus og sagde, at han allerede var død, hvilket

ieg iche noksom kunde forundre mig ofver, at manden kunde saa fornuftig tale til sin døds time.

Ieg reiste hjem til kirketjenesten som noget længe hervid var opholdet, og da ieg hafde skriffet nogle af sognefolcket og gik for alteret kom min gl. Rasmus Degn og sagde, der skulle før og effter prædiken bedis for Hans Jyde.

Ieg sagde, hand er jo død, men hand svarede i alvorlighed; Nei. Hand ville intet holde kjøbet etc: som ieg motte smile ved. Manden kom sig ogsaa smugt nogle dage der effter.

Jeg ikke noksom kunne forundre mig over, at manden kunne tale så fornuftigt, da han var døden nær.

Jeg rejste hjem til kirketjenesten, som var blevet opholdt i længere tid på grund af alt dette, og da jeg havde skriffet nogle af sognefolkene og gik op til alteret, kom min gamle Rasmus Degn og sagde, at der før og efter prædiken skulle bedes for Hans Jyde.

Jeg sagde, han er jo død, men han svarede i alvor: Nej. Han ville intet holde kjøbet, etc., hvilket jeg måtte smile ved. Manden kom sig også smukt nogle dage derefter.

Jens Tønnesen

Opslag 128.

Kongl. Maanets bededag d 4 Jan: [1702] begravet Jens Tønnesen een husmand aff Marebech var 35 aar gl.

Denne mand var i Nykiøbing nyetaars afften og tog hjem derfra over ad Hasseløe med sin svoger Ole Skomager, og siden gik ofver Hasseløe land til Eige=broen og ville været her ofver til landet og gaaet til sit hus.

Satte sig saa i een eige og ville tage sig frem i lis vougen som var hugget aaben imellem landene, men falt baglænds ud af eigen, og der druchnede, og blev opsøgt og funden under isen ved strømskaaret⁴⁹ nytaars dag effter prædiken. Hand meentis at have været noget beskienket, men var ellers plaget offte af eet slag eller rørelse.

Opslag 128.

Kongelig måneds bededag, den 4. januar 1702, begravet Jens Tønnesen, en husmand af Marrebæk, som var 35 år gammel.

Denne mand var i Nykøbing nytårsaften og tog hjem derfra over til Hasselø med sin svoger, Ole Skomager, og derefter over Hasselø land til egetræsbroen, og herfra ville han her over til landsdelen og gå hen til sit hus.

Han satte sig i en ege og ville tage sig frem i is renden, som var hugget åben imellem landsdelene, men faldt baglæns ud af egen og druknede. Man søgte efter ham, og han blev fundet under isen ved strømskåret nytårsdag efter prædiken. Man mente, at han havde været noget beskænket, men var ellers ofte plaget af slagtilfælde eller lammelse.

Niels Kaabernagles død

Opslag 129.

Domin. Oculi [1702]

Til Jens Kaabernaglis barsel i Stoubye blef deris barsels glæde uformodendis omvendt til sorrig, i det mandens broder, Niels Kaabernagle i Ølkenøe, som kom der til barselet dend dag, da hand ventede dend *kaald* som længe hafde plaget hannem, og da hand begynte at fryse, drak hand

Opslag 129.

3. søndag i fasten, 19. marts 1702.

Til Jens Kaabernagles barsel i Stovby blev deres barselsglæde uventet omvendt til sorg, idet mandens bror, Niels Kaabernagle i Elkenøre, som deltog i barselsgildet denne dag, da han ventede på den *koldfeber*, som længe havde plaget ham, og da han begyndte at fryse, så drak han et helt glas

⁴⁹ dyb rende i et farvand (ODS)

eet heelt passeglas⁵⁰ fuldt af brændevin ud. Derefter gik hand ud i gaarden at stræbe og stride imod denne giest, men som hand ei kunde længer stride, lagde hand sig i gaarden og begynte strax at dragis med døden. De bar ham ind i een seng, og saa sof hand hen.

Qvinden loed mig ombede, hun motte lade ham bortføre og begrave i deris egen kirkegaard. Det ieg ogsaa tilstodde. Saa sendte hun een liigkiste til Stoubye og i dend førde de ham bort, da de hafde klædt ham aff sine klæder, og klædt ham igien og lagt ham i ligkisten.

Nyt vindue i kirkens kor

Opslag 140.

Domin: Rogate [1703]

Som der var af kirkens høie patroner tilladt, at der i vor kirkes chor skulle bekostis eet nyt vindue med karm og 9 nye vinduer udi, saa var og karmen indsat, og udi kirkeværgerne Adrian Olufsen og Jens Fønboe deris nærværelse af glarmesteren i Nykøbing alle 9 nye vinduer isatte og karmen sat fast med nogle trækiiler, men iche imuret.

Saa kom der en temmelig østen blæst i gaar, som slog dend gandske vindueskarm ud med alle 9 vinduer udi, og slog 84 ruder i støcher. Dog blef karmen heel.

Ieg loed hente Jørgen Glarmester igien, som reparerede os vinduet, hvortil jeg gaf 1 slett daler, begge kirkeværgerne 1 sletdlr, sc: hver 2 xx. Saa gjorde glarmesteren det øfrige paa sine egne vegne, saasom kirken ved denne uagtsomhed ingen skade bør tage, men kirkeværgerne burde svaret til.

Jens Stephensen

Opslag 146.

Pintze afften [1703] blef Jens Stephensen aff Marebech begravet. Denne mand var falden i een hidsig siuge, saa hand rasede, og om natten kom det ham for, at der bleff raabt paa ham østen for

brændevin.

Derefter gik han ud i gården for at stræbe og stride mod denne gæst, men da han ikke kunne kæmpe længere, lagde han sig i gården og begyndte straks at ligge for døden. De bar ham ind i en seng og så sov han ind.

Kvinden bad mig om lov til, at hun måtte lade ham føre bort og begrave i deres egen kirkegård, hvilket jeg tilstod. Så sendte hun en ligkiste til Stovby, og i den førte de ham bort, da de havde afklædt ham hans klæder og klædt ham igen og lagt ham i ligkisten.

Opslag 140.

5. søndag efter påske, 13. maj 1703.

Eftersom vi havde fået tilladelse fra kirkens høje velyndere til at der i vor kirkes kor skulle indsættes et nyt vindue med karm og 9 nye vinduer, så var karmen indsat, og i nærværelse af kirkeværgerne, Adrian Olufsen og Jens Fønboe, sørgede glarmesteren i Nykøbing for, at alle 9 vinduer blev sat i, og karmen blev sat fast med nogle trækiler, men ikke indmuret.

Så kom der i går en ikke ubetydelig østenvind, som slog hele vindueskarmen ud med alle 9 vinduer i, og slog 84 ruder i stykker. Karmen forblev dog hel.

Jeg lod Jørgen Glarmester hente igen, og han reparerede vinduet for os. Jeg betalte 1 slet daler, begge kirkeværgere 1 slet daler. Sc. hver 2 xxx. Så gjorde glarmesteren det øvrige på sine egne vegne, eftersom kirken ved denne uagtsomhed ikke bør lide noget tab, men kirkeværgerne burde holde kirken skadesløs.

Opslag 146.

Pinseaften, den 27. maj 1703, blev Jens Stephansen af Marrebæk begravet. Denne mand havde fået et epilepsianfald, så han rasede, og om natten forekom det ham, at der blev råbt på ham

⁵⁰ glas med cirkelformede målemærker (parallele ringe) (ODS).

hans huus. Saa qvinden og hans børn hafde nok at gjøre med ham at de kunde holde ham i sengen.

Men da hand var falden i stilhed og de andre i søfn, stoed manden op i mørket og gik uden for huuset i raseri og traadde i een brønd, som var iche meget vik⁵¹ om og bleff der staaendis paa beenene i vand op ofver hans naufle og frøs ihjel. Da konen og børnene vognede og fant iche manden i sengen, blefve de forfærdede, og da de kom uden huuset stoed hand der ofverende død i brynden.

Ingen torde tage ham aff brønden i første. Men da min *relation* derom til hr. stiftmanden Henning Ulderich Lützou indkom, blef resolveret, at hand skulle begravis som andre efter christelig skik med ligprædiken, syngen og ringen, som ogsaa skede. Var noget over 40 aar.

øst for hans hus. Så hans kone og hans børn havde nok at gøre med ham, for at de kunne holde ham i sengen.

Men da han var faldet til ro, og de andre var faldet i søvn, stod manden op i mørket og gik uden for huset i sit raseri og trådte i en brønd, som var ganske snæver, og der blev han stående på benene i vand til op over hans navle og frøs ihjel. Da konen og børnene vågnede og opdagede, at manden ikke var i sin seng, blev de forfærdede, og da de kom uden for huset stod han der overxxxxx død i brønden.

Ingen turde tage ham ud af brønden lige først. Men da min *meddelelse* derom til hr. stiftmanden Henning Ulderich Lützou kom ind, blev det besluttet, at han skulle begraves som andre efter kristen skik med ligprædiken, syngen og ringen, hvilket også skete. Han var noget over 40 år.

Historien om Christen Stiern og hans stiftatter

Danske Lov 6-13-14

De, som sig i de forbudne Leed imod Guds Lov, enten i Blod, eller Svogerskab, forsee, straffis paa deris Liv, og derforuden, saa fremt samme Blodskam er begangen baade med Fader og Søn, eller baade med Moder og Daatter, eller af Fader med Daatter, eller af Søn med Moder, da skulle Kroppene, naar de halshugne ere, kastis paa een Ild og opbrændis.

Opslag 151.

Dend 19de Decembr [1704]: blef Christen Stiern og hans Stifdaatter hver med en øxe halshugne og hendis hoved sat paa en stage uden for Saksjøbing. Saa bleff og Mandens krop lagt paa en steile.

Af aarsag manden længe havde *holt til med sin stiftaatter* og bedrevit utugt med hende, og da stiftaatteren blef gift med en ung bondekarl blef de dog ved i deris undskab.

Saa Christen Stiern een afften gik ind i stiftaatteres huus og med sine næfver dræbte hendis mand og siden satte ild paa gaarden. Men *byemændene* fik ilden slugt og fant det døde legeme i stuen. Som bleff denne morder og hans stiftaatter *ofverbevist*, hvorfor de blefve som foreskrevet er henrettede og manden under veis imellem fængslet og Retterstedet blef 5 gange knibet med

Opslag 151.

Den 19. december 1704 blev Christen Stiern og hans steddatter begge halshugget med en økse. Hendes hoved blev sat på en stage uden for Saksjøbing. Ligeledes blev mandens krop lagt på stejle.

Grunden hertil var, at manden længe havde *stået i et kønsligt forhold til sin steddatter* og bedrevet utugt med hende. Og da steddatteren blev gift med en ung bondekarl, så blev de dog ved i deres ondskab.

Så en aften gik Christen Stiern ind i steddatterens hus og dræbte hendes mand med sine bare næver og satte ild på gården. Men *gårdmændene* fik slukket ilden og fandt det døde legeme i stuen. Eftersom denne morder og hans steddatters *skyld blev bevist*, så blev de, som det er foreskrevet, henrettet, og manden blev undervejs mellem fængslet og retterstedet knebet 5 gange med

⁵¹ bred (modsat snæver) (alternative stavemåder: vig eller vid). (ODS).

gloende tænger.
De hafde begge hiemme i Vester Ulsløff sogn i Lolland.

gloende tænger.
De havde begge hjemme i Vester Ulslev sogn på Lolland.

Historien om Johan Rasmussen og hans far

Opslag 157-158.

Dom VIII post trinitatis 1705:

.... Noch samme dag begravet eet fattigt barn 10 eller 12 aar gl. ved nafn Johan Rasmussen. Denne drengs fader

[158]

var en skoledreng i Nykøbing medens jeg der var Capellan, var født her i Falster aff bønderfolch, han kom ad Mechelborig og der til Gÿstrou⁵² hafde holdt sig til Musicanterne, og havde vel lærdt at spille paa Instrumenter, Dulcian, Hoboie og Fiol, hvilke instrumenter hand og self kunde giøre. Og da hand der hafde gift og nedsatt sig, fik hand

lyst til at reise her hiem til landet at besøge sit folch, og da hand til Nyekiøbing ankom til Cantor Schole Hans Hansen Bødtker, recommendede hand og Rector ham saaledis til voris Velbr. hr. Biscop Kingo, at samme bleff loved een vis løn aar lig og skulle været stats musicant i Nyekiøbing, derpaa reiste hand til Gÿstrou og derfra fløttede hid med hustru og børn at boe i Nyekiøbing.

Og da hand med eet lidet fartøi kom seilendis fra Guldborig aff, og nu kunde see Nyekiøbing slot og bye, sagde hand til sin hustru med glæde, der seer vi staden hvor vi skal boe, satte sig saa ned og ville druchet een drich øl af sin flaske, og i det hand hældede sig vel meget til bage, falt hand baglænds ud af fartøiet som det gik for fulde seil, og førend de kunde faa vendt at redde ham, var hand alt

Opslag 157-158.

8. søndag efter trinitatis, 2. august 1705:

Endnu samme dag begravet et fattigt barn, 10 eller 12 år gammel, ved navn Johan Rasmussen. Denne drengs far

[158]

var en skoledreng i Nykøbing, mens jeg var kapellan der, var født her i Falster af bønderfolk. Han kom til Mechlenborg og der i Gÿstrow holdt sammen med musikanterne, og havde lært at spille godt på instrumenter, dulcian, obo og fiol, hvilke instrumenter han også selv kunne fremstille.

Og da han havde giftet og nedsat sig, fik han lyst til at reise her hjem til landsdelen for at besøge sin familie. Og da

han ankom til sangskolen og Hans Hansen Bødtker, anbefalede han og rektor ham i den grad til vores velbyrdige hr. biskop Kingo, at han blev lovet en vis løn årligt som stadsmusikant i Nykøbing. Derpå

rejste han til Gÿstrow og flyttede derfra herhen med hustru og børn for at bo i Nykøbing.

Og da han med et lille fartøj kom sejlen fra Guldborg og nu kunne se Nykøbing slot og by, sagde han til sin hustru med glæde: der ser vi staden, hvor vi skal bo, satte sig så ned og ville drikke en slurk øl af sin flaske, men idet han lænede sig vel meget tilbage, faldt han baglæns ud af fartøjet, som det gik for fulde sejl, og førend de kunne få vendt for at redde ham, var han allerede

⁵² Gÿstrow (ca 40 km syd for Rostock)

druknet.

Hans høist bedrøvede enke, som een fattig forarmed kvinde, fant stor yndist hos mange Guds børn i Nyekiøbing, der *opholt* hende og hendis børn nogle aar. Saa døde hun fra børnene med, og denne deris søn var hos en skomager der i byen, men løb fra ham, og tiente lidt her i byen, og her døde og *skichelig* blev begravet med sang og klang og prædiken over sig.

druknet.

Hans højst bedrøvede enke, som var en fattig, forarmed kvinde, fandt stor yndest hos mange af Guds børn i Nykøbing, der *forsørgede* hende og hendes børn i nogle år. Så døde også hun fra børnene, og denne deres søn var hos en skomager der i byen, men løb fra ham og tjente lidt her i byen, hvor han døde og blev *sømmeligt* begravet med sang og klang og prædiken over ham.

Kirkeklokkens endeligt

Opslag 161.

Domin: Secunda Adventis [1705]

Efter at det i 14 dage hafde ringet een time hver middag for vor allernaadigste arve kongis, kong Friderich dend Fierdis, broder Printz Wilhelm 18 aar gammell⁵³ hørde det op dermed mandagen dend 21 Decembr.

Og begynte Hasseløe mænd at ringe 6 hver dag og endtis i Marebech hos Matz Slegting, saa Niels Matzen i Marebech skal først begynde, naar der een gang skal ringes for nogen af høikongeliges huus.

NB Medens denne ringen varede, ræfnede vor største kloche som har haft eet *kosteligt* liud, og nu skal omstøbis.

Hendis inscription er denne. Principe Danorum Electo X largitore⁵⁴. Præs de Falstrorum Pallante Rosenkrantzio⁵⁵ Impetratore. Laurentio Petri Ecclesiarum Inspectore⁵⁶. D. Ioanne Severini Coccio loci Pastore⁵⁷. me formavit M.M. WJF MDCXXXIV.

Den ræfnede først midt paa, noget fra cronen og til dend nederste tyche kant, hvilchen ræfne Peter Uhrmager i Nykiøbing ville udskaaren for 20 Rigsdlr og skaffet klochen sit liud igjen, som sognefolchet selv ville bekostett. Men da dend ræfnede gandske ud i kanten, var det *anslag* forgiæves.

Opslag 161.

2. søndag i advent, 6. december 1705.

Efter at der i 14 dage var blevet ringet en time hver dag til middag for vor allernådigste arvekonge, kong Frederik den Fjerdes bror, Prins Wilhelm, der var død 18 år gammel, ophørte dette mandag den 21. december.

Mændene på Hasselø begyndte at ringe kl. 6 hver dag, og det endte i Marrebæk hos Mads Slegting, så Niels Matzen i Marrebæk skal begynde først, når der næste gang skal ringes for nogen af det højkongelige hus.

NB. Medens denne ringen varede, revnede vor største klokke, som har haft en *ypperlig* lyd, og den skal nu støbes om.

Hendes inskription er denne. Principe Danorum Electo X largitore. Præs de Falstrorum Pallante Rosenkrantzio Impetratore. Laurentio Petri Ecclesiarum Inspectore. D. Ioanne Severini Coccio loci Pastore. me formavit M.M. WJF MDCXXXIV.

Den revnede først midt på, noget fra kronen og til den nederste tykke kant. Denne revne ville Peter Urmager i Nykøbing have skåret ud for 20 Rigsdlr, således at han kunne skaffe klokken sin lyd igjen, hvilket sognefolket selv ville have bekostet. Men da den revnede helt ud i kanten, var den *plan* ubrugelig.

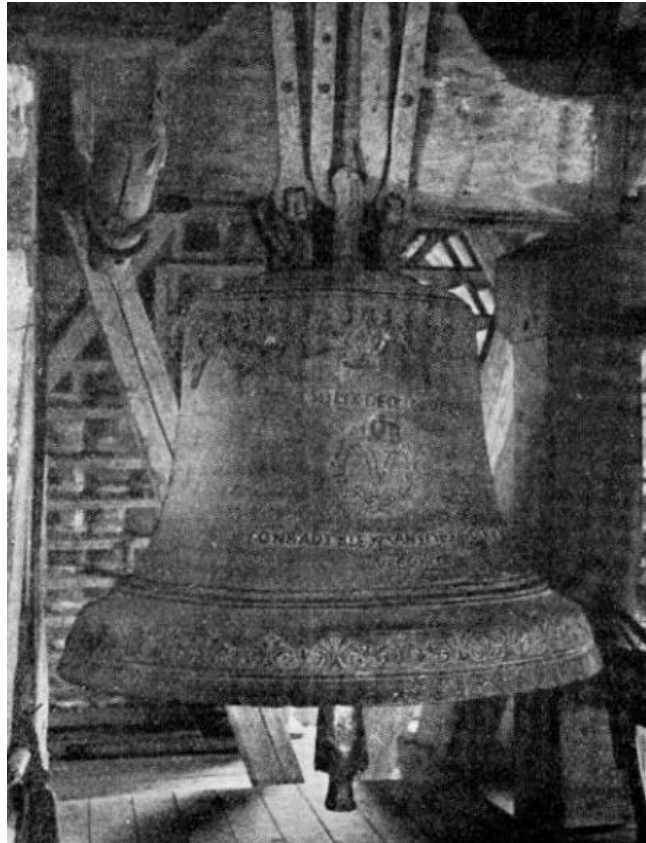
⁵³ Det er prins Vilhelms død, der ringes for. Kilde https://da.wikipedia.org/wiki/Christian_5.

⁵⁴ Danske stormænd udvalgt xx rundhændede givere.

⁵⁵ Palle Rosenkrantz til Krenkerup (1587-1642), lensmand i Nykøbing 1629-1642. Kilde: [http://da.wikipedia.org/wiki/Palle_Rosenkrantz_\(f._1587\)](http://da.wikipedia.org/wiki/Palle_Rosenkrantz_(f._1587)).

⁵⁶ kirkevæрге.

⁵⁷ Jens Sørensen Koch, præst her 1628-1654. Wiberg skriver: Blev 1634 paalagt en Bøde af 10 Rdlr., men Forseelsen anføres ikke.

Den nystøbte kirkeklokke - 1708⁵⁸

Tavle i Væggerløse kirke

Opslag 167.

Taarsdagen dend 7 octobr [1706]: Begravet Hans Nielsen i Stouby 53 aar gammel. Denne mand med sin hustru Karen Olesdaattter har for giort dend liden taule paa den sønder side i vor kirke til hans mange dødfødde børns amindelse.

Opslag 167.

Torsdag den 7. oktober 1706. Begravet Hans Nielsen i Stovby, 53 år gammel. Denne mand og hans hustru, Karen Olesdatter, har fået fremstillet den lille tavle på sydsiden i vores kirke til erindring om hans mange dødfødte børn.

Stranding i Bøtø

Opslag 168.

Opslag 168.

⁵⁸ Fra "Danmarks Kirker", side 1356: »Anno 1634 er denne klokke støbt men omstøbt 1708 da hans excellence her Henning Ulrich von Lützwow var stift-amptman doctor Christian Rudolf Müller superintendent h(er) Erich Danefer provst og mag. Oluf Lundt sognnpres i Weyerløse kircke«. På klokkelegemets modsatte side findes Frederik 4.s kronede spejlmonogram i palmegrene, »Soli Deo gloria« (»Gud alene æren«) og derunder: »Conrad Kleyman me fudit Lubeck« (»C. K. støbte mig i L.«). Om slagkanten og halsen tungede borter, den øverste med ranker og blomster. Tvm. 116 cm.

Domin: XXIII post Trinit. [1706]

Een Flendsborger skude strandede paa Bøttøe ladt med tømmer hvor udi var og nogle tønner ulæsket kalk, som der gik ild udi, da der kom vand dertil. Aff de folch som førde skuden druchnet de 4, hvoraff styrmanden Jens Bosen 50 aar gl. fra Leut sogn i Holsten, og kochen Hans Rasmussen fra Varnits sogn ogsaa i Holsten blefve begravet her i vor kirkegaard på st. Mortensdag dend 11 Novembr. De andre 2 blefve icke fundne men bortskyllede af dend høie flod og storm.

Stranding i Bøtø igen

Opslag 169-71.

Løverdag aften dend 18. Decembr [1706] reiste sig en *temmelig* østenstorm med *sneedrif* som tog meer og mere til dend gandske nat hvor ved for ulychedes eet lubsk skib nogle timer for dag paa Bøttøe land, som var ladt med hør, hamp, smør og huder, *tællig*, *hørfrøe*, *vanter*, læredt etc. Kom fra Memel i Curland der med og ville til Lübeck. Skipperens navn var Nathanael Vissendorph. Skibet eller koriesten som var vel gammelt slogis i stycher alt, uden bagstaunen med kajyten, hvor skibsfolchet sad paa og med længsel *forventede* det skulle dagis.

Og da det nu bleff dag, kom ett hollandske skib med 2 mærs for fulde

[170]

Seigl, og loed staa lige ind paa landet, saasom det var om natten i dend haarde storm, blefve saa læch, at de icke kunde holde det *pompelæntz*. Tilmed var der kommen rug i pompen som de pumpede ud med vandet.

Og da Bøttøe mænd kom ud til denne hollænder, som da stod fast i sandet lige østen ud for Bøttøe bye ved de sandbacher, blefve de dett lybske vrag var og fore ud til det, hvor ved de lybske folch, som sade bag paa vraget blefve glade og raabte om hielp.

De vaadde saa ud til vraget at hielpe de levendis i land. 3 var frosne ihiell og een døde, da de bar ham i land. Men skipperen og de andre baadsfolch kom levendis til lands.

Skipperen formanet dem, da de før dag sade paa kajyten, at de skulde alle staa op og bevæge sig, og ingen sette sig, og gaf dem ogsaa brændeviin at qvæge sig med.

22. søndag efter trinitatis, 31. oktober 1706.

En flensburger skude strandede på Bøtø, lastet med tømmer samt med nogle tønner ulæsket kalk, som der gik ild i, da der kom vand til.

Af de folk, som førte skuden, druknede de 4, her iblandt styrmanden Jens Bosen, 50 år gammel fra Løjt sogn i Holsten, og kokken Hans Rasmussen fra Varnits sogn, også i Holsten. De blev begravet her på vor kirkegård på St. Mortensdag, den 11.

november. De 2 andre blev ikke fundet, men blev skyllet bort af højvandet og stormen.

Opslag 169-71.

Lørdag aften den 18. december 1706 rejste der sig en *temmelig voldsom* østenstorm med *snefog*, som tog mere og mere til natten igennem, hvorved et lybsk skib forulykkede nogle timer før daggry på Bøtø land. Det var lastet med hør, hamp, smør og huder, *tælle*, *hørfrø*, *tovværk*, lærred, etc. Det kom med varerne fra Memel i Kurland og ville til Lübeck. Skipperens navn var Nathanael Vissendorph. Skibet eller koristen, som var temmelig gammelt, blev slået helt i stykker, bortset fra bagstavnen med kahytten, hvor skibsfolket sad og med længsel *ventede på*, at det skulle dages.

Og da det endelig blev dag, kom der et hollandsk skib med 2 mærs for fulde

[170]

sejl og stod lige ind på landet, som om det havde været om natten i denne hårde storm. Skibet blev så læk, at de ikke kunne holde det *fri for vand*. Tilmed var der kommet rug i pumpen, som de pumpede ud sammen med vandet.

Og da mændene fra Bøtø kom ud til denne hollænder, som stod fast i sandet lige østen for Bøtø by ved sandbankerne, så fik de øje på det lybske vrag og tog ud til det, hvorved de lybske folk, som sad bag på vraget, blev glade og råbte om hjælp.

De vadde så ud til vraget for at hjælpe de levende i land. 3 var frosset ihjel, og en døde, da de bar ham i land. Men skipperen og de andre bådsfolk kom levende i land.

Skipperen havde formanet dem, da de før dag sad på kahytten, om at alle skulle stå op og bevæge sig, og at de ikke måtte sætte sig, og han gav dem også brændevin til at kvæge sig med.

Men de som gav sig tabt og satte sig hen, blefve døde aff kulde. Det var og saa høit vande dend nat, at meget af deris *indehavende* gotz svømmede og fløed tværs ofver Bøttø land. Saa de tog meget skade derved.

Især flød der mange skippund hør langs ud med landet, hvor aff een stor deel siden bleff funden ved Giedisbye. Saa Giedisbye folch fik saa meget hør til biergeløn at de ei kunde ofverkomme at tørre meere, og blef mange lispund hør solte for 1 x og nogle for 12 x lispundet, ja noget for 8 x lispundet af det som i martij [marty?] maaned siden blef fundet, og var dog got og ufordærvet. Skipperen loed de 4 skibsfolch som alle var fødte i Lübeck, dend 28 Decembr begrave i vor kirkegaard. Alle i een gruf norden kirken med ringen, sang og prædiken, og var deris navn: Anders Ovendt, Anthoni Clausen, Thomas Oldenborig, Hans Brandt.

Det hollandske skib som førde 2 mærs var ladet med eet tusinde og tre hundrede tønner rug, nogle hundrede skippund hør og hamp, fire hundrede tønner hørfrøe, een deell store fyrre bielker og pippenholter, og nogle støcher førre træer 36 allen lang. Saa og een deel klax høtz.

Denne lading var indtagen i Riga og skulde til Holland og var i Amsterdam for Assereret . Skipperen heed Heide Volchers Svan. Alle Folkene bleve ved livett. Saa bleff og ladningen beholden. Videre end een deel rug nederst i skibet og een deel hør og hamp blev vaadt.

De fornemste af Nyekiøbings indvohnere kiøbte skibet med ald sin lading aff skipperen for 14 hundrede Rigsdlr: og selff biærgede alt lasten og førde dend til Nyekiøbing. Dend vaade rug solte de i rummet først for 24 ß⁵⁹ tøndnen, siden for 14, omsider for 8 xx og paa det sidste gaf de pris over resten paa det de kunde faa det ud af rummet. Et stort bundt

[171]

vaad hamp solte de til bønderne for 5 Mr 6 xx, hvorudi var 24-25 lispund da det var tørt indtaget, som det tørrede i deris stuer, saasom 5 eller 6 mand stoed sammen og kiøbte sig et bundt, tachel og touf⁶⁰.

Saa og deris anker solte skipperen self à parte, og hvis hand iche her kunde sælge, tog hand i foraaret med sig ad Kiøbenhavn i eet lidet fartøj hand der til fra Nyekiøbing fragtede. Vraget solte

Men dem, som gav fortabt og satte sig hen, de døde af kulde. Det var også så kraftigt højvande den nat, at meget af deres *ombordværende* gods svømmede og flød tværs ind over Bøtø land. Så det tog meget skade derved.

Især flød der mange skippund hør langs ud med landet, hvoraf en stor del siden blev fundet ved Gedesby. Så folkene i Gedesby fik så meget hør i bjergeløn, at de ikke kunne overkomme at tørre mere, og mange lispund hør blev solgt for 1 x og nogle for 12 x lispundet, ja noget for 8 x lispundet af det, som blev fundet senere i marts måned, og det var dog godt z, som alle var født i Lübeck, begrave den 28. december i vor kirkegård. De blev alle begravet i én grav nord for kirken med ringen, sang og prædiken. Deres navne var: Anders Ovendt, Anthoni Clausen, Thomas Oldenborig, Hans Brandt.

Det hollandske skib, som førte 2 mærs, var lastet med ettusinde tre hundrede tønner rug, nogle hundrede skippund hør og hamp, fire hundrede tønner hørfrø, en del store fyrrebjelker og pippentømmer og nogle stykker fyrretræ, 36 alen lange. Ligeledes også en del xxxx xxxx.

Denne ladning var lastet i Riga og skulde til Holland og var forsikret i Amsterdam.

Skipperen hed Heide Volchers Svan. Alle folkene overlevede. Ligeledes var hele lasten i behold. Dog var en del rug nederst i skibet og en del hør og hamp blevet vådt.

De fornemste af Nykøbings indbyggere købte skibet med hele dens last af skipperen for 14 hundrede rigsdlr. og bjærgede selv hele lasten og førte den til Nykøbing. Den våde rug solgte de i rummet, først for 24 ß tøndnen, siden for 14, omsider for 8 xx, og på det sidste gav de en pris på resten, så de kunne få det ud af rummet. Et stort bundt

[171]

våd hamp solgte de til bønderne for 5 Mr 6 xx, der var 24-25 lispund. Det var taget tørt ind, som det tørrede i deres stuer. 5 eller 6 mænd stod sammen og købte sig et bundt, takkel og tov.

Også deres anker solgte skipperen selv for sig, og hvad han ikke kunne sælge her, det tog han i foråret med sig til København i et lille fartøj, som han fragtede dertil fra Nykøbing. Vraget solgte

⁵⁹ tysk dobbel-s - tegnet for skilling

⁶⁰ sammenfattende betegnelse for et skibs tovværk (ODS).

interessenterne saa vel som tømmerlasten ved auction paa Bøttøe og blev vraget kongl. kirkes *bestalter* casserer og hr. stiftmand Lützous fuldmægtige Mons: Jes Tajesen tilforn *tilslagen* for 102 Rigsdlr: 4 Mk.

Disse hollandske folch torde for deris reeders skyld i Holland, som var ved fyrgetyffe i tallet, icke lade sig aabenbaar *formærke*, at de styrede self skibet ind paa landet, men det var dog saa, thi dersom det hafde været længer till dag, og de skulde holdt søen længer, saa hafde de siunket med top og taufet med skib og gotz.

Samme nat strandede eett svensk skib med to mærs noget i sudost for Giedisbye, som var ladet i Vester Viig i Sverrig, med tømmer, *dæler*, jern og tiere, og med dend heele lading af stormen ved det høie vande, kom saa langt ind paa landet, at vi kunde gaa rundt om det med tørre skoe, og som skibet var gandske nyt og var dend første reise det gjorde, saa var det og heelt og holden, hvorfor dett med lading og alt bleff kjøbt af commandeur Ole Judiker⁶¹ ved Kongens Holm i Kiøbenhafn for 12 hundrede Rigsdlr:

Det skulde gaaet ad Frankerig og derfor var for=assecureret i Hamborig. Ingen af folket paa skibet kom til skade eller ulyche. Skibet da det var udlosset og aftachlet bleff siden ved Spil udrullet, ladingen ført i det igien og *udtachlet* og seiglet ad Kiøbenhafn.

Endnu et par uægte barn

Opslag 176.

Løverdagen dend 23 July [1707]

Efter morgen bøn blev døbt Anne Tonnisdatters barn kaldet Birte, baaren aff Ole Tryms kone. Fadderne vare Niels Kiempe, Kirsten Mÿsons, Maren Kiempes og Jørgen Skomagere qvinde. Moderen kom her til byen dend 19 July, laante huus til Jens Tygesens og der om natten gjorde barsell, og som hendis bevis dateret dend 25 Aug. 1702 fra hr. Claus Danchel i Taars forklarede, at hendis Egte Mand Jenstxx Jørgen Møller for 5 aar siden var løben fra hende saa bleff hendis barn døbt som et eet u=ægte barn.

Og øfrigheden og herrits prousten efter Kongl. lou det tilskrevet, som og saaledis bleff forklaret paa

interessenterne, såvel som tømmerlasten, ved en auktion på Bøttø, og vraget blev *overdraget* til den kongelige kirkes *udnævnte* casserer og hr. stiftamtmand Lützows fuldmægtige, Mons. Jes Tajesen for 102 rigsdlr., 4 mark.

Disse hollandske folk turde af hensyn til deres redere i Holland, som var 24 personer i alt, ikke lade sig åbentbart *mærke med*, at de selv styrede skibet ind på land, men det var dog således, thi hvis der havde været længere til dag, og de skulle være blevet længere på søen, så var de sunket med top og tov, med skib og gods.

Samme nat strandede et svensk skib med to mærs noget sydøst for Gedesby, som var blevet lastet i Vestervig i Sverige, med tømmer, *planker*, jern og tjære. Og på grund af højvandet og stormen kom skibet med hele sin ladning så langt ind på standen, at vi kunne gå tørskoet rundt om det, og eftersom skibet var ganske nyt, og det var den første rejse, det gjorde, så var det også helt og holdent, hvorfor det med ladning og alt blev kjøbt af kommandør Ole Judiker ved Kongens Holm i København for 12 hundrede rigsdlr.

Det skulle have sejlet til Frankrig og det var forsikret i Hamborg. Ingen af folkene på skibet kom til skade eller ulykke. Skibet, da det aflosset og aftaklet, blev sidenhen rullet ud med spil, og lastet igen, og *tiltaklet* og sejlet til København.

Opslag 176.

Lørdag den 23. juli 1707.

Efter morgenbønnen blev Anne Tonnisdatters barn døbt og kaldet Birte. Hun blev båret af Ole Tryms kone. Fadderne var Niels Kiempe, Kirsten Mysons, Maren Kiempes og Jørgen Skomagere kone. Moderen kom her til byen den 19. juli og fik husly hos Jens Tygesen, hvor hun om natten fødte. Og eftersom hendes attest, dateret den 25. august 1702, fra hr. Claus Danchel i Tårs forklarede, at hendes ægtemand, Jensxxx Jørgen Møller for 5 år siden havde forladt hende, så blev hendes barn døbt som et uægte barn.

Og øvrigheden og herredsprovsten blev tilskrevet i overensstemmelse med den kongelige lov, hvilket

⁶¹ Admiral Ole Judichær, 20. marts 1651 - 1729. Ligkisteplade i Capellet ved Holmens Kirke. Kilde: Wads sedler.

hendis medførte bevis.

Opslag 181.

Domin: Esto Mihi [1708]

Efter tienesten døbt eet u=ægte barn som blev kaldt Maren, baaren af unge Rasmus Stangis qvinde. Ved Daaben overværende Niels Olsen, Ole Smid og Lauritz Falmers Michell. Moderens navn var Mette Mari Troelsdaattter, som kom til Hasseløe at tigge, *laante huus* til Niels Kaaris og der gjorde barsell. Udlagde til sit u=ægte barns fader een skibskarl ved navn Anders Nielsen, som skulde seigle for Claus Rostochs i Naqskou, og skulde der i staden være besovet aff ham, da hun var til huse hos Jørgen Hartvigsen.

Ieg gav kongl. Mayst. Huusfoget det strax tilkiende, og som qvindfolchet 8de dagen dereffter kom gaaende her op til kirken fra Hasseløe saa loed ieg hende effter prædiken anholde og ved sognefogden føre ud til slottet med forklaring paa hendis *beviis* til Mag: Friderich Roderigo⁶² sognepræst i Naqskou, at hand der om ville lade *inqvirere*.

Skrev ogsaa prousten i Karlebye, Erik Dannefehr til derom, effter kongl. lou.

Effter det beviis hun medførde, hafde hun d 5 febr. 1704 ogsaa staaed skrifte for horeri i Naqskou.

ligeledes blev forklaret på hendes medførte attest.

Opslag 181.

Fastelavnssøndag, den 19. februar 1708.

Efter gudstjenesten døbt et uægte barn, som blev kaldt Maren, båret af unge Rasmus Stanges kone. Dåben blev overværet af Niels Olsen, Ole Smed og Lauritz Falmers Michell. Moderens navn var Mette Marie Troelsdatter, som kom til Hasselø for at tigge, *fik husly* hos Niels Kaares og født der. Hun udlagde som far til sit uægte barn en skibskarl ved navn Anders Nielsen, som angiveligt sejlede for Claus Rostochs i Nakskov, og hun skulle være blevet besovet af ham der i byen, da hun boede hos Jørgen Hartvigsen.

Jeg meddelte straks dette til den kongelige majestæts husfoged, og da kvindemennesket på 8.dagen efter fødslen kom gående her op til kirken fra Hasselø, så lod jeg hende anholde efter prædiken og ved sognefogden føre ud til slottet med forklaring på hendes *attest* fra Mag. Frederik Rodriques, sognepræst i Nakskov, at han ville *efterforske* dette.

Jeg skrev også til provsten i Karleby, Erik Dannefehr derom, i overensstemmelse med den kongelig lov. Efter den attest, hen medførte, havde hun den 5. februar 1704 også stået skrifte for horeri i Nakskov.

Trommeslageren

Opslag 183.

Dominica Misericordias [1708]

Efter tienesten blev døbt Johanne Nielsdatters u=ægte daatter Maren baaren af hr. Knudsens qvinde. Bleff udlagt til barnefader som tilforn Friderik Tromslaaer hos Capt. Rolfs i Marebek.

Faddere vare Allert Jensen, Lars Kiempe, Agt Ibsdaatter, Ole Knudsens Karen.

Denne Frederik Tambour ville gierne taget Johanne Nielsdaatter til Egte, og ved Niels Kiempe Johanne's fader, som gierne ville samtøgt egteskabet, loed capteinen meget bede derom. Men da hand det iche ville tillade, og derimod høiligen truede tambouren, saa, af frygt for at haardeligen blive *medhandlet*⁶³, tog hand om

Opslag 183.

2. søndag efter påske, 22. april 1708.

Efter gudstjenesten blev Johannes Nielsdatters uægte barn døbt Maren, båret af hr. Knudsens kone. Som barnefader blev udlagt som tidligere Frederik Trommeslager hos kaptajn Rolf i Marrebæk.

Faddere var Allert Jensen, Lars Kiempe, Agt Ibsdatter, Ole Knudsens Karen.

Denne Frederik Tambour ville gerne have giftet sig med Johanne Nielsdatter, og Niels Kiempe, Johanne's far, som gerne ville have givet samtykke til ægteskabet, bad kaptajnen inderligt derom. Men da han ikke ville tillade dette, men tvært imod i høj grad truede tambouren, så tog han, af frygt for at blive hårdt *mishandlet*, ved nattetide Morten

⁶² Frederik Christian Carlsen Rodriques, sognepræst i Nakskov 1698-1712.

⁶³ mishandlet (ODS).

nattetide Morten Møllers liden fiske baad, som laa inde i nooret ved Marebechs mølle, og med een anden voxen dreng ved nafn Hans, som var vogterkonens søn, og roed lige ude ad gabet ved Giedisbye, hvor de tog seiglet aff een anden fisker baad og der med gafve sig ad dend aabne søe, og om det var stille veier og nordvest saa vagede⁶⁴ de dog over til dende tyske bred samme dag, end dog det var gandske taaget vejer, hvilchet Giedisbye mænd siden spurde i Varminde, hvor de hafde solt baaden og siden blefve de begge af nogle svenske hververe antagne til soldater.

Tromsllaeren var een meget anseelig persohn og var ved dend hele batallion ingen, der kunde saa skønt slaee paa tromme som hand, saa captein Rolfs fortrød høligen paa, at hand saa skulle miste ham.

Bodil Vogters gaf sig saa over ad Tyskland med Giedisbye færgfolch at leede effter sin søn Hans, som aff tromsllaeren var overtalt at følge med ham, og da hun fik kundskab, at de var førde til Straalsund, gaf hun sig her tilbage igjen.

Møllers lille fiskerbåd, som lå inde i noret ved Marrebæks mølle, og sammen med en anden voksen dreng ved navn Hans, som var vogterkonens søn, roede de lige ud af gabet ved Gedesby, hvor de tog sejlet af en anden fiskerbåd og med dette begav sig ud på den åbne sø. Og selv om det var stille vejr og nordvestenvind, så nåede de dog over til den tyske kyst samme dag, selv om det var ganske tåget vejr, hvilket folk fra Gedesby senere erfarede i Warnemünde, hvor de havde solgt båden og senere var blevet hvervet af nogle svenskere og antaget som soldater.

Trommeslageren var en meget anset person, og der var ved hele bataljonen ingen, der kunne slå så godt på tromme som ham. Så kaptajn Rolfs fortrød overmåde meget, at han skulle miste ham.

Bodil Vogters begav sig over til Tyskland sammen med Gedesbys færgfolk for at lede efter sin søn, Hans, som trommeslageren havde overtalt til at følge med sig. Men da hun fik oplysning om, at de var ført til Stralsund, kom hun tilbage hertil.

Præstegårdens brand 1659

Opslag 184.

Domin: Cantate [1708]

Dito begravet een gammell pige ved nafn Karen Jensdaater som var iblant de fattiges tal og var vel 80 aar gammell.

Hun tiende her i præstegaarden i sl. hr. Christen Jacobsens⁶⁵ tid, da præstegaardens aflhuus og brøggers længde i Februarij maaned 1659 (dend 14. Februarii) afbrændte.

Og gaf sl. Birte hr. Chrestens denne pige skyld for denne ulychelige ildebrand, saasom hun hafde baaret saa meget ertehalm ind i brøggersett at blusse under brøggers kiedelen med, som der gik ild udi, aff det lidet hul under kiedelen i muren og saa slog luen op igiennem brøggerslemmen som var aaben og tændte ild i tagettt, saasom brøggerslængden da var tæchet med halm.

Og dette var midt udi dend bedrøvelige tiid, da svensken hafde ald riget indtagen uden allexiste Kiøbenhavns bye.

Da krigen var til ende, erholdede hr. Chresten

Opslag 184.

4. søndag efter påske, 6. maj 1798.

Samme dag begravet en gammel pige ved navn Karen Jensdatter, som var en af de fattige, og vel 80 år gammel.

Hun tjente her i præstegården i afdøde, hr. Christen Jacobsens tid, da præstegårdens avlshus og bryggerslænge i februar måned 1659 (den 14. februar) brændte.

Og afdøde Birthe, hr. Christens, gav denne pige skylden for denne ulykkelige ildebrand, fordi hun havde båret så meget ærtehalm ind i bryggerset for at føde ilden under bryggers kedelen. Dette gik der ild i, og af det lille hul i kedelen i muren slog luerne op igennem bryggerslemmen, som var åben, og tændte ild i taget, da bryggerslængen var tækket med ham.

Og dette skete midt i den bedrøvelige tid, da svenskerne havde indtaget hele riget, undtagen Xxxxxxxx Kiøbenhavns by.

Da krigen var slut, fik hr Chresten kongens

⁶⁴ holdt sig flydende (ODS).

⁶⁵ Sognepræst i Væggerløse 1654-1672. Wiberg anfører: Præstegården plyndret og afbrændt 1660 af de Svenske.

kongl. allernaadigste bref paa 1 Rdl: at nyde aff hver kirke her i stiftet og saa bygde de 2 længder igien, som endnu staaer. Gud naadelig afvende slig ulyche fra denne og andris gaarde.

allernådigste brev om, at han kunne få 1 Rdl. fra hver kirke her i stiftet, hvorefter han byggede de 2 længer igen, som endnu står. Måtte Gud nådeligt afvende slige ulykker fra denne og andres gårde.

Rigstiggere⁶⁶

Opslag 187.

Samme dag [Domin: XIV post Trinit 1708]
Ved aabenbar skriffte een fremmed tiggerkone fra Skaane ved navn Mari Mogensdaatter som *forleden* aar var kommen til Bøttøe i hoesletten [leeslettem ??] at tigge og der skulle bliven besoven effter hendis bekiendelse aff en gammell *aftachet* baadsmand fra Møen, som skulle heede Chresten, og skulle have sin egte qvinde. Qvindfolchet hafde *dend slemme siuge* og een gang tilforn var besovet i Siælland, og derfra kommet her til landet for at ofer til Kippinge Kirke, og saa forbleven her i landet. Jeg gaf ridefogden det strax til kiende, som loed hende føre til slottet, men loed hende gaa igien med sine 2 horeunger. Ingen veed hvor dend gl. *skalch*, der besof hende nu opholder sig. Hun hafde føedt dette sidste barn i Lolland men her indstillede sig helst til aabenbar skriftemaal.

NB dette qvindfolch blef siden ført til Gaabens færge med heste og vogn her fra sougnet og derfra til tugthuset, hvorfra hun siden skulle føres til Skaane, saasom ingen uden Rigstiggere nu maa blive her i landene.

Opslag 187.

Samme dag, 14. søndag efter trinitatis, den 9. september 1708, stod en fremmed tiggerkone fra Skåne åbenbar skrifte. Hun hed navn Mari Mogensdatter, og var *forrige* år kommet til Bøttø i høslætten for at tigge, og der var hun - efter sin egen tilståelse - blevet besovet af en gammel *afskediget* bådsmand fra Møn, som skulle hedde Chresten, og som skulle være gift. Kvindemennesket havde *syphilis* og var en gang tidligere bleve besovet på Sjælland, og derfra kommet her til landsdelen for at ofre til Kippinge kirke, og var så forblevet her i landsdelen. Jeg meddelte det straks til ridefogden, som lod hende føre til slottet, men han lod hende gå igen med sine 2 horeunger. Ingen ved, hvor den *skurk*, som besov hende, nu opholder sig. Hun havde født dette sidste barn på Lolland, men ville helst fremstille sig her til sit åbenbare skriftemål.

NB Dette kvindemenneske blev sidenhen ført til Gåbens færge med heste og vogn her fra sognet, og derfra til tugthuset, hvorfra hun siden skulle føres til Skåne, eftersom ingen undtagen rigstiggere nu må opholde sig her i landsdelene.

Ros til degnen

Opslag 187.

Dend 21. Sept: [1708] begravet min gamle SogneDegn Rasmus Lauritzen, som var 76 aar gammell og havde vel forestaaet sit degneembede med sang og læsning, saa og med skole at holde,

Opslag 187.

Den 21. september 1708 begravet min gamle sognedegn, Rasmus Lauritsen, som var 76 år gammel, og som havde forestået sit degneembede på bedste måde med sang og læsning, ligesom han

⁶⁶ Forordning om betlere i Danmark 24. september 1708. "... Dersom, imod Forhaabning, nogen fremmed Betler maatte findes, som enten, da Inquisitionen skeede, kune have forstukket sig, eller siden sneget sig ind i Landet, skal Inspecteurerne, saa snart det bliver dem tilkiende givet, lade ham tage i Forvaring, og saa længe med Vand og Brød underholde, indtil hand ved beqvem Lejlighed kand forsende til Kiøbenhavn; da hand enten under vor Militie, om hand dertil findes beqvem, eller paa andre Stæder skal blive forsynet." Kilde: <http://danmarkshistorien.dk/leksikon-og-kilder/vis/materiale/forordning-om-betlere-i-danmark-24-september-1708/>

og lære børn at skrive og regne her paa staden 54 aar.

havde holdt skole godt, og lært børn at skrive og regne her i byen i 54 år.

Dåbens vigtighed

Opslag 189.

Dend 20 Novembr [1708] begravet Peder Krag's søn af Bruseruppe som døde uden daab og christendom, hvorfor ieg *hafde* qvinderne aff Bruserup *i rette*, som sambtlige bekræfftede at barnet anden dagen effter det var født laa karsk og sundt og pattede og i det samme begynte det at skifte farve og *fraade*, og *hastelig* aff eet indvortis slag bortdøde,

Efter hvilchen beskaffenhed ieg ei kunde lade forældrene effter loven staa aabenbar skrifte, som de *bør*, der forsømme og *forhaler* deris børns daab.

Faderen var her til Prædiken og ville bestilt barnets daab, imidlertid døde det, og de har intet at give til de fattige herfor.

Opslag 189.

Den 20. november 1708 begravet Peder Krag's søn i Bruserup, som døde uden dåb og kristendom, hvorfor jeg *irettesatte* kvinderne i Bruserup, som dog alle bekræfftede, at barnet, dagen efter at det var blevet født, lå sund og rask og diede, og i det samme begyndte det at skifte farve og at *skumme om munden*, hvorefter det *pludselig* døde af et indvortes slagtilfælde.

Efter denne beskrivelse kunne jeg ikke lade forældrene stå åbenbar skrifte, således som de forældre *bør*, som forsømmer og *forhindrer* deres børns dåb.

Faderen var her til prædiken og ville have bestilt barnets dåb. Imidlertid døde det, og de har intet at give til de fattige herfor.

Isvinter i Danmark 1709 (og 1706)

Opslag 191.

[Domin. Oculi 1709]

Mandagen efter denne søndag som var dend 4 Martij reiste ieg til Nyekiøbing og paa isen bag lindeskouven *opnaaede* ieg to aff Giedisbye huusmænd, to vouvehalse.

Dend ene heede Hans Lordts, som seiler dem her ind ad Nyekiøbing og Nystedt og uden om sifvet og sandet, som ej selft veed *kaasen*, dend anden kalder de Mons: Jacob.

De fortalde mig, at de ville gaae over til Rostoch paa isen saasom de hafde nogle dage prøvet isen nogle *uge søes*⁶⁷ ud fra landet, og derom ville de ud til Nyekiøbing af fornemme om nogen ville have bud med dem og spandere noget paa dem.

Jeg tog dem paa min slæde til byen og i højeste maade raade dem fra deris forsætt som og alle i Nyekiøbing bad dem blive derfra.

Opslag 191.

3. søndag i fasten, 3. marts 1709.

Mandag efter denne søndag, dvs. den 4. marts tog jeg til Nykøbing, og på isen bag Lindeskoven *indhentede* jeg to husmænd fra Gedesby, to vouvehalse.

Den ene hed Hans Lordts, som sejler dem her ind til Nykøbing og Nysted og uden om sivene og sandet, som ikke selv kender *kursen* (*sejlløbet*), den anden kalder de Mons: Jacob.

De fortalte mig, at de ville gå over til Rostock på isen, eftersom de i nogle dage havde prøvet isen nogle *sømil* ud fra landet, og derfor ville de ud til Nykøbing for at finde ud af, om nogen ville have bud med dem og spendere noget på dem.

Jeg tog dem på min slæde til byen og frarådede dem i højeste grad at forfølge deres forsæt, ligesom alle i Nykøbing bad dem om at lade være.

⁶⁷1 Uge søs: så langt et mandskab kunne ro uden pause. I senere middelalder: ca 7,4 km. Fra 1650: ca 5 km. Ophørte omkring 1700-tallet.

Men de bleff vid deris forsæt, og som det frøes meget haardt dend gandske uge igiennem saa gaf de sig til vejs fra Giedisbye 8tende dagen derefter, som var mandagen dend 11. marts eet par timer for dag, hver med en øxe i haanden, een last stager og een lang linie, saa og et compas, og kom over isen til Varminde een time for afften og bleff der om natten.

Tisdags morgen d. 12 martij begaf de sig op til Rostoch, hvor de vare for herrerne i staden og hos andre fornemme folch, som alle forundrede sig over deris dristighed og gaff dem penge.

Onsdag gaf de sig igien ned til Varnemünde, laa der om natten og om torsdagen d. 14. Martij gandske tilig gaf sig til vejs igien og kom paa efftermiddagen her imod landet igien, hvor nogle aff Giedisbye folch var udgangne for at see om dem.

Og kom saa uskadte tilbage igien og gik her om i landet med deris attest baade fra Rostoch og Varmünde bad om noget og fortalde, at de kom vell nok frem og tilbage, men hafde besværligt med de mange høie sammendrefne iisbanker i søen, de maatte krafle over.

1670 i Febr. skal een borger aff Stubbekjøbing ved nafn Lauritz Matsen gaaed fra Rostvig *selv 4de* og har haft een liden gammel skarp-skoed hest for een liden kielke og kommet ogsaa vel over.

Man hafde fortald at de paa isen saae een stoer deel ulve, som de meget frygtede sig for.

Endnu et uægte barn

Opslag 199.

Dom Misericordias [1710]

Efter tienisten bleff døbt een fremmet tiggerkonis u=ægte søn kaldet Jens baaren aff Jens Kaabernaglis qvinde i Stoubye. Moderen hvis nafn var Edle Dorthe Pedersdaatter kom til Stoubye og laante huus til Jens Pedersens og der samme time gjorde barsell. Sagde sig at være besovet aff een karl som heed Peder, som seilede paa Enkedronningens *Galioth*.

Det ieg strax gaff ridefogden til kiende.

Fadderne var: Niels Nielsens hustru, Anders Jydis hustru. Johanne Olesdaatter.

Men de holdt fast i deres forsæt, og da det frøs meget hårdt hele ugen igennem, så begav de sig på vejs fra Gedesby 8 dage derefter, hvilket var mandag den 11. marts et par timer før daggry, hver med en økse i hånden, et læs stager og en lang line, samt også et kompas, og de kom over isen til Warnemünde en time før aften og blev der om natten.

Om morgenen tirsdag den 12. marts begav de sig op til Rostock, hvor de fik foretræde for herrerne i staden og andre fornemme folk, som alle forundrede sig over deres dristighed og gav dem penge.

Onsdag begav de sig igen til Warnemünde, overnattede der, om om torsdagen den 14. marts ganske tidligt begav de sig på vej igen, og kom hen på eftermiddagen hen imod Falster igen, hvor nogle af Gedesbys folk var gået ud for at se efter dem.

Og de kom således uskadte tilbage igen og drog om i landsdelen med deres attest, både fra Rostock og Warnemünde, bad om noget og fortalte, at de kom godt nok frem og tilbage, men havde haft besvær med de mange høje, sammenpressede isbanker i havet, som de måtte kravle over.

I februar 1670 skal en borger fra Stubbekjøbing ved navn Lauritz Matsen være gået fra Rostvig *sammen med 3 andre* og havde en lille, gammel skarp-skoet hest spændt for en lille kælk, og kom også velbeholden over.

Man havde fortalt, at de på isen så en stor del ulve, som de var meget bange for.

Opslag 199.

2. søndag efter påske, 4. maj 1710.

Efter tjenesten blev døbt en fremmed tiggerkones uægte søn, kaldet Jens, båret af Jens Kaabernaglis kone i Stovby. Moderen, hvis navn var Edle Dorthe Pedersdatter, kom til Stovby og fik husly hos Jens Pedersens, og fødte i den samme time.

Hun angav at være blevet besovet af en karl, som hed Peder, som sejlede på enkedronningens *galease*.

Jeg orienterede straks ridefogden herom.

Fadderne var: Niels Nielsens kone, Anders Jydes kone. Johanne Olesdatter.

Kirkeværgen

Opslag 199.

Dend 7de Maij [1710] begravet Jens Pedersen Fønbo aff Høiget 60 aar gammel. Hand hafde været kirkeværger 23 aar.

Hand var søndagen tilforn her i kirken karsk og sund, gik hiem og spisede med sin hustru og børn. Gik siden hen i Høiget til Mester Christian Kruse, gartner ved slottet, som var captein over bønderne til strandvagt og landværn⁶⁸ og talede med ham, at hand var een gammel mand og svag til foods, og kunde ei gaa paa mønstring, og da hand gik fra ham og kom uden for sin gadedør falt hand og styrte sig til døde.

Opslag 199.

Den 7. maj 1710 begravede jeg Jens Pedersen Fønbo af Højet, 60 år gammel. Han havde været kirkeværger i 23 år.

Forrige søndag var han her i kirken, sund og rask, gik hjem og spiste med sin kone og børn. Gik derefter hen til Højet, til Mester Christian Kruse, gartner ved slottet, som var kaptajn over bønderne til strandvagt og landeværn, og talte med ham og forklarede, at han var en gammel mand og dårlig til bens, og at han ikke kunne gå på mønstring. Og da han gik fra ham og kom hjem faldt han omkuld uden for sin gadedør og døde.

Skrig i kirken

Opslag 214.

Domin: Lætare [1712]

NB midt under prædiken hørtes i vor kirche eet skrig aff eet lidet spædbarn, da dog ingen børn var til daaben. leg hørde det selff og var ligesom det kunde været midt i kirken i qvinde stolene, til allis store forundring. Gud maa vide, hvad det var, eller om det skal have noget at betyde.

Opslag 214.

4. søndag i fasten, 6. marts 1712.

NB. Midt under prædiken hørtes i vor kirke et skrig som af et lille spædbarn, selv om der ikke var nogen børn til dåben. Jeg hørte det selv, og det lød, som om det kom fra et sted midt i kirken, i kvindestolene, til alles store forundring. Gud må vide, hvad det var, om det har nogen betydning.

Fig. 4. Vegerlose. Kalkmaleri i tårnhvælvet, Kristus i Emaus (s. 1349). E. Rothe 1907

69

Taksigelsesfest

Opslag 215.

Opslag 215.

⁶⁸ Opbud af våbendytige folk til forsvar for landsdelen (ODS)

⁶⁹ Fra "Danmarks Kirker", side 1349.

Dend 29 Aprilis [1712] bleff holdet een tachsigsels fest ofver al Danmarch for Gud hafde ladet dend gruelig pest i Kiøbenhafn og Helsingør ophøre.

Dend begyntis i Helsingør, hvor de fleste bortdøde, og i hvor stræng *indseende* der var med alle reisende derfra, og hvor stræng vagt der holtis for Kiøbenhafn, saa kom dog pesten der ind, 1711, i Julij maanet, hvor aff der døde 30 til 40 tusinde menisker, og var der paa sidste iche *fiælle* at faa til liigkister, for de fattige især.

Men mange døde legemer blef indsvøbt i deris dyner eller lagen og udbaaren aff huusene paa gaden ind til liigvognene kom der forbi, da de bleffve ført uden for staden og i store *kuuler* begrafne.

Vi her i landene hafde iche ventet at blive fri, dog skaaned Gud os.

Den 29. april 1712 blev der holdt en taksigselsfest overalt i Danmark, fordi Gud havde ladet den gruelige pest i København og Helsingør ophøre.

Den begyndte i Helsingør, hvor de fleste døde, og uanset hvor strengt *opsyn* der var med alle rejsende derfra, og hvor streng vagt, der blev holdt uden for København, så kom pesten dog alligevel derind, i juli måned 1711. Og der døde 30-40.000 mennesker, og til sidste var det ikke til at skaffe *brædder* til ligkister, især til de fattige.

Mange døde legemer blev svøbt ind i deres dyner eller lagener og båret ud af husene, ud på gaden, hvor de lå, indtil ligvognene kom der forbi, hvorefter de blev ført ud af staden og begravet i store *gruber*.

Vi, her i landsdelene, havde ikke forventet at gå fri, men Gud skåned os dog.

Skolemesterens drukneulykke

Opslag 226.

Dend 26 Februarij [1714].

Begravet skolemesteren paa Hasselø Ole Hansen 37 aar gammel.

NB Løverdagen dend 25 Novembr sidst afvigte kom denne Hasselø skolemester her ofver til Veggerløse, laante her en hest aff sognefogden og reed til Bøttøe med nogle lamskind hand hafde allunet og tilberedt.

Iche blef hand noget skænchet, kom saa paa eftermiddagen tilbage og i kruuset her i byen drach noget.

Gik saa mod afftenen ned til sin Eige og vilde hiem, og som det blæste temmelig haardt, blef hand ombedet og *formanet* at blive her i byen. Men hand vilde endelig hiem, og er saa falden ud aff eigen og druchnet, disværre.

Hasselø mænd søgte ofte effter ham, men kunde iche finde ham. Men hans foorede hue var dreven op neden for læergraven under vor nørre march. Omsider er hand udi een stoor storm aff vesten dreven op under vor vester mark løverdagen dend 24 Febeuarij, da hand hafde været i stranden 13 uger.

Hand kunde vel siunge, og hafde dett lærdt i Nyekiøbings latine skole, hvor hand hafde gaaet til hand var kommen i tredie klasse. Tog meget vel vare paa sit lidet embede og hver dag mod afften

Opslag 226.

Den 26. februar 1714.

Begravet skolemesteren på Hasselø, Ole Hansen, 37 år gammel.

NB. Lørdag den 25. november sidste år kom denne Hasselø skolemester her over til Væggerløse, lånte her en hest af sognefogden og red til Bøtø med nogle lammeskind, som han havde alunet og tilberedt.

Han blev ikke beskænket. Kom så om eftermiddagen tilbage, og i kroen her i byen drak han noget.

Gik så om aftenen ned til sin ege og ville hjem, og da det blæste temmelig hårdt, blev han bedt om og *indrængende opfordret* til at blive her i byen. Men han ville absolut hjem, og er så, desværre, faldet ud af egen og druknet.

Mændene fra Hasselø søgte tit efter ham, men kunne ikke finde ham. Men hans forede hue var drevet i land neden for lergraven ved vores nørre mark. Lørdag den 24. februar drev han omsider i en stor vestenstorm op ved vores vester mark. Da havde han været i vandet i 13 uger.

Han sang godt og havde lært det i Nykøbings latinskole, hvor han havde gået, til han var kommet i tredje klasse. Han tog meget vel vare på sit lille embede, og hver dag ved aftenstid samlede han

samlede hand landfolchet tilsammen i denne besværlige krigstid til bøn i een mands huus. Var saare vel liidt der paa landet, og iche hengiven til drich, da hand dog saa ulychelig omkom, der hand hafde taget noget for meget til sig, som der meentis.

Bispevisitats

Opslag 229.

Dend 7de Julij [1714].

Voris høiærværdige og velbyrdige hr. Biscop Mag: Christian Muus som hafde taget sig for, denne sommer at holde visitats i alle kirker her i Falster, begynte først i Tingsted, saa i Ønsløf, Stadager, Kippinge etc. rundt om i landet til hand kom til Horbeløf.

Der blef hand noget upasselig og blef svagere da hand kom til Karlebye, og derfra begaf sig til Nyekiøbing igen.

Men som der var advaret og tilliust i S. Kirkebye, Idestruppe, her i Veggerløse og i Skelbye at Sgr: Biscoppen her ville visitere, saa sendte hand prousten hr. Erik Dannefehr i Karlebye, for sig, som i disse 4 kirker det forrettede og skeede her fredagen dend 6 Julij med ungdommens overhøring.

Men skade ingen prædiken, fordi Biscoppen kom iche selv. Men i dend sted bøn af prædikestolen med den til forordnede, Psalmer, for og efter bønnen.

Zarens besøg

Opslag 244.

Dend 15 Julij [1716] ankom hans Zariske Mayestet Petrus Alexovits i egen høie Persohn fra Rostoch og til Giedbye og seilede med sine galleier⁷⁰ 37 i tallet aff de største og mange andre mindre fahrtøi.

Og fik vi ham at see paa færgebroen hvor hand stigede i land, een meget høi og smal herre med eget sorte haar med een lidet kasket paa og var i een blaa kiortell.

landfolket sammen i denne besværlige krigstid til bøn i en eller anden mands hus.

Han var såret vellidt der på landet og ikke hengiven til druk, da han dog så ulykkeligt omkom, da han havde drukket for meget, efter folks mening.

Opslag 229.

Den 7. juli 1714.

Vor højærværdige og velbyrdige hr. biskop, mag. Christian Muus, som denne sommer havde besluttet sig for at holde visitats i alle kirker her på Falster, begyndte først i Tingsted, så Ønsløv, Stadager, Kippige, etc., rundt om i landsdelen, til han kom til Horbelev.

Der blev han noget upasselig og blev svagere, da han kom til Karleby, hvorfra han begav sig til Nykøbing igen.

Men da der var underrettet og bekendtgjort i Sønder Kirkeby, Idestrup, her i Væggerløse og i Skelby, at biskoppen ville komme på visitats, så sendte han provsten, hr. Erik Dannefehr i Karleby, i stedet for sig selv, som udførte det i disse 4 kirker, og det foregik her fredag den 6. juli med overhøring af ungdommen.

Men desværre ingen prædiken, fordi biskoppen ikke selv kom. I stedet var der bøn fra prædikestolen med den tilforordnede, og salmer før og efter bønnen.

Opslag 244.

Den 15. juli 1716 ankom hans zariske majestæt, Petrus Alexovits, i egen høje person fra Rostock og til Gedesby og sejlede med sine galejer, 37 i alt af de største, og herudover mange andre mindre fartøjer.

Og vi fik ham at se på færgebroen, hvor han steg i land, en meget høj og tynd herre med *usædvanligt* sort hår, med en lille kasket på og klædt i en blå kjortel.

⁷⁰ krigsskib med en række aarer på hver side og forsynet med 1-3 lave master med latinersejl (ODS).

De seilede siden ad Guldborg, om ad Præstøe og til Kiøbenhafn. Zarinden med sit store følgeskab kom igiennem Lolland til slottet dend 20 Julij og drog derfra over lands til Kiøbenhafn.

De sejlede senere til Guldborg, videre forbi Præstø og til København. Zarinden med sit store følge kom igennem Lolland til slottet den 20. juli og drog derfra over land til København.

Russerne på hjemturen

Opslag 246.

Dend 19. octobr [1716] seilede Moschoviterne med deris mange gallejer og meget folch her forbi igiennem Hasseløe Gab og seilede ad Tyskland. De hafde kast anker her neden for vor mark og laa der om natten for vinden var dem imod.

Opslag 246.

Den 19. oktober 1716 sejlede moskovitterne med deres mange galejer og mange folk her forbi igennem Hasselø Gab og videre til Tyskland. De havde kastet anker her neden for vor mark og lå der om natten, for vinden var dem imod.

Jubelfest i anledning af reformationen

Opslag 254-56.

Domin: XXII post Trinit. [1717].

Mine kiære efterkommere til effterretning haver ieg vilde indføre hans kongl. Majestets allernaadigste befaling til alle Biscopperne i Danmark og Norge om Jubelfest.

Friederich dend Fierde af Guds naade konge til Dannemark og Norge, de Venders og Goters, Hertug udi Slesvig Holsten Stormarn og Ditmarsken, greve udi Oldenborg og Dalmenhorst.

Wor bevaagenhed tilforn:

Efttersom nu førstkommende 31 Octobris tuhundrede aar er forløbne siden Gud lood sit sande Evangelij lius her i Rigerne optendis, saa har vi derfor allernaadist funden for got at een jubel fest dette aar, saa vel paa universitetet i Kiøbenhafn vor kongl. Residents stad, som udi menighederne over alt i vore Riger, Danmark og Norge, saa og førstendømmerne og Grevskaberne sampt landene Island og Ferøe, fra bemelte 31 octobris til dend 7 novembris nest effter inclusive dend allerhøieste og almægtigste Gud til lof priis og ære skal holdis.

Og til dend ende allernaadigst vilde, at samme Jubel Fest udi det dig allernaadigst anbetroede Stift saaledis som effterfølger skal celebreres:

Dagen før allehelgen aften som er dend 30 octobris fra klochen 6 til 7 om afftenen, skal over alt baade i Kiøbstæderne og paa landet ringis med klocherne til kirkerne. Alle helgens aften, som er

Opslag 254-56.

22. søndag efter trinitatis, 24. oktober 1717.

Til efterretning for mine kære efterkommere, har jeg her villet indføre hans kongelige majestæts allernådigste befaling til alle biskopperne i Danmark og Norge om jubelfest.

Frederik den Fjerde af Guds nåde konge til Danmark og Norge, de Venders og Goters, Hertug udi Slesvig, Holsten, Stormarn og Ditmarsken, greve udi Oldenborg og Dalmenhorst.

Vor bevågenhed som tilforn:

Efttersom der nu den førstkommende 31. oktober er forløbet tohundrede år, siden Gud lod sit sande evangeliums lys tændes her i Rigerne, så har vi allernådigst fundet for godt, at der skal holdes en jubelfest i år, såvel på universitetet i København, vor kongelige residensby, som også i alle menighederne overalt i vores riger, i Danmark og Norge, såvel som i fyrstendømmerne og grevskaberne, samt på Island og Færøerne, fra den 31. oktober til den 7. november, begge dage inklusive, til lov og pris for den allerhøjeste og almægtigste Guds lov, pris og ære.

Og til det formål ønsker vi, at samme jubelfest i det dig allernådigst betroede stift skal fejres, således som det efterfølgende beskrives:

Dagen før allehelgens aften, som er den 30. oktober, skal der fra klokken 6 til 7 om aftenen overalt både i købstæderne på landet ringes med alle kirkeklokker. Allehelgens aften, som er den

dend første dag i det nye jubel aar, og indfalder dend 31 octobris paa en søndag skal overalt ringis og kimis med klocherne lige som paa de store høitider, og da over alt i kirkerne, saa vell til høimæsser som aftensang, hvor aftensang holdis, de

[255]

sædvanlige søndags tekster forklaris, og skal i alle købstedskirkerne hvor det skee kand, før og efter prædiken musiceris, dog siungis effter prædiken før communionen O Gud vi love dig.

Paa samme dag naar klochen er 12 skal holdis *orationes* jubilæe af Professoribus paa gymnasiis. I vor købstad Odense saa og aff Lectoribus SS Theologiæ. Hvor de er i Cathedral skoler. Og ellers aff Rectoribus i samme Cathedral skoler.

Dend 1 Novembris som er allehelgens dag til høimæsse prædiker du self udi stiftets cathedral kirke. Men ellers præsterne over alt i kirkerne til høimæsse og aftensang hvor dend holdis og tolfprædiken forrettes hvor det haver været sædvanligt. I de kirker hvor det skee kand skall musiceris før og effter prædiken. Dog at dend Psalme: O Gud vi love dig siungis før communionen.

Saa skal og paa samme dag holdis orationer saaledes og paa de steder som forhen mældet er. Dend 2den og 3die og 4de Novembris, som er tiirsdag onsdag og taarsdag skal aff Professoribus paa gymnasier i Ottense holdes orationer.

Dend 5te Novembris som er fredagen skal een almindelig tachsigselse og bededag vorde holdet, da vi ville at til høimesse, fro- og tolfprædiken hvor de holdis sampt aftensang effterfølgende tekster skal forhandlis og forklaris, nemblig til froprædiken og høimæsse af Amos 9, v. 11.

Paa dend samme tiid vil ieg oprette Davids forfaldne hytte igien, og ieg vil giærde det, som var refvet paa dend, og opreise igien det, som var nedbrudt derpaa, og ieg vil bygge dend, som dend var i fordum tiid.

Til tolfprædiken af Josva 24, v. 14. Saa frycter nu Herren og tiener hannem fuldkommeligen og sandeligen og skiller eder aff med de Guder som eders fædre tiente over flooden og i Ægypten og tiener Herren.

Til aftensang af 1 Thessaloniker 2, v. 13. Derfor tacher vi og Gud uden *afladelse*, at deri *finge* Guds høiste ord af os da annammede i iche meniskenes ord, men ligesom det er sanderligen Guds ord,

første dag i det nye jubelår, og som falder den 31. oktober på en søndag, skal der overalt ringes og kimes med klokkerne, ligesom på de store højtider, og overalt i kirkerne, såvel til højmesse som til aftensang, hvor der afholdes aftensang, skal de

[255]

sædvanlige søndagstekster forklares, og i købstadskirkerne, hvor det er muligt, skal der før og efter prædiken musiceres. Dog skal der efter prædiken og før altergangen synes "O Gud, vi love dig".

På samme dag, når klokken er 12, skal der holdes jubilæumsprædiken af professorerne på gymnasierne. I vor købstad Odense ligeledes af SS. teologiske lærere, hvor der er katedralskoler. Og ellers af rektorerne i de samme katedralskoler.

Den 1. november, som er allehelgens dag, skal du selv prædike til højmesse i stiftets katedralkirke. Men ellers forretter præsterne overalt i kirkerne til højmesse og aftensang, hvor den holdes, og til tolvprædiken, hvor det har været sædvanligt. I de kirker, hvor det er muligt, skal der musiceres før og efter prædiken. Dog således, at salmen: O Gud, vi love dig, synges før altergangen.

Ligeledes skal der samme dag holdes prædikener på de steder, som forhen er angivet.

Den 2., 3. og 4. november, som er tirsdag, onsdag og torsdag, skal professorerne på gymnasierne i Odense holde prædiken.

Den 5. november, som er fredag, skal der afholdes en almindelig taksigsels- og bededag, og da ønsker vi, at efterfølgende tekster skal behandles og forklares til højmesse, fro- og tolvprædiken, hvor de holdes, samt til aftensang, nemlig til froprædiken og højmesse: Amos 9, v. 11.

"På den dag rejser jeg Davids faldne hytte; jeg tætner revnerne, rejser det, der er revet ned, og genopbygger den som i fortidens dage."

Til tolvprædiken af Josva 24, v. 14. "Frygt nu Herren, og tjen ham i oprigtighed og trofasthed; fjern de guder, som jeres fædre dyrkede på den anden side af floden og i Egypten, og dyrk Herren."

Til aftensang af 1. Thessaloniker 2, v. 13. "Derfor takker vi også Gud *uophørligt*. For da I *modtog* Guds ord, som I hørte af os, tog I ikke imod det som menneskeord, men som det, det i sandhed er,

som og krafteligen tror sig i eder der troer.
Hvilke tekster tillige med den collect og bøn effter prædiken, som vi til bemelte Bededag haver befalet Biscoppen over Siællands stift os elskelige hr: Christen Worm, at forfatte, dig fra ham vorder tilskichet, saa skal og paa denne tachsigselsis og bededag før og effter prædiken musiceris, hvor skee kand.

Men dend Psalme O Gud vi lover dig, siungis effter prædikian saa vel til høimæsse som froprædigen og aftensang. Ellers skal og denne tachsigselsis og bededags bøn

[256]

saa længe denne Jubelfest varer og saa efter der prædikis, effter prædiken fra prædigestolen læsis saa og de *anordnede* 7 Psalmer før og effter prædiken siungis. Imidlertid Jubelfesten varer særdelis i de kirker, hvor ej musiceres.

Dend 7de Novembris som er søndagen dend 24 effter Trinitatis skal atter igien ringies og kimis ligesom paa de store højtider og skal præsterne da ofver alt forklare de sedvanlige tekster, saa og musiceres i de kirker hvor der kand og effter prædiken siungis dend Psalme O Gud vi lover dig.

Herfor vilde vi, at denne Jubel fests holdelse saaledis som førmeldt, skal dend 24 octobris som er neste søndag og tilforn over alt, i det dig allernaadigste anbetroede stift for menighederne efter prædiken fra prædikestolen til høimæsse samt froprædiken og aftensang, hvor de holdis giøris bekant, der effter du dig allerunderdanigst haver at rette, og om sligt udi det dig anbetroede stiftt ald fornøden anstalt at giøre.

Og ellers os allerunderdanigst strax at indberette, at du denne voris allernaadigste ordre haver bekommet. Befalendis dig Gud.

Skrevet paa vort slot i Koldinghuus d 4 August 1717.

under vor kongelig haand og Signet
Frederich R

Guds ord, og det virker i jer, som tror."

Hvilke tekster, tillige med den kollekt og bøn efter prædiken, som vi til den nævnte bededag har befalet biskoppen over Sjællands stift, vor elskelige hr. Christen Worm om at forfatte, du vil få tilsendt fra ham. Ligeledes skal der også på denne taksigsels- og bededag musiceres før og efter prædiken, hvor det kan ske.

Men salmen, O Gud vi lover dig, skal synges efter prædiken, såvel til højmesse, som til froprædiken og aftensang. Ellers skal denne taksigsels- og bededagsbøn læses,

[256]

så længe denne jubelfest varer, også efter at der er prædiktet, samt efter prædiken fra prædikestolen. Ligeledes skal de *fastsatte* 7 salmer før og efter prædiken synges imens jubelfesten varer, især i de kirker, hvor der ikke musiceres.

Den 7. november, som er 24. søndag efter trinitatis, skal der igen ringes og kimes som på de store højtider, og præsterne skal da overalt forklare de sædvanlige tekster, og der skal musiceres i de kirker, hvor det er muligt, og efter prædiken skal man synges salmen "O Gud vi lover dig".

Derfor ønsker vi, at afholdelsen af denne jubelfest, således som omtalt, skal bekendtgøres for menighederne den 24. oktober, som er næste søndag, og eventuelt tidligere, overalt i det dig allernådigst betroede stift, til højmesse samt froprædiken og aftensang, hvor det afholdes. Derefter har du dig allerunderdanigst at rette, og at foretage dig alt det fornødne i det dig betroede stift.

Og ellers skal du straks indberette til os, at du har modtaget denne vores allernådigste ordre. Befal dig Gud.

Skrevet på vort slot i Koldinghus den 4. august 1717.

Under vor kongelige hånd og segl
Frederik R

Fredden med Sverige

Opslag 278.

Dend 14. Novembr 1720 blev holdt een stor tachsigselsisfest for dend ønskelige fred med Sverrig.

Opslag 278.

Den 14. november 1720 blev holdt en stor taksigselsfest for den ønskelige fred med Sverige.

Endnu en bådulykke

Opslag 313.

Dend 12 Decembr [1725]: begravet Ole Jensen Krøl inderste⁷¹ paa Hasseløe 45 aar gl. Niels Jensen Krøl Kroemand paa Hasseløe hans daatter Margrete 14 aa gl. og Maren Hansdatter, Niels Krøls søsterdatter 24 aar gl.

Disse 3 menisker var med flere i een eige Dom 2da Adventus og ville til Hasseløe. Eigen gich der hul paa, eller ræfnede noget i bunden og sanch i strømmen og druchnede disse 3 persohner, men de andre blefve reddede af de folch, som var i een anden eige og kom strax effter.

Det blæste temmelig hardt, og var meget kaldt, hvor over det var snart giort med dem som omkom. Det var dog ved dags lius.

Opslag 313.

Den 12. december 1725 begravet Ole Jensen Krøl, inderste på Hasselø, 45 år gammel, samt kromand på Hasselø Niels Jensen Krøls datter Margrete, 14 år gammel, og Niels Krøls søsterdatter, Maren Hansdatter, 24 år gammel.

Disse 3 menneske var med flere andre i en ege 2. søndag i advent og ville til Hasselø. Der gik hul på egen, eller også revnede den i bunden og sank i strømmen. Disse 3 personer druknede, men de andre blev reddet af de folk, som var i en anden ege, der kom lige bagefter.

Det blæste temmelig hårdt og var meget koldt, hvorfor det snart var sket med dem, der omkom. Og det var endda dagslys.

Dværgen Mariche Hansdatter fra Saxen

Opslag 315.

Dend 12 Martij [1726] blef dend liden dværg Mariche Hansdatter begravet i vor kirke. Hun var født i Saxen, og der hafde været ved det churfyrstelige hof nogle aar for hendis vext og statur, og for ungefehr 60 aar var af churfyrstinden indsendt her til Danmark til salig kong Friderich dend Tredie⁷², fra Dresden ved een egen kammerpige og var der ved det høj=kongelige hof mange, og da sl. kong Friderichs enkedronning, dronning Sophia Amalia⁷³, kom een gang til Nyekiøbing slot, hendis lifgedinge⁷⁴, og der nogen tiid hafde holdt hof, og reiste tilbage igien til hendis slot Sophi=Amaliborg lood hun dette gamle barn blive effter, hos Peder Jacobsen, huusfoget der paa slottet, og hans hustru, som var min kiære hustrues plejeforældre, hvor dværginden forblef saa længe de levede.

Og da de begge ved døden vare afgangne, kom hun⁷⁵ til Veggerløse præstegaard, og effter det

Opslag 315.

Den 12. marts 1726 blev den lille dværg, Mariche Hansdatter begravet i vor kirke. Hun var født i Saxen, og havde der i nogle år været ved det kurfyrstelige hof på grund af sin vækst og statur. For ca 60 år siden var hun af kurfyrstinden blevet sendt fra Dresden her til Danmark til afdøde kong Frederik den Tredje ved en egen kammerpige, og var ved det højkongelige hof mange [år?]. Og da afdøde kong Frederiks enkedronning, Sophia Amalie engang kom til Nykøbing slot, hendes livgeding, og der i et stykke tid havde holdt hof, og rejste tilbage igen til hendes slot, Sophi-Amaliborg, efterlod hun dette gamle barn hos Peder Jacobsen, husfoged der på slottet, og hans hustru, som var min kære hustrus plejeforældre, hvor dværginden blev boende, så længe de levede.

Og da de begge var afgået ved døden, kom hun til Væggerløse præstegård, og efter det allernådigste

⁷¹ Gift eller ugift person af landalmuen, der bor til leje hos en gaardmand eller husmand, og som (uden at have fast tjeneste hos denne) har sin egen husstand (ODS).

⁷² Konge 1648-1670. Kilde: http://da.wikipedia.org/wiki/Frederik_3.

⁷³ 24. marts 1628 - 20. februar 1685.

⁷⁴ Underhold (i jordegods eller løsøre), der tillægges en person for hans levetid, især om det underhold, der tillægges en enkedronning (ODS).

⁷⁵ ca 1694.

allernaadigste høje herskabs kongens og dronningens befaling hos os forblev til hendis dødsdag, og bekom sin føde og klæde.

Det os allernaadigst blev betalt i de første aar af dend kongelige postamt ved Arild Hansen, som der ved var casserer. Og levede her hos os 32 aar, og effter vor gisning og som vi kunde effterregne 94 aar gammel.

Var ei af større forstand end eet barn paa 2 eller 3 aar. Hun kunde nogle korte bønner paa tysk. Dem lood vi hende altid læse og bede.

høje herskabs, kongens og dronningens befaling, forblev hun hos os til hendes dødsdag, og fik sin mad og beklædning.

Det blev allernådigt betalt i de første år af den kongelige postamt ved Arild Hansen, som var kasserer der. Og hun boede her hos os i 32 år, og efter vor formodning og så vidt som vi kunne regne os frem til det, blev hun 94 år gammel.

Hendes forstand var ikke større end som hos et barn på 2 eller 3 år. Hun kunne nogle korte bønner på tysk. Dem lod vi hende altid læse og bede.

Gravfærd for Otto Scheel Reedtz

Opslag 323-24.

Dend 7 Martij [1727] blev Otto Scheel Reedtz Dragouner Capitain ved hr. oberste Eberherts hans regimente baaren her til kirken fra hans gaard i Marebech ved dragouner. 2 leutnanter Fisker og Gedding var marschaller. Hr. Capitain Ellerman og sl. Reedtzis lieutenant Zernichou anførde folchet til kirke, som reede for liget og gave 3 salver paa kirkegaarden. Da ieg hafde endet *parentationen* i chorsdøren over liiget som var sat på kirkegulvet under hans liuse crone.

[324]

Stiftsamptmanden hr. conferentsraad Reichou, Amptmanden hr. Justitzraad Landorph, nogle præster og de kongl. betiente og andre fornemme mænd var med at følge liiget i kareter, og som det var for langt for de gode mænd at drage tilbage igien til Marebech, saa blev de alle aff min kone og mig her i præstegaarden med mad og øl trachterede, og amptmand Landorph spenderede vin til madden.

Hans liig blev sat paa 2 bloche bag alteret, saasom hans enkefrue formente at hans søster og broder skulle ladet ham borthente at sætte i hans fædrene grauf i Jydland.

Men da der blev intet aff, maatte mand for xxanch skyld begrave ham og blev der graued til hans liig som var i *fu* kiiste, og dend udriste over træchet med sort bay⁷⁶, og det strax neden for dend træramme som ligger ret uden for choorsdøret, og det nærmest op til mandfolche stolene.

Hand boode paa een fæstebondegaard i Marebech

Opslag 323-24.

Den 7. marts 1727 blev Otto Scheel Reedtz, dragonkaptajn ved hr. oberst Eberherts regiment, båret her til kirken fra hans gård i Marrebæk af nogle dragoner. 2 løjtnanter, Fisker og Gedding var marskaller. Hr. kaptajn Ellerman og afdøde Reedtz' løjtnant Zernichou anførte folket hen til kirken, som red foran liget og afgav 3 salver på kirkegården. Da jeg havde afsluttet *ligtalen* i kordøren oven for liget, som var sat på kirkegulvet under hans lysekrone.

[324]

Stiftamtmanden, hr. konferensråd Reichou, amtmanden, hr. justitsråd Landorph, nogle præster og de kongelige betjente og andre fornemme mænd var med for at følge liget i deres kareter, og da det var for langt for de gode mænd at drage tilbage igen til Marrebæk, så blev de alle trakteret af min kone og mig her i præstegården med mad og øl, og amtmænd Landorph spenderede vin til madden.

Hans lig blev sat på 2 blokke bag alteret, eftersom hans enkefrue mente, at hans søster og broder ville lade ham afhente for at indsætte ham i hans fædrene grav i Jylland.

Men da dette ikke blev til noget, måtte man på grund af stanken begrave ham, og der blev gravet til hans lig lige neden for den træramme, som ligger lige uden for kordøren, nærmest op ad mandsstolene. Liget var i en *fyrrekirste*, som yderst var overtrukket med sort baj.

Han boede på en fæstebondegård i Marrebæk med

⁷⁶ groft, løstvævet flonel (ODS).

med sin frue Elisabeth Cathrine v. Poppe, hvor hun havde tilforn haft Diederich Rolfs Capitain over landfolket.

sin hustru, Elisabeth Cathrine v. Poppe, hvor hun tidligere havde haft Diederich Rolfs, kaptajn over fodfolket.

Tyveri - uden sakramente i 10 år

Opslag 327.

Domin. VII post Trinit. [1727]

Dito publice absolveret Maren Knudsdatter som med sin mand, Andres Nielsen een *aftachet* rytter fra oberste Brochenhusis regimente var beskyldet og *overbeviist* noget tyveri af lieutenant Schade i Saxkiøbing hvorfor manden var arresteret paa tiende aar.

Og qvinden i ald dend tiid var holdet fra Sacramentet af hendis sjælesørger sognepræsten for Taars og Vixnes menigheder i Lolland, hr. Ole Hansen Gemtze.

Som alle tider viisde hende hen at betienes med Sacramentet hvor hendis mand var i arrest, og fastholden af fornefnte Lieutnand ved oberste Schachs regimente.

Men da undvigede og brød ud aff sin arrest på Giorsløf i Siælland, og voris hr. Biscop Lodberg kom her til landet og til Nyekiøbing.

Saa gjorde denne fattige qvinde ansøgning hos hr. Biscoppen som ieg og self taledede for, siden hun nogen tiid hafde holdet sig her til menigheden paa Hasseløe land, og der tient føden for sig og til hendis fattige 4 smaa børn, siden hendis egen sjælesørger hafde forviist hende fra sig, i hvor ofte hun hafde budet sig til at staa aaben skrifte og bedet ham *antage* hende til Guds bord.

Saa bad hr. Biscoppen mig i magister Hammers Rectors huus i Nyekiøbing, hvor hand da logerede, at ieg vilde antage hende ved aabenbar skriftemaal til Herrens nadver effter kongens lou, og krævede begge prousterne her i landet hr. Erich Dannefer og hr. Sigvardt Smidstrup til vidner at dette var hans villie og resolution paa qvindens ydmyge *memorial*.

Og da ieg herom hafde til skrevet hr. Ole Gemtze med qvinden og hafde erholdet hans svar saa blev hun ved aabenbar skriftemaal antaget af mig til Sacramentet, og skref ieg strax hr. Ole Gientze til, at hand det af prædikestolen ville effter kongens lou gjøre sin menighed bekendt.

Opslag 327.

7. søndag efter trinitatis, 27. juli 1727.

Samme dag givet offentlig syndsforladelse til Maren Knudsdatter, som med sin mand, Andreas Nielsen, en *afskediget* rytter fra oberst Brochenhus' regimente var beskyldt og *domfældet* for noget tyveri fra løjtnant Schade i Saksjøbing, hvorfor manden var arresteret på tiende år.

I hele dette tidsrum var kvinden forholdt sakramentet af hendes sjælesørger, sognepræsten for Tårs og Vignæs menigheder på Lolland, hr. Ole Hansen Gemtze.

Han henviste hende altid til at blive bejent med sakramentet på det sted, hvor hendes mand var i arrest og holdt fast af fornævnte løjtnant ved oberst Schachs regiment.

Men da undveg [han] og brød ud af sin arrest på Gjørslev på Sjælland, og vores hr. biskop Lodberg kom her til landsdelen og til Nykiøbing.

Så fremførte denne fattige kvinde en ansøgning til hr. biskoppen, hvilket jeg selv gjorde mig til fortaler for, da hun i nogen tid havde opholdt sig her i menigheden på Hasselø, og der tjente til føden for sig selv og sine 4 fattige små børn, eftersom hendes egen sjælesørger havde forvist hende fra sig, på trods af, at hun ofte havde tilbudt at stå åbenbar skrifte og bedt ham *modtage* hendes ved herrens bord.

Så bad hr. biskoppen mig i magister Hammers, Rectors hus i Nykiøbing, hvor han boede, om at jeg ville modtage hende til åbenbart skriftemål og derefter til Herrens nadver efter kongens lov. Og han kaldte begge provsterne her i landsdelen, hr. Erich Dannefehl og hr. Sigvardt Smidstrup til vidne på, at dette var hans vilje og beslutning i forhold til kvindens ydmyge *ansøgning*.

Og da jeg havde skrevet til hr. Ole Gemtze om kvinden og havde modtaget hans svar, så blev hun ved et offentligt skriftemål modtaget af mig til sakramentet, og jeg skrev straks til hr. Ole Gemtze, at skulle bekendtgøre det for menigheden fra sin prædikestol, i overensstemmelse med kongens lov.

ⁱ **Fra Personalhistorisk Tidsskrift, Tredie række, 5. bind, 1896.**

(Fortsat fra 3 R., B. IV).

Borgerlige rigsdagsmænd fra 1660.

Ved Frederik Barfod.

Lundt (Jørgen Lauritsen),

1ste rigsdagsmand for Nykøbing paa Falster, findes ikke hos L. R, men hos alle de andre; deltog ifølge P. V. og R. i alle gejstlighedens og borgerskabets fællesandragender såvel som i de særlige fynske, underskrev både H. T. og E. og tilsagdes til arvehyldingen.

Jørgen Lundt var en søn af Lavrits Hansen i Nakskov, sædvanlig kaldet Lars Skriver, og Margrete Olsdatter (vistnok f 1624)ⁱ. Faderen "blev i slutningen af 1624 eller i begyndelsen af 1625 borgmester i Nakskov, efter at han i forvejen havde været rådmand"ⁱ, „Rimeligt er det, at Laurids Skriver har fået stillingen som skriver ved Halsted amt omtr. samtidig med Nikkel Lundts [se nedenfor!] ansættelse som slotsskriver ved Nykb. slot, og dygtige folk har det været, for dronning Sofia var selv hjemmeⁱ. [Mulig vare de tillige, hvad jeg næsten skulde mene, tyskfødte, og altsaa hendes landsmænd.] "Moderen var måske en Lundt, efter hvem sønnen har taget tilnavnet; i alt fald ved jeg, at hun havde haft en broder, som hed Hans Lund"ⁱ. [Mig synes det imidlertid sandsynligt, at faderen selv bar navnet Lundt.] — "Lavrids Skriver giftede sig efter Margretes død med Katrine Jostdtr, [jd. 28/6 50], der siden som enke stadig kaldtes Katrine hr. (!) Lauridses"ⁱ.

Af sit 2det ægteskab havde Lavrits Hansen følgende tre døtre [der altså bleve Jørgen Lundts halvsystre]: Margrete Lavritsd. (jd. 6/5 58); oo 1) 9/6 1643 Karsten Lyes i Nakskov (død 10/12 45); oo 2) i Nysted 1647 Jørgen Kristensen, dengang slotsskriver på Ålholm (død som borgmester i Nysted 1655; skiftet begyndt 26/6 efter forudgående registrering); — 2) Katrine Lavritsd., oo Soren Tomsen på Meltoftegård (jordet i Nakskov 8/2 52); — 3) Sara Lauritsd. (jordet 18/12 40), oo Peder Jørgensen Hammer i Nakskov (jordet 16 4 41ⁱ).

En broder til borgm. Lavrits Hansen var borgm. Nikkel Hansen Lundt i Nykøbing (død 7/3 1630), oo Margrete Mechlenburg, hvis datter Anna Nikkelsd. L. (f. 19/11 1605, død 29/10 85) var oo 1) Daniel Faber, enkedronning Sofies kansler, oo 2) Henning Arnisæus, Kristian IV.s livmedikus, oo 3) 27/6 1647 Jørgen Witzleben, prof. theol. i Sorø; — og hvis ene søn var den bekendte dygtige borgm. Hans Nikkelsen Lundt i Kbhvn*), der altså var en kødelig fætter til vor Jørgen Lundt; — medens en anden søn: "Oluf Nikkelsen Lundt, død som rådmand i Nykb. i slutningen af tretierne, var den første af de fire mænd, som den mærkelige Karen Andersd. Skytte (livlæge Anders Nielsens Skyttes eneste efterladte barn) gjorde ende på"ⁱ. — En anden broder til borgm. Lavrits Hansen "var måske Peder Hansen (Lundt), fhv. tolder og byfoged i Nykb., fader til Karen Pedersd., som var oo 1) rådmand Hans v. Westen i Nysted, oo 2) præsten Povl Nielsen Danckel, hvis enke hun også blev"ⁱ.

"Jeg [i.e. V. Holm] har en note fra "tegnelser" af 28/2 1628, ifølge hvilken der udgik skrivelse til Jost Høg om at udvirke, at to borgmestersønner, Otto og Jørgen Laursen, kunde komme paa den adelige skole i Soer, så snart der kunde skaffes plads. Faderen hed Laurids Skriver (han må altså dengang være død). Her er ingen tvivl, det er Jørgen L. Lundt og hans ældre broder Otto"ⁱ. — "Det kan gærne være, at Laurids Hansen og i det hele familien har haft lidt store fornemmelser, mulig troende sig henhørende til adelskabet. I det mindste ved jeg med vished, at den gren, der levede her i Nykb., førte et skjold, der så helt adeligt ud, og som den dag i dag kan ses på opgangen til prædikestolen. Her ses på de tre fyldinger, den udvendige side, tre navne i følgende orden oppe fra: H. N. S., A. N. D., O. N. S., hvad der åbenbart skal sige Hans Nickelsen, Anna Nickelsdatter og Oluf Nickelsen ... med tre våbenskjolde malede under neden ... Foroven to vesselhorn, et blå og et rødt, imellem disse en opstigende hjort, så kommer harnisket, så ridderligt, som kan ønskes, i brunlig farve. Selve hovedskjoldet er blå, ligeledes med en opstigende hjort ... Tilstedeværelsen af disse våbenskjolde er vel ikke noget afgjort bevis for adelskab, ligeså lidt som at Laur. Hansens to sønner skulde optages på den adelige skole i Soer, for der var jo også borgerlig fødte drenge, men vist er det, at Jørgen Lauridsen Lundts stifmoder i Nakskov skifteprotokoller stadig kaldes Katrine hr. Lauridses ... For fuldstændigheds skyld anføres, at i gavebrevet [udstedt strags efter Nikkel Hansens død] kalder enken og børnene den Nykb. borgm.: ærlig og velforstandig mand, nu salig Niclaus Hanssen, fordem borgmester" osv.ⁱ

Altså blev der 1628 søgt om at få Otte og Jørgen Lundt i Sorø skole. Om Otte savne vi enhver senere efterretning. Om Jørgen ville vi håbe, at han virkelig er kommen i skolen og har haft gavn af den, men det første, vi atter høre til ham, er tyve år senere, er fra 29/5 48. Da blev han optagen i købmandslavet i Nykb. og skrev i den anledning i lavsbogen: "Dette Offuenskrevne er mig cunt, Behager Jørgen Lauritzen Lundt"ⁱ. Han synes altså at have været tilfreds med lavsartiklerne, men et andet synes ligeledes at turde fræmgå deraf: han har vistnok senere, som almindeligt i den tid, været i Tyskland for at lægge sig efter skrivning og regning ("cunt" — "Behager") og således dygtiggøre sig som handelsmand.

Næste gang træffe vi ham dog i en helt anden stilling: 14/11 52 udgik der missive til Fr. Barnewitz, at nærværende Jørgen Laursen i Nykb. er antagen og bestillet til at have inspektion med gemakkerne og hvis der findes på Nykb. slot efter bestallingsbrevet; men den samme stilling havde allerede hans farbroder indtaget. — 22/12 53 udgik et andet missive til Ove Skade, at Jørgen Laursen, "tilsynsmand på vort slot Nykøbing, må årlig herefter, indtil vi derom anderledes nådigst tilsigendes vorder, af skriverstuen dér på slottet bekomme sin besolding"ⁱⁱ. — "1652 og 54 var han tillige byskriver, 1655 træffes han som byfoged og tolder ssteds; 1659 ses han at være borgmester, hvilket jeg antager at han blev 1657, og hvilken stilling han beklædte til sin død"ⁱⁱ. — 18/11 1661 var han en af de fjorten mænd (to herremænd, segs provster og segs borgere), hvem det blev pålagt at skaffe 1555 soldater indkvartering "blandt alle stænder i Låland og Falster, ligeligen at dele"ⁱⁱ. — 13/8 1661 fik magistraten i Nykb. ordre at tilholde Mårten Lavritsen at stille borgm. J. L. nøjagtig kvation eller deponere pengene i retten indtil sagens endelige udfaldⁱ; men selve sagen kende vi intet til. — 25/10 1662 udgik kommissorium i en sag "om nogen irring og tvistighed" mellem Kr. Bastiansen på den ene side samt J. L. og rådmand Hans Lange på den anden sideⁱ.

Jørgen Lavritsen Lund jordedes i Nykb. kirke d. 20. marts 1665, "hvorfor enken skulde udrede 15 sldr., hvad hun ikke kunde, og pengene eftergaves hende ifølge stiftsøvrighedens resolution, fordi han havde tjænt både byen og kirken [måske været kirkevæрге], og ringe midler skal have efter sig ladet, — Enken, *Lisbet Jorgensd. (Birch?)*, var datter af sognepræst Jørgen Kristensen i Nakskov, altså søster til hr. Gregers Rasmussens hustru Karen i Branderslev og hr. Jorgen Bangs hustru Ingeborg i Sandager" [og et kødeligt syskindbarn til borgm. Jørgen Kristensen i Nysted, der var gift med hendes svigerinde Margrete Lavritsd.]. "Hun boede efter sin mands død en snes år i Nykb., men tilbragte sine sidste dage i huset hos sin son Oluf i Væggerløse, hvor hun døde, vist i slutningen af 1690, begr. i Nykb."ⁱⁱ — Denne "hans efterleverske" lod 9/12 1668 [!] for retten fræmstille alle nøgler til hans „lykkelser** udi den gård, hun bebor, eftersom endnu udi boet og inden dets lykkelser består en del gods, kreditorerne til betaling udlagt"; nøglerne afleverede hun, for ikke videre at svare til udlæget; byfogden tog dem, men vilde ikke svare til gården eller noget deri værende godsⁱ.

Af Jørgen Lundts og Lisbets børn kende vi følgende: 1) Lavrits Jørgensen Lundt, præst i Toreby 1678, død 1699, oo Anna Rostrup, som først havde været gift med den berømte provst mag. Jesse Jessen i Nykb. (f. 1625, død 1675), dernæst med Lundts formand, mag. Anders Eriksen Stenkelstrup (f. 1640, præst i Toreby 1676, død 3/4 78)ⁱ. — 2) mag. Oluf Jørgensen Lundt, f. 11/8 1652, kapellan i Branderslev 7/6 75, res. kap. i Nykb. 21/12 78, præst i Væggerløse 9/12 82, død 24/12 1730, oo Dorte Jensd. Ravn (f. i Nykb. 1659, jordet ssteds 10/3 1740)ⁱ. — 3) Elisabet Jørgensd. Lundt, oo 1) Mikkel Madsen Wibe (f. 1637, præst i Østoft 30/7 69, død 1670), oo 2) Falentin Karstensen (f. 1642, præst i Østoft 20/3 70, død 1695); af deres børn blev datteren Anna Falentinsd. gift med sin faders eftermand Holger Jakobsen Tryde fra Skåneⁱ. — Men "der var vistnok flere børn efter J. L. L. Således begravedes ifølge skolebogen 18/6 56 Jørgen Lauritzens søn Nickell, og præsten Oluf Lundt i Væggerløse nævner et par gange sin søsterdatter Frederikke Amalie v. Andersen (ordet søster var dog dengang et rummeligere begreb end nu til dags)"ⁱⁱ. — En Jørgen Lundt, som 1665-66 gik i Nykb. skoles 2den klasse, men 1671 blev dimmitteret fra Vordingborg skole, har vistnok også været rigsdagsmandens sønⁱ.

ii Danmarks sidste heks

Den ca. 74-årige bondekone Anne, er den sidste person, som de danske myndigheder henrettede for trolddom. Hun blev først halshugget, og siden brændt den 4. april 1693. Sagen er en hvepserede af rygter, jalousi og misundelse. Og det hele startede med et giftmord.

I Lommelev boede en klog kone, som hed Karen, og som var gift med Gregers Madsen. Hun praktiserede rundt om på det meste af Falster og havde en kunde i Nykøbing Falster, som hed Ingeborg Olufsdatter. Hun havde store problemer med sin mand, Oswald Egger.

Et lidet menneskeben

Oswald var noget hidsig, og havde bl.a. slået Ingeborg, så hun fik tre buler i hovedet. Karen skulle derfor levere et middel, som kunne "stille vrede" hos Oswald. Men det duede ikke, og efterhånden udviklede aftalen sig til, at han skulle ryddes ad vejen. Karen havde forskellige midler og ideer, og

foreslog bl.a. at Oswald skulle have afskrab fra et menneskeben. Tanken var, at dødningen ville komme for at hævne sig. Ingeborg var kæreste med skipper Ole Boesen og han fik besked på at hente et "lidet" menneskeben på kirkegården. For en sikkerheds skyld tog han et stort, men det hjalp ikke. Selvom de nok mente, at den døde kom og rystede Oswald i sengen, så overlevede han. I stedet fik han gift, og så døde han.

Imidlertid blev sagen opdaget, og myndighederne kom på sporet af den kloge Karen fra Lommelev. Hun blev forhørt og fortalte om sin virksomhed. Og så var det, at hun nævnte, at hun vidste, hvem der var hekse rundt om på øen.

Pissede ulykke ind i gården

Den kloge Karen udlagde 5 kvinder som hekse, og én af dem var Anne Palles i Tåderup. Ifølge Karen havde Anne forgjort herredsfogeden Morten Faxes kvæg, så det "styrtede bort og døde". Anne havde også et motiv. Oprindeligt havde hun og hendes mand boet på den gård i Øverup, som nu var herredsfogedens. Det havde været et rigtig godt sted, for Annes mand, Peder, var den største tiendeyder i landsbyen. Men de var blevet sat fra, så fogeden kunne få den, og havde selv fået et dårligere sted i Tåderup. På selve flyttedagen mente Karen, at hun havde set, hvordan Anne vendte sig "*og pissede ind i gården, og da pissede Anne Palles al ulykke ind i gården*" sådan, at det kvæg, der herefterdags gik gennem porten, ikke ville trives.

Det har været ubehageligt for parret at skulle flytte til et dårligere sted, og måske var det også en streg i regningen for Peder.

Jalousi mod nabokonen

Peder Palle var Annes anden ægtemand. Først havde hun været gift med Niels, og med ham havde hun voksne børn, hvorimod hun tilsyneladende ikke havde fået nogen med Peder. Måske var han yngre, og havde taget hende for gårdens skyld? I så fald blev han snydt, og ægteskabet gik vist heller ikke for godt.

En gang i 1691 havde han været til gilde og danset med nabokonen, Maren Jacobsdatter. Hende syntes han godt om, og havde ligefrem sagt "*Hvem der engang kunne få sådan en kvinde*". Så var Anne blevet vred, og havde lovet Maren en ulykke, så hun ikke skulle danse med andre folks mænd og blive rost af alle folk. Efter nogen tid blev Maren faktisk syg. Det startede i fingrene og bredte sig til hele kroppen – hun måtte i seng og døde til sidst af sygdommen.

Der var også andre problemer, som Anne fik skyld for. En af bymændene i Øverup, Hans Sværke, havde problemer med afgrøderne – det var hævn, fordi han havde taget Annes søn til soldat.

Tilståelse om trolddom og trommedans

Den 31. august 1692 blev Anne fængslet på Nykøbing Slot. Den unge præst i byen, Gregers Zimmer forhørte hende sammen med et par andre præster, hvilket ikke var helt efter reglerne, for først tirsdag 27. september 1692 startede sagen imod hende ved Falsters Nørre herredsting. Anne tilstod: Ja, hun var en troldkone. Ja, Fanden kom til hende i skikkelse af en sort kat, som hun kaldte "*Puus*", og han kaldte hende for "*Annis*". Og ja, hun havde givet sig selv til Fanden med liv og sjæl. Hun var dog lidt usikker på, om det var sket for seks år siden eller for 50 år siden, da hun havde været gift med sin første mand i 4 år. Nu kom grunden til, at det var gået så godt, da de boede i Øverup også frem. Niels Goddreng (dvs. nissen) gik i gården og hjalp til, i skikkelse af en hest, et får eller en buk. "*Puus*" gjorde naturligvis også sit og blev fodret med sødgrød.

Hun tilstod også, at hun sammen med de andre udlagte troldkoner tog til heksemøde på Hesnæs. Hans Stang fra Hasselø slog på en sort tromme med sorte trommestikker, og Abigael Nielsdatter, som Fanden kaldte "*Biegell*" dansede midt i raden. Abigael kunne desuden rejse på en kærnestav til Trondhjem.

Benægtelse i Højesteret

Den 2. november 1692 afsagde Falster Nørre Herreds ting – med herredsfoged Morten Faxe som dommer - dødsdommen. Derfra gik den til højere instanser; først Landstinget og siden Højesteret i København. Ved Højesteret skete der noget uventet. Anne benægtede. Hun var ingen troldkone, havde aldrig brugt trolddom og aldrig danset til den sorte tromme på Hesnæs. Det hele var noget hun havde

sagt af "opdagenhed", fordi pastor Zimmer havde forhørt hende så hårdt, og fordi hun havde været mørbanket af at ligge på halm og stene i fængslet. Herredsfogeden havde beskyldt hende for sine kvægproblemer, slået hende så huen røg af, fået hende til at sige, at hun havde forgjort Maren, og så havde han befalet skriveren at føre det ind i protokollen. Hun havde ikke turdet fragå tilståelsen før, fordi han havde truet med, at hun så ville få tungen skåret ud og blive brændt.

Ikkun en gammel snak?

Der var nok at tage stilling til, da Højesteret voterede den 20. marts 1693. Der var forskellige holdninger. Professor Caspar Bartholin mente, at trolddom fandtes, men slet ikke på den måde, som Anne havde forklaret om. Alt det med kat og sort tromme var noget sludder. Det var "*ikkun en gammel snak*". Justitsråd Poul Vinding mente egentlig ikke, at man havde bevist, at der var foregået trolddom, og hans kollega Vilhelm Muhle påtalte, at Anne ikke havde haft nogen forsvarer. Mathias Moth, som var potsvæsensdirektør, mente, at den sidste forklaring måtte være den rigtige, fordi Anne ikke havde været stillet frit, før hun nu kom for Højesteret. Både han og andre kritiserede herredsfoged Morten Faxes og pastor Zimmers måde at håndtere sagen på. 6 af dommerne ville kun dømme Anne som signekone, på grund af den lille bøn mod troldskud.

Men de udgjorde et mindretal. Det nyttede jo heller ikke, at man først kunne tilstå og så klare frisag ved at benægte til sidst, mente nogle. 11 af de 17 dommere mente, at Anne var en heks og derfor skulle brændes. Samme dom fik Anne Kruse, som var død i fængslet. Abigael Nielsdatter blev frifundet men alligevel landsforvist, fordi hun havde et "ondt rygte". Den kloge kone, Karen fra Lommelev, blev dømt til kagstrygning og landsforvisning.

Afsky og forskrækkelse

Senere benådede kong Christian den Femte Anne, sådan at hun slap for at blive brændt levende, men skulle halshugges først. Desuden blev det besluttet, at der skulle opstilles en støtte med en tavle på henrettelsespladsen. På tavlen skulle dommen og henrettelsesdatoen skrives "med bogstaver" til "afsky og forskrækkelse" for andre.

Den 4. april 1693 foregik eksekutionerne. Liget af Anne Kruse blev brændt, Karen blev kagstrøget og Anne blev halshugget og kastet på bålet. Inden henrettelsen fik hun en halv potte vin til 8 skilling at styrke sig på. Det fremgår af amtsregnskabet, som i dag findes på Rigsarkivet.

Kilde: <http://www.historie-online.dk/special/sankthans/anne.htm>